Rainbow WORKBOOKS

SEPEDI HOME LANGUAGE

GRADE 5 – BOOK 1

TERMS 1 & 2

ISBN 978-1-920458-65-2

THIS BOOK MAY NOT BE SOLD.

11th Edition

ISBN 978-1-920458-65-2

9 781920 458652

a b c d e
f g h i j
k l m n o p
q r s t u
v w x y z

SEPEDI LELEME LA GAE – Mphato wa 5 Puku ya 1

ISBN 978-1-920458-65-2

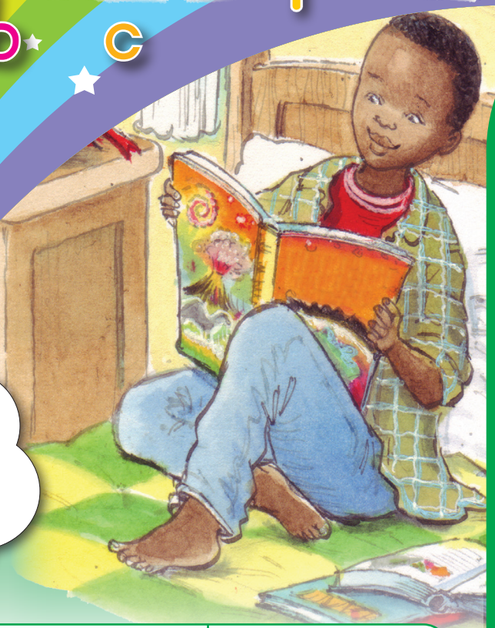
E boeleditšwe ebile e sepelelana le CAPS

Mphato wa 5

Leina:

Phaposi:

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

SEPEDI LELEME LA GAE

Puku ya 1

Kotara ya 1 & 2

Gr5 SEP HL B1_Cover.indd 1

2020/06/04 13:22:58

Mdi. Angie Motshekga, Tona ya Thuto ya Motheo

Ngk. Reginah Mhaule, Motlatša-Tona wa Thuto ya Motheo

Dipukutšhomo tše di tšweleditšwe go thuša bana ba Afrika Borwa ka tlase ga boetapele bja Tona ya Thuto ya Motheo, Mdi. Angie Motshekga, le Motlatša-Tona wa Thuto ya Motheo, Ngk. Reginah Mhaule.

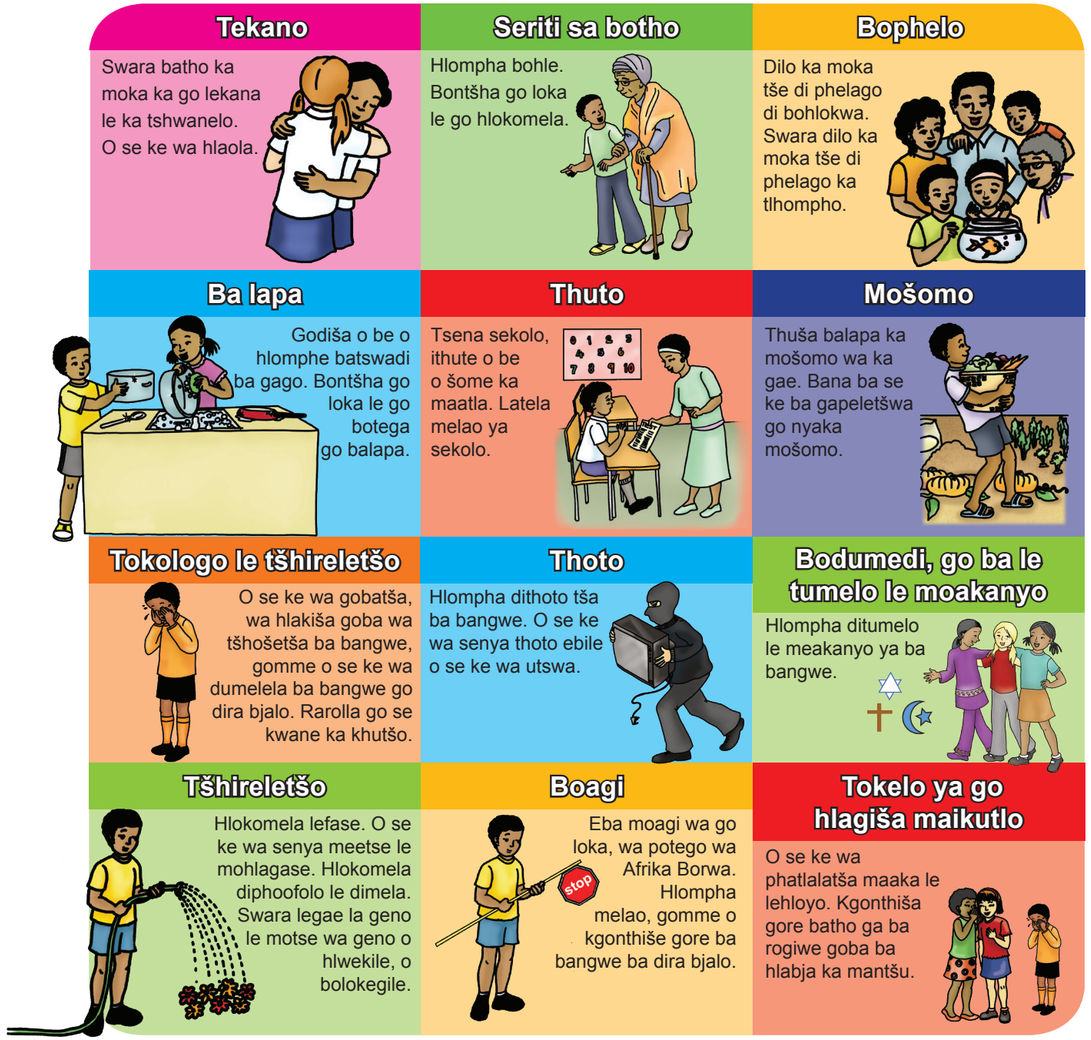
Rainbow Workbooks di bopa karolo ya mohlwaela wa tsenogare woo maikemišetšo a wona e lego go kaonafatša mošomo wa barutwana ba Afrika Borwa bao ba lego mephatong ye tshela ya mathomo. Projeke ye, bjalo ka ge e le ye nngwe ya dinepokgolo tša Dithulaganyo tša go Diragatša tša Mmušo, e kgonne go diragala ka thekgo ya mašeleng a go tšwa, ka ntle le go kgokgona go Sešegotlotlo sa Bosetšhaba. Se se kgontšhitše Kgoro go dira dipukutšhomo tše, ka maleme ka moka a semmušo, ka ntle ga gore Kgoro e lefe.

Re hutša gore barutiši ba tla holega ka dipuku tše mošomong wa bona wa tšatši ka tšatši wa go ruta, le go kgonthiša gore barutwana ba kgona go fetša lenanethuto. Re hlokometše gore re hlahle barutiši ditirong ka moka ka go tsenya maswao a ditaetši ao a laetšago seo morutwana a swanetšego go se dira.

Re tloga re hutša gore bana ba tla ipshina ka go dira mešomo ye e lego ka mo dipukwaneng tše ge ba dutše ba gola, ba ithuta, le gore wena, morutiši, o tla ipshina le bona mo lethabong la go ithuta.

Re kganyogela lena, barutiši, le barutwana ba lena, katlego, ka tšhomišo ya dipukutšhomo tše.

MAIKARABELO A BAFSA BA AFRIKA BORWA

Published by the Department of Basic Education
222 Struben Street
Pretoria
South Africa

© Department of Basic Education
Eleventh edition 2021

ISBN 978-1-920458-65-2

The Department of Basic Education has made every effort to trace copyright holders but if any have been inadvertently overlooked, the Department will be pleased to make the necessary arrangements at the first opportunity.

This book may not be sold.

GR3 SEPT HL B1_Cover.indd 2 2020/06/04 12:22:48

Mphato wa 5

Rainbow WORKBOOKS

Lelemela ga e

KA SEPEDI

Puku ye ke ya-:

_____

SEPEDI

Puku ya 1

SEP HL Gr3 B1 TH1.indd 1 2019/10/18 13:52:31

TLHAHLO YA GO ŠOMIŠA PUKUTŠHOMO YE

Šomiša Pukutšhomo ye gammogo le methopo ye mengwe. Lebelela SEPHOLEKE(CAPS) sa sehlopha sa gare sa Leleme la gae.

Re a go amogela mo go Pukutšhomo ya Leleme la gae la Sehlopha sa gare.
Maikemišetšo a Kgato ya Leleme la gae la sehlopha sa gare ke go tšwetša pele bokgoni bja polelo ya barutwana ka go kgokagano bjo bo nyakegago maemong a leago le go tšweletša pele mabokgoni a bona a go kwešiša dithuto tše di lego bohlokwa dithutong ka moka tša lenaneothuto. Re hutša gore Pukutšhomo ye, e tla go tšwela mohola ge o tšweletša pele mabokgoni a, a barutwana ba gago.

Pukutšhomo ye e rulagantšwe go ya ka leboo la bekepedi la SEPHOLEKE(CAPS). O tla hwetša kakaretšo ya seo se swanetšego go rutwa mo go ye nngwe le ye nngwe ya dibeke tšeo tše pedi, mo matlakaleng a, 1, 35, 69 le la 103 a Pukutšhomo ye. Leboo le lengwe le le lengwe la bekepedi le hlophilwe go akaretša mabokgoni a polelo a mane:

A re boleleng

1 Go theeletša le Go bolela (Bomolomo) – Diiri tše 2 mo go leboo la bekepedi

Barutwana ba swanetše go hwetša dibaka kgafetšakgafetša go tšweletša pele mabokgoni a go kgona Go theeletša le Go bolela gore ba kgone go kgoboketša tshedimošo, go rarolla mathata le go tšweletša dikgopolo le tebelelo ya dilo. Pukutšhomo e na le mešongwana ye mmalwa ya go akaretša ya go bolela le go theeletša yeo o ka e oketšago go kgonthiša gore barutwana ba ba le sebaka se sentši sa go ithuta go bolela.

A re baleng

2 Go bala le Go bogela – Diiri tše 5 mo go leboo la bekepedi

SEPHOLEKE(CAPS) se nyaka gore barutwana ba bale le go bogela dingwalo tše itšego le mehuta ya go fapana ya dingwalo mo go leboo le lengwe le le lengwe la bekepedi. Se se akaretša go bala: dikanegelokopana, dinonwane, dikanegelo tša maitemogelo a gago, mangwalo, diemeile, ditsenywa ka go pukutšatši, tiragatšo, diathekele tša dikuranta, diathekele tša dikgatišobaka, dipoledišano tša radio, theto, ditemana tša go kgodiša, dipapatšo, ditaelo, ditaetšo le ditshepetšo. Godimo ga fao, SEPHOLEKE se nyaka gore barutwana ba bale dingwalo tša tshedimošo tša diswantšho: mebepe, ditšhate, mananeo, dithalwa, mebepe ya monagano, ditšhate tša boso, diphoustara, ditsebišo, diswantšho le kerafo. O tla hwetša mohuta wo wa dingwalo ka bontši ka mo go Pukutšhomo ye.

SEPHOLEKE(CAPS) se laetša tshepetšo ya go bala ya dikgato tše, go balelapele, go bala le go bušeletša go bala.

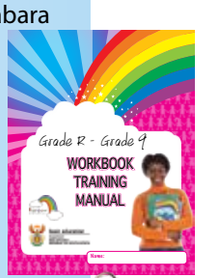
O tla hwetša ditlhalošo ka diswantšho tša go ba le mohola mabapi le tshepedišo ya go bala mo letlakaleng la ka gare la mathomong la puku ye.

A re ngwaleng

3 Go ngwala le Go hlagiša – Diiri tše 4 mo go leboo la bekepedi

SEPHOLEKE(CAPS) se nyaka gore barutwana ba fiwe sebaka kgafetšakgafetša sa go ithuta go ngwala mabapi le diteng tša go fapana. Pukutšhomo ye e na le mekgwa ya go ngwala ye mmalwa le dithulaganyo tša go hlopholla mokgwa wa go hlagiša dingwalo tša go ngwalwa, tša go bonwa le tša bophatlalatšintši. O tla hwetša mokgwa wa go hlaloša ka diswantšho tshepedišong ya go ngwala mo letlakaleng la mafelelo la bokagare bja khabara ya Pukutšhomo.

A re ngwaleng

4 Dibopego le melao ya tšhomišo ya polelo – Iri e 1 mo go leboo la bekepedi

SEPHOLEKE(CAPS) se fa lenaneo la Dibopego le melao ya tšhomišo ya polelo tšeo di swanetšego go rutwa mphatong wo mongwe le wo mongwe. Pukutšhomo e akaretša mešongwana ye itšego mo go leboo la bekepedi ye nngwe le ye nngwe. Mo gontši mešongwana ye e akaretša 'temošo' yeo go yona go hlaloškwago karolo ya polelo ye itšego.

Go hwetša tlhahlo ye nngwe, hle lebelela mošupatsela wa Pukutšhomo.

LELEME LA GAE

D
i
t
e
n
g

Morero wa 1: Go anega dinonwane

Dikanegelo
Kotara ya 1: Beke ya 1 - 2

1 Pele o hlakana hlogo ka ga kgwele ya maoto 2

Go bolela ka ga seswantšho se se sepelelanago le kanegelo.
Go bala sengwalwa ka ga Pele, moraloki wa kgwele ya maoto.
Go araba dipotšišo tšeo di theilwego godimo ga sengwalwa.
Go ntša maikutlo le dikgopolo ka ga Pele.
Go šupa dipotšišo le go di araba.
Go nyalanya mantšu le ditlhalošo tša ona.

2 Se sengwe gape ka ga Pele 4

Go rerišana ka ga dipotšišo le dihlopha.
Go araba dipotšišo ka ga moanegwa, lefelo le kgopolokgolo ya kanegelo.
Go beakanya kakaretšo, o šomiša mmepe wa segokgo.
Go ngwala kakaretšo.

3 Portia o sekaseka kanegelo ya kgwele ya maoto 6

Go bala tshekatsheko ya puku.
Go araba dipotšišo ka ga tshekatsheko.
Go šupa mongwadi, leina la puku le diteng tša tshekatsheko ya puku.
Go fa lebaka la gore ke ka lebaka la eng bana ba tla ipshina ka kanegelo.
Go feleletša mafoko o šomiša madiri a lefetile.
Go fetoša mafoko go tloga go lefetile go ya go lebjale.

4 Go ngwala tshekatsheko 8

Go hlopha mafoko.
Go šomiša bolepu bja segokgo go beakanya tshekatsheko.
Go ngwala tshekatsheko, go latelwa dihlogo tše di kgethetšwego seo.
Go thala diswantšho tše di laetšago gore puku e bolela ka eng.

5 Go fetoša maikutlo 10

Go rerišana ka seswantšho.
Go bala kanegelo ka ga mošemane yo a ithutago go ipshina ka tša dipapadi.
Go araba dipotšišo tše di lego mabapi le kanegelo.
Go ngwala temana.
Go fa kanegelo leina.
Go šupa mainaina le mainagohle.

6 Go ngwala go ya pele 12

Go šomiša thulaganyo ye e filwego go beakanyetša kanegelo.
Go fa kanegelo leina.
Go ngwala matseno a kanegelo.
Go hlaloša tikologo ya kanegelo.
Go šupa le go lemoga baanegwa ka mo kanegelong.
Go šupa le go lemoga thulaganyo ya kanegelo.
Go iša kanegelo sehloweng.
Go šomiša dihlogo go hlama mantšu a mafsa.
Go šomiša meselana go hlama mantšu a mafsa.
Go ngwalolla mafoko, o šomiša difegelwana ka mo go lebanego.

7 Papadi ya Pele ya mafelelo 14

Efa polelo, ka hlogo ye: 'Ke ka lebaka la eng dipapadi di le bohlokwa'.
Go ela polelo ye e filwego ke sehlopha.
Go bala temana ye e lego mabapi le papadi ya mafelelo ya Pele.
Go araba dipotšišo tše di lego mabapi le temana.
Go šupa mahlalošetšagotee mo lefokong goba mo mafokong.

8 Go di tliša mmogo ka moka/Go ya bofelong 16

Go ngwala tiragatšo ka ga Pele.
Go hlagiša papadi ka phapošiborutelong.
Go ngwala tshekatsheko ya papadi.
Go šupa gore papadi e mabapi le eng.
Gore baanegwa ke bomang.
Mohuta wa polelo ye e šomišwago, mabaka a a ka dirago gore motho a bone goba a se bone papadi.
Go šomiša dikhutlo, ditlhakakgolo, difegelwana, maswaopotšišo le ditsebjana mo temaneng ye e filwego.
Go dira lenaneo o šomiša lebjale.
Go ngwala mafoko ka lefetile.

Dingwalwatshedimošo
Kotara ya 1: Beke ya 3 - 4

9 Mmutla wo o kgethegilego kudu 18

Go šupa diphapano gare ga diswantšho tše pedi.
Go bala sengwalwa ka ga Mmutla wa Nokeng.
Go araba dipotšišo tše di amanago le sengwalwa.

10 Tše dingwe gape ka ga Mmutla wa Nokeng 20

Go šupa sererwa le mafoko a a se thekgago.
Go feleletša mmepe wa monagano ka ga mebutla ya nokeng
Go ngwala kakaretšo ya temana ye e lego mabapi le Mmutla wa Nokeng.

11 Dinomoro di laodiša kanegelo ya bošula 22

Go bala kerafo ye e lego mabapi le Mmutla wa nokeng.
Go kwešiša le go ngwala ka ga kerafo ye e lego mabapi le Mmutla wa nokeng.
Go šupa ditlhalošo tša mantšu.
Go lemoga mahlalošetšagotee.

Go ngwala mantšu ka pukuntšung.
Go kopanya mafoko o šomiša makopanyi a: le, eupša, gobane, ge, ka fao, ka morago.

12 Se sengwe gape ka ga mmutla wa nokeng 24

Go ngwala mafoko ka tatelano ya maleba gore a hlame temana ya go kwešišega.
Go šupa lefokokgolo la temana.
Go šomiša mantšu a go kopanya mafoko: Sa mathomo, ka morago, gwa latela, ka morago ga fao, bofelong, ka nako yeo.
Go ngwala temana ye e kwalago ya tatelano ya maleba.

13 Tše dingwe gape ka ga mebutla 26

Go bala sengwalwa se se bolelago ka ga mebutla ye e thapilego (ye e dulago le batho) le ya lešoka.
Go araba dipotšišo tše di theilwego godimo ga sengwalwa.
Go ngwala hlogo ya sengwalwa.
Go hlopha diphapano gare ga mebutla ya lešoka le ye e thapilego.
Go lemoga dinnete.
Go šomiša lediri-go.

14 Tebelelo go mebutla ye e thapilego le ya lešoka 28

Go ngwala temana ye e laetšago ka fao mmutla wa lešoka o hlokomelago ngwana wa wona.
Go lokiša mafoko, o šomiša sebopego sa lediri ka boteeng le ka bontšing.
Go šupa madirifeledi le madirigo mo mafokong.
Go ngwala kakaretšo ya sengwalwa se se bolelago ka ga mehuta ye e fapanego ya Mebutla.

15 Go lebelela dikapolelo 30

Go bala sengwalwa se se bolelago ka ga segagabikakanywa.
Go šupa ditshwantšhišo mo sengwalweng.
Go nyalanya dika le ditlhalošo tša tšona.
Go šupa dika mo mafokong.
Go lemoga mothofatšo.
Go nyalanya diema le ditlhalošo tša tšona.

16 Go lebelela gape tša go ngwala 32

Go lebelela gape go ngwala.
Go fana dikgopolo poledišanong ya taodišo ka ga phoofolo.
Go beakanyetša taodišo ka ga phoofolo o šomiša mmepe wa monagano.
Go ngwala taodišo, o bolela gore phoofolo yeo e dula kae, sebopego sa yona le bogolo, mokgwa wa yona wa go tsebišana, gore e phela nako ye kae, le gore e mo kotsing ya go se hlwe e eba gona goba aowa.

SEP HL Gr5 B1 TH1.indd 1 2019/10/18 13:52:33

1 Pele o hlakana hlogo ka ga kgwele ya maoto

A re boleleng Go bolela ka ga seswantšho.

Kgwele ya maoto ke ye nngwe ya dipapadi tša go tuma lefaseng ka bophara. Na o a e rata? Ke mang yo a lego naletšana ya gago ya kgwele ya maoto ya mamoratwa? Ke eng se se dirago gore a be mamoratwa wa gago? Na o a mo hlompha? Lebaka ke lefe?

A re baleng

"Ge ke ekwa Koša ya Setšhaba ya Brazil, ke ikwa eke ke a lora. Ke leka go **naganišiša** gabotse mabapi le ka fao ke tla ralokago ka gona, fela ke dula ke nagana gore na go tla bjang gore ke be mo, ka gare ga sehlopha sa Brazil, lefaseng la Sweden? Re kgauswi le go thoma go ralokela naga ya gešo.
E swanetše go ba e le toro …!"

Yo ke Pele, a na le mengwaga ye 17, a raloka papadi ya gagwe ya mathomo ka go dipapadi tša Mogopo wa Lefase tša Kgwele ya Maoto tša makgaolakgang. Na mošemane yo ke mang? Na o fihlile bjang ka go dipapadi tša Mogopo wa Lefase? Na o ikwa bjang mabapi le kgwele ya maoto, papadi yeo e mo dirilego gore a **tume**?

Pele o be a dula torotswaneng ye nnyane kua Brazil. Lapa la gabo le be le itlhakela kudu. Pele e be e le mošemane yo a bego a raloka kgwele ya maoto ka nako ye a bego a swanetše go ba a le sekolong ka yona. O be a le mahlatse ka ge tatagwe le yena e be e le sebapadi sa kgwele ya maoto, ebile a mo rutile gore go kgoga motšoko le go nwa bjala ga se tša mo lokela.

Pele o re MaBrazil a rata kgwele ya maoto kudu. Ba ithuta go raga ge ba thoma go ema. Go sepela go tla ka morago.

O thomile sehlopha sa gagwe sa mathomo sa kgwele ya maoto sa "*The Shoeless Ones*" (Bao ba se nago Dieta) a na le mengwaga ye 10. O be a kgona kudu. Ge a na le mengwaga ye 14 o ile a ralokela sehlopha sa diatletiki sa tikologo.

Mo lebakeng le o be a se sa šoma gabotse ka sekolong. O be a **rata** kudu go raloka kgwele ya maoto. O ile a palelwa dithutong tša gagwe mo ngwageng o tee. O tlogetše sekolo ge a na le mengwaga ye 14 gomme a thoma go šoma femeng ya dieta. Ge a šetše a godile o ile a thoma go itshola ge a ile a tlogela sekolo. O ile a boela sekolong gomme a ya yunibesiti ka morago ga ge a nyetše a bile a na le ngwana.

Ge a na le mengwaga ye 15 o ile a ya go raloka kgwele ya maoto, a ralokela sehlopha sa go tuma sa go bitšwa Santos. Mengwaga ye mebedi ya go latela a ralokela Brazil ka go Mogopo wa Lefase wa 1958 go la Sweden. O ile a nweša dino tše lesome ka go **makgaolakgang**, moo Brazil e ilego ya fenya.

Morago ga fao a raloka dipapadi tše dintši gomme a nweša dino tše dingwe gape tša go feta tše 1 300.

Na ke ka lebaka la eng Pele a ile a **atlega** ka tsela ye? Go na le mabaka a mantši. Sa pele, o be a rata kgwele ya maoto. Sa bobedi, o be a le bohlale kudu mabapi le ka fao a bego a raloka papadi ka gona gape, sa mafelelo ke gore o be a sa ithalokele. O be a ralokela sehlopha.

Pele e be e se sebapadi se sekaone fela sa kgwele ya maoto. O šomile gape kudu go lwela ditokelo tša baraloki ba kgwele ya maoto. O ile a kgonthišiša gore ge ba be ba lwala goba ba gobetše ba tšwele pele go hwetša megolo ya bona.

SEP HL Gr 3 B1 TH1.indd 2 2019/10/18 13:52:34

Letšatšikgwedi:

A re ngwaleng

Ke mang yo a bolelago ka go temana ya pele?

Pele o dumela tabeng tša gore motho a dule a phetše gabotse. Na o tseba bjang?

Pele o ile a boela sekolong ge a šetše a nyetše. Na o nagana gore se se be se le bonolo goba se le boima? Efa lebaka.

Na ke ka lebaka la eng o nagana gore Pele e be e le sebapadi se sekaone sa kgwele ya maoto?

Na Pele o ile a ikwa bjang ge a be a raloka papadi ya gagwe ya mathomo ya naga ya gabo?

Na o nagana gore Pele o be a ikgantšha ka go ralokela sehlopha sa Brazil? Na o tseba bjang?

Bana gantši ba thoma ka go abula pele ba ka sepela. Na Pele o re bana ba dira eng ka Brazil?

Dipotšišo tše tharo di botšišwa go tšwa ka go temana ya 2 ya kanegelo. Di ngwale.

Ngwala dikarabo tša dipotšišo tšeo tše tharo.

Potšišo ya 1	
Karabo	
Potšišo ya 2	
Karabo	
Potšišo ya 3	
Karabo	

A re ngwaleng

Nyalanya mantšu le ditlhalošo tša ona. Thala mothalo go tšwa go lentšu le lengwe le le lengwe ka go la nngele go ya go tlhalošo ya lona ka go la go ja.

itlhakela	go tsebega kudu
tumile	motho yo a rategago kudu
mamoratwa	diphadišano tša mafelelo
makgaolakgang	tšwelela
atlega	go hloka sa gago

Mosaeno wa morutiši _____ Letšatšikgwedi _____

SEP HL Gr3 B1 TTL.indd 3 2019/10/18 13:52:36

2 Se sengwe gape ka ga Pele

A re ngwaleng

Sa mathomo, ahlaahlang dipotšišo tše sehlopheng sa lena. Ka morago, ngwalang dikarabo.

Moanegwathwadi ke mang mo kanegelong?

Ke ka lebaka la eng o nagana gore ke moanegwathwadi?

Ka mantšu a gago, ngwala gore kanegelo ye e diragala kae?

Ka mantšu a gago, ngwala se o naganago gore ke kgopolokgolo mo kanegelong.

A re ngwaleng

Ngwala kakaretšo ya kanegelo ka ga Pele.

Šomiša mmepe wa monagano go beakanya kakaretšo ya gago.

Mo karolong ye nngwe le ye nngwe, ngwala kgopolokgolo goba lefoko le le rwelego tabakgolo.

Šomiša tše dingwe tša dikgopolo tše le tshedimošo yeo e lego letlakaleng la go feta, o di diriše kgopolongkgolo ya gago.

papadi yeo a bego a e rata

ba lapa la gabo

sehlopha seo a se thomilego

mo a bego a dula gona

mabaka a go atlega ga gagwe

go tsena sekolo

sehlopha sa mathomo se a se raloketšego

dipapadi tša diolimpiki

SEP HL Gr 3 B1 TH1.indd 4 2019/10/18 13:52:36

Letšatšikgwedi:

- Šomiša mmepe wa monagano gore o go thuše go beakanyetša sengwalwa sa gago
- Ngwala ka mokgwa wa go kgwarakgwarinya
- Kgopela mogwera wa gago a rulaganye mokgwarakgwarinyo wa gago
- Boeletša sengwalwa sa gago gomme o dire ditokišo tše di nyakegago
- Ka morago, ngwala ka bothakga ka pukung ya gago.

A re ngwaleng

Ahlaahla kakaretšo ya gago le sehlopha sa gago. Bjale ngwala kakaretšo ya gago.

Mosaeno wa morutiši _____ Letšatšikgwedi _____

SEP HL Gr3 B1 THT.indd 5 2019/10/18 13:52:38

Portia o sekaseka kanegelo ya kgwele ya maoto

A re baleng Bala tshekatsheko ye ya puku ka ga kanegelo yeo e ngwadilwego ke motswala wa Pele, Sam.

Kgwele ya maoto, Sam

Mongwadi: Portia Nchabeleng

Kua mathomong a kanegelo Sam o ya go kopana le motswala wa gagwe, Pele, yo a fihlilego go tšwa Brazil. Ka sekolong Pele ga a kgone go raloka *kherikhete, rugby* goba thenese, ebile ga a rate le go ithuta. O rata papadi e tee fela, kgwele ya maoto. Pele o rutile mogwera wa gagwe wa ka mphatong wa bona go raloka kgwele ya maoto. Bala puku ye go hwetša ge eba ba ka kgona go fenya sehlopha sa Mphato wa bohlano.

Ke rata puku ye ka lebaka la gore ke rata kgwele ya maoto. Diswantšho di thadilwe gabotse ebile di na le mebala, mola baanegwa ba bonagala eke ba raloka kgwele ya maoto ka nnete. Ke rata ka moo mongwadi a ngwalago ka gona ka ge a efa kgwele ya maoto bophelo.

Ke nagana gore batho bao ba ratago kgwele ya maoto ba swanetše go bala puku ye ka ge ke nagana gore mokgwa wa go ngwala ke wa maemo a godimo gomme le kanegelo e tloga e kgahliša kudu.

A re ngwaleng Araba dipotšišo tše mabapi le tshekatsheko ya puku.

Na leina la puku ye ke eng?

Ke mang yo a ngwadilego tshekatsheko ya puku ye?

Na puku e mabapi le eng?

Na ke ka lebaka la eng Portia a rata kanegelo ye?

Na o nagana gore bana ba bangwe ba tla e rata? Hlaloša gore ka lebaka la eng.

SEP HL Gr3 B1 TH1.indd 6 2019/10/18 13:52:39

A re ngwaleng

Fetola mafoko a ka tlase go tšwa go lebaka le le fetilego go tla go lebaka la bjale, gomme o ngwale lefoko le lefsa.

Mohlala

Pele o be a dula torotswaneng ye nnyane go la Brazil.

Pele o dula torotswaneng ye nnyane go la Brazil.

Ke ka lebaka la eng Pele a ile a atlega ka tsela ye?

O ile a ithomela sehlopha sa gagwe.

O ile a tlogela sekolo gore a raloke kgwele ya maoto.

O ile a thuša dibapadi tše dintši.

Pele e be e le sebapadi sa maemo sa kgwele ya maoto.

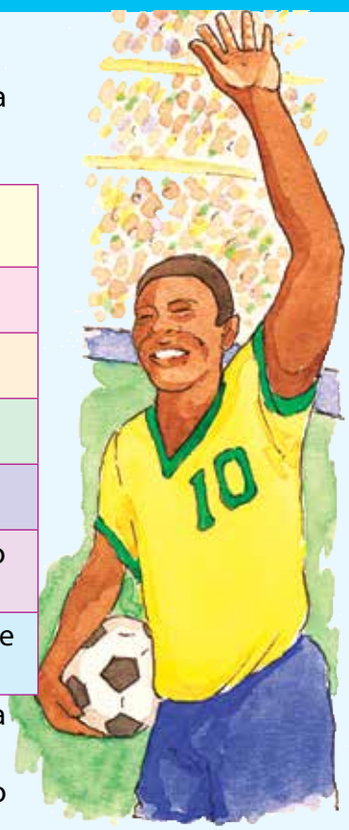
SEP HL Gr3 B1 THL.indd 7 2019/10/18 13:52:42

4 Go ngwala tshekatsheko

A re ngwaleng

Tatelano ya mafoko a e fošagetše. A ngwale ka tatelano ya maleba gomme o a nomore.

	Ke nagana gore bana ba ba ratago kgwele ya maoto ba swanetše go bala puku ye.
	Bala puku ye o hwetše ge eba ba ka fenya ba Mphato wa bohlano.
	O rata papadi e tee e lego kgwele ya maoto.
	Sekolong Pele ga a kgone go bapala kherikhete, rugby goba thenisi.
	Ke rata puku ye ka gore ke rata kgwele ya maoto.
	Ke rata sengwalwa sa mongwadi ka gore o dira gore kgwele ya maoto e phele.
	Ke be ke nagana gore mokgwa wa go ngwala o gabotsebotse, gomme kanegelo e a thabiša.

A re ngwaleng

O tlile go ngwala tshekatsheko ya kanegelo ka ga Pele. Sa mathomo, beakanya tshekatsheko ya gago. Šomiša mmepe wo wa monagano go beakanya tshekatsheko ya gago.

SEP HL Gr3 B1 TH1.indd 8 2019/10/18 13:52:49

Letšatšikgwedi: _____

MANTŠUMA
_____
_____
_____

A re ngwaleng

Bjale ngwala tshekatsheko ya gago ya kanegelo ya Pele.

Ngwala mafoko a mane ka tlase ga hlogo ye nngwe le ye nngwe.

Kanegelo e mabapi le

Pele ke mohlala wo mobotse go bafsa ka gore

Ke ratile/ga se ka rata kanegelo ye ka gore

O swanetše go/ga se wa swanela go bala kanegelo ye ka gobane

Lapologa

Bjale thala seswantšho se se bontšhago gore kanegelo e mabapi le eng. Efa seswantšho sa gago hlogo.

Mosaeno wa morutiši _____ Letšatšikgwedi _____

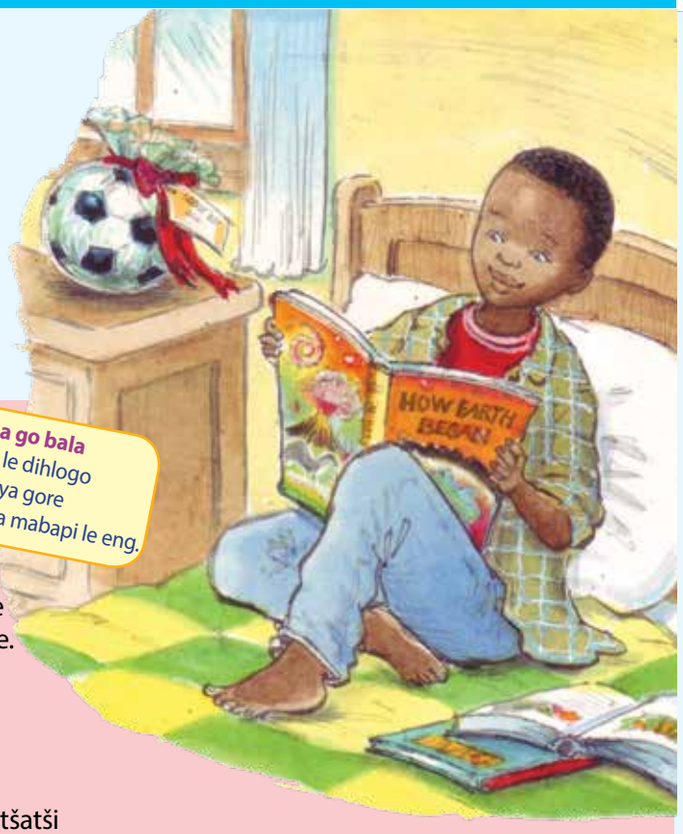
SEP HL Gr3 B1 THT.indd 9 2019/10/18 13:52:51

Go fetoša maikutlo

A re boleleng Ahlaahlang seswantšho sehlopheng sa lena.

Na o nagana gore mošemane o na le kgahlego go eng? Na o nagana gore o rata go kgatha tema dipapading? Se o se tseba bjang? Ge nkabe o le mogwera wa gagwe, o be o tla mo fenya ka polelo gore a dire eng? Botša bagwera ba gago mo sehlopheng.

Pele o thoma go bala

- Lebelela diswantšho le dihlogo gomme o leke go akanya gore sengwalwa se tlile go ba mabapi le eng.

A re baleng

Ga se nke ka rata kgwele ya maoto. Lebaka e se gore ke be ke sa bone e kgahliša eupša lebaka ke gore ke be ke sa e kwešiše. Go ya ka nna, seo se bontšha go se hlalefe. Metsotso ye 90 ka moka, baraloka. Nka bala puku ye e kgahlišago ka e fetša.

Ke be ke le mahlabišadihlong go tate. O ile a ba a mpha kgwele ya go ba le leina la Pele mo go yona, e le mpho ya letšatši la matswalo a ka. E be e bonagala e segiša. E be e phuthetšwe ka pampering ya go phuthela dimpho; gape go be go na le karata yeo e bego e ngwadilwe: "Eba le letšatši la matswalo la lethabo, Reabetšwe. Ka lerato, go tšwa go Mma le Papa." Ke beile kgwele yela, e sa phuthetšwe ka pampiri ya go phuthela dimpho, godimo ga tafolana ye ke e šomišago ge ke ithuta gore ke no e lebelela.

Tšatši le lengwe, mogwera wa ka yo mofsa, o ile a tla go nketela. O mpotšišitše a re: "Ga o ye go yo bapala?" ke mo arabile ka lebelo leo ke bego nka kgona, ka re "aowa." o ile a phekgola mahlo, a a lebiša go kgwele. "Ke ya mang yela?". A botšiša ka lethabo. "Ke ya ka", ka realo. O ile a iša letsogo go yona. O tlošitše dipampiri tšela di bego di e phuthetše gomme a e pampiša mo gohle. "Etla! Tla re sepele. Re tla bapala ka ntle ka yona." Ke ile ka dumela ka hlogo. E be e le kgwele ya ka, ka fao ke ile ka mo šala morago. Ke tlogetše puku ya ka godimo ga malao.

Ke be ke sa tsebe gore ke be ke swanetše go dira eng, ge ke eme gare ga lepatlelo. Ke ile ka no ema moo, ke lebeletše mogwera wa ka yo mofsa ge a bapala ka lethabo ka kgwele ya ka. O ile a ragela kgwele go nna. Ke be ke le yo mofsa gomme ke sa tsebe gore ke swanetše go dira eng. Ke ile ka topa kgwele, ka kitima ka yona. "Nthagele yona!", a goelela a le ka thoko yela ya lepatlelo. Ka fao ke ile ka bea kgwele kgauswi le maoto a ka, ka e raga ka maatla ao ke bego nka kgona. Ke be ke e ragile ka sa morago, gomme ya itia mosetsana yo a bego a le ka pele ga ka. Ke ile ka šala ke gakanegile. Ka mahlatse ga se ya mo gobatša.

Ka pejana ya ba bana ba bangwe ba tla go rena. Ka moka ra ikaba gomme ra dira dihlopha tše pedi. Ka nako yeo ke be ke sa tsebe melao, eupša go lebelela ba bangwe le go kitima fela, e le go no re ke be karolo ya bao ba ralokago, ke ile ka ithuta ka pela. Ga se ka nweša, eupša seo se be se sa tshwenye.

Go ile gwa makatša ge ke ile ka thoma go ipshina ka maitemogelo, sethitho le maraga. Ka morago, ke ile ka tšama ke tiribola kgwele ke eya gae. Mma ge a mpona, o ile a palelwa le ke go bolela. Ka morago o ile a myemyela, gomme a re: "Rola dieta tšeo mo, monna. Ga ke nyake maraga ka ngwakong wa ka!" ke ile ka kitimela ka gare, ke tlolatlola, ke eya phapošingbohlapelo.

Go tloga letšatši leo le go ya pele, ke ile ka rata go bapala kgwele ya maoto. Ke bile ke ithuta yona ka phapošing ya ka, ka nako.

SEP HL Gr3 B1 TH1.indd 10 2019/10/18 13:52:51

Letšatšikgwedi:

A re ngwaleng Araba dipotšišo tše.

Efa kanegelo hlogo

O ile a ipshina ka go kgatha tema dipapading. Ke ka lebaka la eng?

Na o be a na le kgahlego go eng?

Ngwala temana ka mantšu a gago, o bolele gore go diregile eng ge mogwera wa gagwe yo mofsa a mo etetše.

Mmagwe o ile a ikwa bjang ge a etla gae ka maoto a maraga?

Na o nagana gore ke ka lebaka la eng Reabetšwe a ile a ba mahlabišadihlong go tatagwe?

A re ngwaleng Bala setsopolwa se se latelago sa go tšwa kanegelong. Thalela mainagohle ka moka ka bohubedu gomme o direle mainaina sediko ka botalalerata.

Ga sa nka ka rata kgwele ya maoto. Lebaka e se gore ke be ke sa bone e kgahliša eupša lebaka ke gore ke be ke sa e kwešiše. Go ya ka nna, seo se bontšha go se hlalefe. Dihlopha tše pedi di ragela kgwele ka nneteng ye kgolo. Metsotso ye 90 ka moka, ba dirile se. Nka bala puku ye e kgahlišago ka e fetša.

Ke be ke le mahlabišadihlong go tate. O ile a ba a mpha kgwele ya go ba le leina la Pele mo go yona, e le mpho ya letšatši la matswalo a ka. E be e bonagala e segiša. E be e phuthetšwe ka pampering ya go phuthela dimpho; gape go be go na le karata yeo e bego e ngwadilwe: “Eba le letšatši la matswalo la lethabo, Reabetšwe. Ka lerato, go tšwa go Mma le Papa.” Ke beile kgwele yela, e sa phuthetšwe ka pampiri ya go phuthela dimpho godimo ga tafolana ye ke e šomišago ge ke ithuta, gore ke no e lebelela.

SEP HL Gr3 B1 TH1.indd 11 2019/10/18 13:52:52

6 Go ngwala go ya pele

A re ngwaleng

Šomang ka dihlopha.

- Šomiša mmepe wa monagano gore o go thuše go beakanyetša sengwalwa sa gago
- Ngwala ka mokgwa wa go kgwarakgwarinya
- Kgopela mogwera wa gago a rulaganye mokgwarakgwarinyo wa gago
- Boeletša sengwalwa sa gago gomme o dire ditokišo tše di nyakegago
- Ka morago, ngwala ka bothakga ka pukung ya gago.

Thulaganyo ke kakaretšo ya seo se diregago mo kanegelong.

Šomiša thulaganyo ye go beakanya kanegelo. Mosetsana goba mošemane o tšwa setšhabeng sa go diila. Yena ke moatleletiki wa go ba le bokgoni kudu; mosetsana goba mošemane o thopa sefoka sa mabelo sa boditšhabatšhaba goba mosetsana goba mošemane o a huma a ba a tuma.

Efa kanegelo ya gago hlogo.

Ngwala matseno a a kgahlišago.

Tikologo ke eng? Kanegelo e diragala kae le gona neng?

Baanegwa ke bomang?

Kanegelo e fela bjang?

SEP HL Gr3 B1 TH1.indd 12 2019/10/18 13:52:53

A re ngwaleng Dihlogo le ditlhalošo tša tšona šedi.

DIHLOGO

O hlomesetša hlogo go kutu ya lentšu go hlama lentšu le lengwe.

mo-	hlogo ka boteeng
ba-	hlogo ka bontšing
se-	hlogo ka boteeng

di-	hlogo ka bontšing
i-	hlogo: tiro e wela go modiri. Ke leitiri
n-	hlogo: tiro e wela godimo ga seboledi. Ke lentiri.

Ngwala hlogo ya maleba kgauswi le kutu ya lentšu.

	bona	tiro e wela godimo ga modiri
	loma	tiro e wela godimo ga seboledi
	-tho	botee bja leina
	-tho	bontši bja leina
	bona	tiro e wela godimo ga seboledi

A re ngwaleng Meselana ye mengwe še.

MESELANA

O hlomesetša moselana mafelelong a modu wa lentšu go hlama lentšu le lengwe.

-ega -ntšha -ela -ana -ngwa

Šomiša meselana ye go hlama mantšu ao a nago le ditlhalošo tše:

Go dirana seo _____ Go dirwa seo _____

Gore seo se kgonege _____ Go thuša go dira seo goba go mo thuša gore a kgone go dira seo _____

Go mo direla seo _____

A re ngwaleng Ngwalolla mafoko. Ngwala difegelwana mafelong a maleba.

Difegelwana di šomišwa go aroganya dilo tše di lego lenaneong, ka ntle ga ge lentšu le le latelago e le "le".

Tate o ruile dikgomo dinku dipudi le dipere.

_____

Ke rata go bapala kgwele ya maoto go bogela thelebišene le go ithuta.

_____

Reabetšwe ga a na tsebo ye ntši ka ga kherikhete kgwele ya maoto le *rugby*.

_____

SEP HL Gr3 B1 TH1.indd 13 2019/10/18 13:52:56

7 Papadi ya Pele ya mafelelo

A re boleleng

Bala ditemana ka ga Pele gape, ka morago ga moo, sehlopheng sa lena, bolelang ka ga bohlokwa bja dipapadi. Bjale efa polelo sehlopheng sa lena **ka hlogo ye: ke ka lebaka la eng dipapadi di le bohlokwa**.

Ela polelo ya yo mongwe le yo mongwe o šomiša lenaneo la mo tlase: 5 ke gabotse kudu; 4 ke gabotse; gomme 3 ke: o swanetše go kaonafala.

	5	4	3
Molaetša o kwagala gabotse.			
O šomiša dintlha tše maatla, tša go thekga.			
O bolela ka mo go kwagalago, le gona, o lebelela batheeletši.			
O bolela ka lentšu la tlwaelo, la go hlabošega go ka kwagala.			
O bolela ka go thelela, gomme ga a fela a re: “um”, “ee” goba “gape” gantši kudu.			
Molaetša o kwešišega gabonolo le gona o goga šedi ya batheeletši.			
O na le matseno a go kwagala gabotse, matseno le bofelo.			
O šomiša mantšu a go fapana, a go kgahliša.			
Mafoko a gagwe ke a maleba, le gona a kwešišega gabonolo.			

A re baleng

Go thwe dilo ka moka tše di botse di a fela. Seo se bonagetše e le nnete ka 1977 ge boiphedišo bja sebapadi sa kgwele ya maoto sa go tuma lefase ka bophara, bo fela. E be e le go se tsebege ka mešomo ye mebotse, sa Brazil, se be se bapala papadi ya sona ya mafelelo lebaleng la Giant Stadium ka New York.

Mopresidente wa Dinagakopano tša Amerika, Jimmy Carter, o beile polelo, a direla Pele, gomme ba ile ba tlelwa ke setsebalegi kudu. Muhammad Ali, o ile a ya mo ba lego gona, gomme a feleletša a rile: “Ga ke tsebe ge eba ke seraloki sa go kgona, eupša ke tseba ka nnete gore ke yo mobotsana go phala yena.” Ali ka morago o ile a amogela gore, “go na le boradipapadi bao ba lego ba maemo a godimodimo,” a tiišetša maemo a gagwe le a Pele, ba le dinaletšana tše pedi mo polaneteng, tša go bonagala go feta tšohle.

Pele o nošitše nno ya gagwe ya mafelelo pele a bea marapo fase, e le thagotokologo, mašaba a dutše a goelela a re: “Kgoši Pele!” Ka nako ya go khutša, jeresi ya nomoro ya bolesome e ile ya beišwa marapo fase, gomme, ge papadi e fela, go bile dipolelo tše ntši le go phaphasediša difolaga, go feleletša bokgabo le mabaka a letšatši.

Se se bego se senya ditaba tše bose tšeo, e be e le pula ya go na wa go epolla bahu ka nako ya ge papadi e fela, eupša kuranta ya Brazil, e hlalošitše gore, “Le pula e a lla ge Pele a sa hlwe a tlile go bapala”

SEP HL Gr3 B1 TH1.indd 14 2019/10/18 13:52:56

Letšatšikgwedi: _____

A re ngwaleng

Ke ka lebaka la eng ngwaga wa 1977 e be e le ngwaga wa go ikgetha mo go Pele?

MAHLALOŠETŠAGOTEE

Mahlalošetšagotee ke mantšu ao a nago le tlhalošo ya go swana, goba ye e nyakilego go swana.

Mohammad Ali e be e le ramatswele. O nagana gore ke ka lebaka la eng ge a ipolela gore ke yena yo "mobotse"?

Ali o rile yena le Pele ke dibapadi tše pedi tša go tsebega kudu mo go polanete ye. Ke polanete efe ye a bolelago ka ga yona?

Ke ka lebaka la eng "magodimo a be a lla"?

A re ngwaleng

Kgetha lentšu leo le nyakilego go swana ka tlhalošo, le mantšu ao a ngwadilwego ka boso. Le ngwale kgauswi le lefoko la maleba.

matlorotloro | thakgala | hlagala | fedišitšwe | bošula

Ba re dilo ka moka tše dibotse di **swanetše go fela**. _____

Jeresi ya nomoro ya lesome ya Pele e beišeditšwe marapo **fase**.

Ge papadi e fedile, go bile le dipolelo gape le go phaphasedišwa ga difolaga go laetša **bogolo bja moletlo**. _____

Pula e be e **ena wa go epolla bahu** _____

Tiragalo ye e bego e se ye **bose** e bile ... _____

Mosaeno wa morutiši _____ Letšatšikgwedi _____

SEP HL Gr3 B1 THL.indd 15 2019/10/18 13:52:57

Go di tliša mmogo ka moka/Go ya bofelong

Lapologa

A re bontšheng tiragatšo.

Kopanang le le sehlopha. Diragatšang papadi/tiragatšo ka ga Pele. Bonnyane ebang baanegwa ba bane, mo tiragatšong ya lena.

Ka morago ga go ithuta tiragatšo ya lena, e diragatšeng ka phapošing.

A re ngwaleng

Bjale, ngwalang tshekatsheko ya tiragatšo. Šomiša sebopego se go ngwala tshekatsheko ya gago.

- Šomiša mmepe wa monagano gore o go thuše go beakanyetša sengwalwa sa gago
- Ngwala ka mokgwa wa go kgwarakgwarinya
- Kgopela mogwera wa gago a rulaganye mokgwarakgwarinyo wa gago
- Boeletša sengwalwa sa gago gomme o dire ditokišo tše di nyakegago
- Ka morago, ngwala ka bothakga ka pukung ya gago.

Seo tiragatšo e lego ka ga sona:

Baanegwa: Na ba be ba kgolwega? Ba bolela gore ba kwagale? Na dika tša bona le mešikinyego ya mebele go go botša ka ga baanegwa? Ke mang yo a bego a tloga a le gabotse? Lebaka?

Polelo: Na kanegelo e be e kwešišega? Na o kwešišitše seo baanegwa ba bego ba se bolela? Polelo ye e šomišitšwego e be e kgahliša?

Ke ka lebaka la eng o swanetše goba o se wa swanela go bona tiragatšo ye?

SEP HL Gr3 B1 TH1.indd 16 2019/10/18 13:53:00

A re ngwaleng

Ngwala dikhutlo, ditlhakakgolo, difegelwana, maswaopotšišo le ditsebjana.

Šomiša ditsebjana pele le morago ga mantšu a a boletšwego thwi ke seboledi goba mongwadi.

Mehlala: Morutiši o rile, "O dirile mošomo wa gago wa gae?" "Ke tseba karabo." A realo.

Ge ke bapala kgwele ya maoto ke ikwa ke sa fenyege gomme mogopolo wa ka o hlwekile ke ikwa ke thabile gomme kgatelelo ya monagano wa ka e a tloga gape ke rata go ngwala ka gore ke na le kakanyo ke kwa maikutlo a go fapana gomme ge ke dira bjalo ke a a ngwala gantši ke ngwala se ke sa kgonego go se botša batho gomme ke ba dira dikanegelo tšatši le lengwe ke hutša gore yo mongwe o tla mpona ke bapala goba ke bala ye nngwe ya dikanegelo tša ka gomme ka ikwa ke thabile ke fela ke re go bomma ke tloga ke rata se ke se dirago

A re ngwaleng

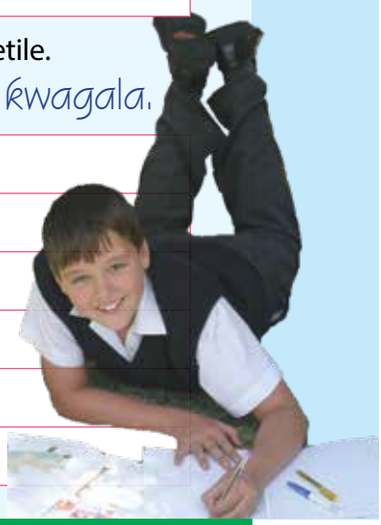
Dira lenaneo la tše o di dirago tšatši ka tšatši. Šomiša lebjale. *Mehlala:* Ke a tsoga. Ke ya sekolong.

O **šomiša lebaka la bjale** ge o nyaka go bolela ka se sengwe seo o se dirago ka mehla. "Ka mehla ke namela pese."

Gape, o e šomišetša go bolela ka dintlha tšeo ka kakaretšo e lego nnete.

Ngwala gore o dirile eng ge o be o itokišetša papadi. Ngwala mafoko a gago ka lefetile.

Mehlala: Ke ithutile methaladi ya ka. Ke boleletše godimo ke bile ke kwagala.

SEP HL Gr3 B1 TH1.indd 17 2019/10/18 13:53:02

Mmutla wo o kgethegilego kudu

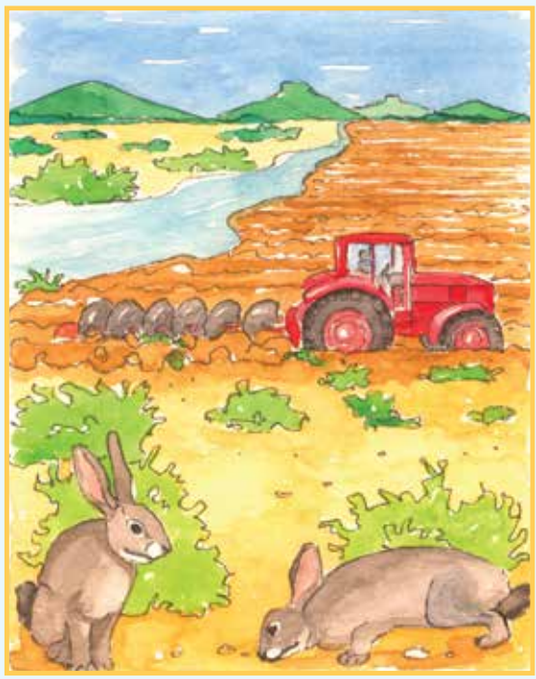

A re boleleng

Lebelela diswantšho.

Lebelela diswantšho. Lebelela seswantšho se se lego ka go la nngele. O bona eng? Lebelela seswantšho se se lego ka go la mmagoja. O bona eng? Na diswantšho di a fapana? Di fapana ka eng?

A re baleng

Mebutla ya nokeng e hwetšwa ka Afrika-Borwa fela, ka Karoo. Ka bomadimabe ke diphoofolo tša go **nyantšha tšeo di lego kotsing**. Di mo kotsing ya go felela tša **se sa hlwa di eba gona**.

Mebutla ya nokeng e hwetšagala mo leribeng la noka ya Karoo. Mobu wa gona o e kgontšha go epa melete. Mebutla ya nokeng e hloka **melete** ya go godišetša bana ba yona bao ba bago ba bannyane kudu ge ba tswalwa – ba nyakile go feta lepokisana la mmankgwari gannyane. Bana ba gona ba bitšwa dikgabutlana.

Balemi ba bangwe ba lemile mo kgauswi le noka; ka fao mebutla ya nokeng e swanetše go ba e bolailwe. Ke mafelo a mmalwanyana fela moo mebutla ye e ka phelago gona ya godiša bana ba yona.

Ba Mokgatlo wa Afrika-Borwa wa Mašoka ba leka go šireletša mebutla ye ya nokeng. Balemi ba bangwe ka Karoo ba dumelelane ka go šireletša mebutla ka dipolaseng tša bona. Gape go na le le lenaneo la go e rua ka serapeng sa diphoofolo sa De Wildt. Moo ba rua mebutla ka tlhokomelo. Ba holofela gore ba ka bušetša mebutla ye ka Karoo, moo e dulago gona.

SEP HL Gr3 B1 TH1.indd 18 2019/10/18 13:53:03

Letšatšikgwedi: _____

A re kwešišeng

Bala gape temana ye e lego mabapi le mebutla ya nokeng.

Sengwalwa se se re fa tshedimošo. Se re fa tshedimošo ya mohuta mang?

Na mebutla ya nokeng e swana le mebutla ye mengwe fela?

O nagana gore ke ka lebaka la eng e bitšwa mebutla ya nokeng?

Na mmutla wa nokeng o kotsing? Efa lebaka.

O nagana gore re ka dira eng go phološa mebutla ya nokeng? Ngwala mafoko a mabedi.

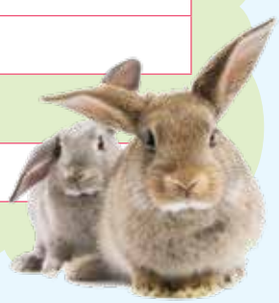
Na mebutla ya nokeng e hwetšagala kae?

Bana ge ba belegwa ba ba le bogolo bjo bokaakang?

Ke ka lebaka la eng go šetše fela palo ye nnyane ya mebutla ya nokeng? Ngwala mafoko a mabedi.

Balemi ba dira eng go phološa mebutla ya nokeng? Ngwala dilo tše pedi.

Lenaneo la thuo le hutša go kgona eng?

Mosaeno wa morutiši _____ Letšatšikgwedi _____

SEP HL Gr3 B1 TH1.indd 19 2019/10/18 13:53:04

10

Tše dingwe gape ka ga Mmutla wa nokeng

A re ngwaleng

Dira sediko se setalalerata go lefokokgolo temaneng ye nngwe le ye nngwe; thalela mafoko a go thekga ka bohubedu.

Lefokokgolo le akaretša tabakgolo mo lefokong.

Mebutla ya nokeng e hwetšwa ka Afrika-Borwa fela, ka Karoo. Ka bomadimabe ke diphoofolo tša go nyantšha tšeo di lego kotsing. Di mo kotsing ya go felela tša se sa hlwa di eba gona.

Mebutla ya nokeng e hwetšagala mo leribeng la noka ya Karoo. Mobu wa gona o e kgontšha go epa melete. Mebutla ya nokeng e hloka melete ya go godišetša bana ba yona bao ba bago ba bannyane kudu ge ba tswalwa – ba nyakile go feta lepokisana la mmankgwari gannyane. Bana ba gona ba bitšwa dikgabutlana.

Balemi ba bangwe ba lemile mo kgauswi le noka; ka fao mebutla ya nokeng e swanetše go ba e bolailwe. Ke mafelo a mmalwanyana fela moo mebutla ye e ka phelago gona ya godiša bana ba yona.

Ba Mokgatlo wa Afrika-Borwa wa Mašoka ba leka go šireletša mebutla ye ya nokeng. Balemi ba bangwe ka Karoo ba dumelelane ka go šireletša mebutla ka dipolaseng tša bona. Go na gape le lenaneo la go e rua ka serapeng sa diphoofolo sa De Wildt. Moo ba rua mebutla ka tlhokomelo. Ba holofela gore ba ka bušetša mebutla ye ka Karoo, moo e dulago gona.

A re ngwaleng

Mafoko a šupa a ka tlase a bolela ka ga mmutla wa nokeng. A mahlano a bolela ka ga hlogo ye e swanago, gomme a mabedi mafoko ga a sepelelane le a mangwe ka ge ona a bolela ka ga selo se sengwe fela.
Ke mafoko afe ao a sa sepelelanego le a mangwe? A thalele.

Mebutla ya nokeng e dula maribeng a noka ya Karoo.

Mobu wa moo Karoo o loketše go dira gore e kgone go epa melete ya yona.

E ja dibjalo tšeo di melago kgauswi le noka.

Bana ba yona ba na le bogolo bja go lekana le lepokisana la mmankgwari.

E mo kotsing ya go felela ya se sa hlwa e eba gona.

Balemi ba lema kgauswi le noka gomme ba senya melete ya yona.

Bana ba yona ke ba bannyane kudu.

SEP HL Gr3 B1 TH1.indd 20 2019/10/18 13:53:04

Bjale, feleletša mmepe wo wa monagano ka ga mebutla ya nokeng.

Dipharologantšho (gore di lebelega bjang le gore di rata eng)

Dijo

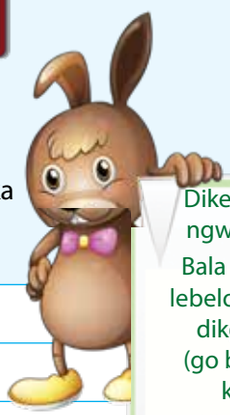
Mmutla wa nokeng

Legae la yona (moo e hwetšagalago)

A re ngwaleng

Šomiša mafokokgolo ao o a diretšego didiko temaneng ya mathomo gore o ngwale kakaretšo ya seo e se bolelago ka ga mmutla wa nokeng.

Dikeletšo ka ga go ngwala kakaretšo:

Bala sengwalwa ka lebelo gore o hwetše dikgopolokgolo (go bala ka lebelo). kgonthišiša gore o hweditše dikgopolokgolo ka moka. (nyakišiša ka tlhokomelo) Thalela mantšu a bohlokwa kudu. Ngwala mantšu a motheo. Šomiša mantšu a motheo mo mafokonolo. Kopanya mafokonolo ka go šomiša makopanyi. Bapetša le a mathomo.

Mosaeno wa morutiši _____ Letšatšikgwedi _____

SEP HL Gr3 B1 TH1.indd 21 2019/10/18 13:53:12

11 Dinomoro di laodiša kanegelo ye bošula

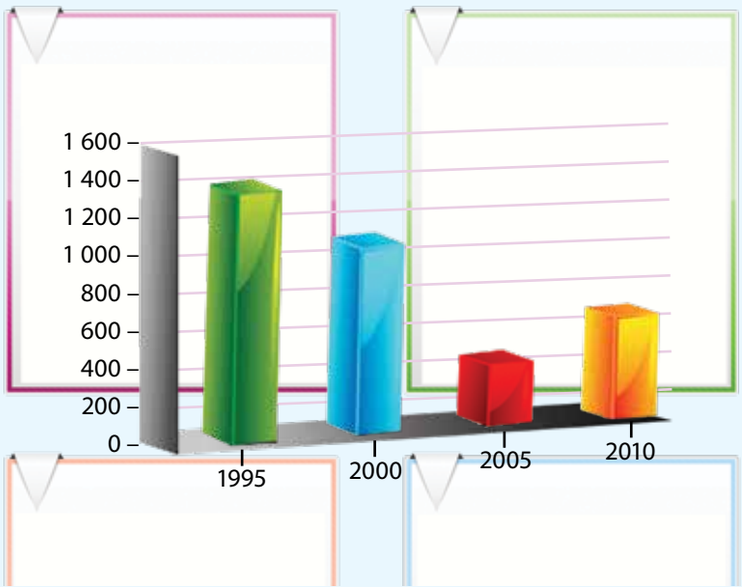
A re baleng

Lebelela kerafo. Bala dinomoro tša ka go la nngele, le matšatšikgwedi a kua tlase.

A re kwešišeng

Hwetša gore kerafo e re botša eng. Ka morago o arabe dipotšišo.

Kerafo e laetša eng?

Go be go na le mebutla ya nokeng ye mekae ka 1995?

Ke ngwaga ofe wo palo ya mebutla ya nokeng e bego e le fase go feta?

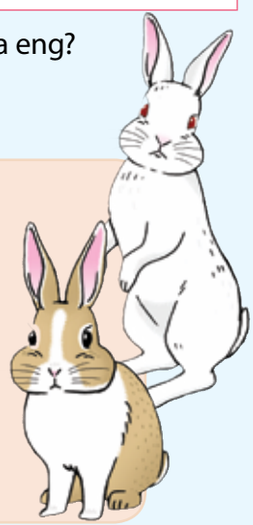
Na palo ya mebutla ya nokeng e ile ya oketšega gare ga 2005 le 2010?
Ke ka lebaka la eng o realo?

Mebutla ye ke mohuta wa mebutla wo o lego kotsing ya go felela. Na se se ra eng?
Kgetha e tee ya dikarabo tše tharo tša mo tlase.

1. E mo kotsing ya go timelela sa ruri.

2. E šuthišetšwa karolong ye nngwe ya Afrika-Borwa.

3. E šuthišeditšwe dipolaseng tše di lego ka ntle ga Karoo.

SEP HL Gr 3 B1 TH1.indd 22 2019/10/18 13:53:11

Letšatšikgwedi: _____

MANTŠUM

A re ngwaleng

Mothalong wo mongwe le wo mongwe, nyalanya lentšu la mathomo le le ngwadilwego ka boso le tlhalošo ya lona mo lenaneong. A mangwe mantšu mo lenaneong a nyakile go ra selo se tee. Kgetha lentšu le lekaone go feta.

Ngwala mantšu ao a kotofaditšwego ka pukuntšung ya gago.

okametšwe ke kotsi	sepetše	nyamile	fela	bobe
diamuši	dinonyana	dinose	diphoofolo	digwagwa
timelela	fokotšega	galoga	oketšega	bonagala
mekoti	dithanele	petse	melete	mehlare
sentšwe	tšhogile	gobetše	tlogetšwe	senyegile

A re ngwaleng

Kopanya phere ye nngwe le ye nngwe ya mafoko gore e be lefoko le tee. Šomiša a mangwe a mantšu a go a kopanya:

ge

ka morago

gobane

eupša

le

ka fao

Mohlala:

Mebutla ya nokeng e kotsing ya go nyamela.

Mokgatlo wa Afrika-Borwa wa Mašoka o leka go e šireletša.

Mebutla ya nokeng e kotsing ya go nyamela *ka fao ba* mokgatlo wa mašoka o thuša go e šireletša.

Mebutla ya nokeng e swanetše go epa melete ka mathoko ga dinoka. Balemi ba lema kgauswi le dinoka.

Go na le lenaneo la go rua. Ba rua mebutla ka katlego.

Ba hutša gore ba tla bušetša mebutla nokeng. Mebutla e itokišeditše.

Mebutla e ka se be kotsing. Lenaneo le a atlega.

Mosaeno wa morutiši _____ Letšatšikgwedi _____

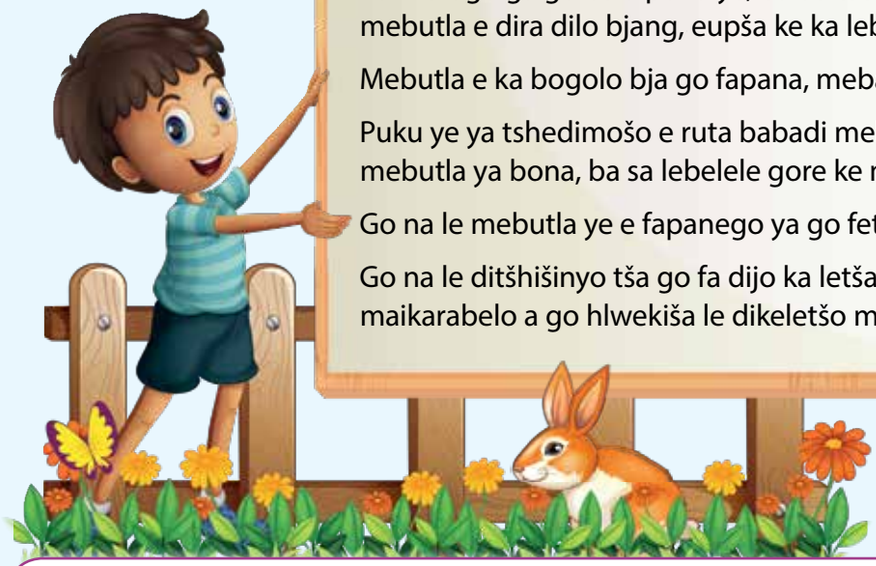
SEP HL Gr3 B1 TH1.indd 23 2019/10/18 13:53:14

12 Se sengwe gape ka ga mmutla wa nokeng

Bea mafoko a ka tatelano ya maleba gore temana ya gago e be ye e kwagalago.

A re ngwaleng

Ka morago ga go bala puku ye, ba tla tseba e sego fela gore mebutla e dira dilo bjang, eupša ke ka lebaka la eng e dira dilo bjalo.

Mebutla e ka bogolo bja go fapana, mebala le maboya a go fapana.

Puku ye ya tshedimošo e ruta babadi mekgwa ya go hlokomela mebutla ya bona, ba sa lebelele gore ke mehuta efe.

Go na le mebutla ye e fapanego ya go feta 40, lefaseng ka bophara.

Go na le ditšhišinyo tša go fa dijo ka letšatši, gammogo le maikarabelo a go hlwekiša le dikeletšo mabapi le boitšhidullo.

Ngwala lefokokgolo la temana ya gago.

SEP HL Gr3 B1 TH1.indd 24 2019/10/18 13:53:21

A re ngwaleng

Šomiša makopanyi a go kopanya mafoko a a ka fase, gomme o ngwale temana ye e kwagalago.

sa mathomo

se se latelago

bofelong

morago ga fao

ka nako yeo

Mokgwa wa go hlwekiša hoko ya mmutla

Ntšha mmutla wa gago ka gare ga hoko. O bee ka gare ga manki goba khereiti ya go itšhidullela. Gogola boya bja ditšhila bjo bo kotilwego gomme o bo tšhele ka gare ga mokotlana wa setšheladitlakala. Hlatswa lebato gomme o tšhele sa go bolaya ditwatši mo hokong. Phumola lebato ka toulo ya kgale gore le ome. Bea boya bjo bo hlwekilego. kgonthišiša gore go na le meetse a a hlwekilego le dijo.

A re ngwaleng

Ngwala temana ka ga phokotšego ya mebutla ya nokeng gare ga 1995 le 2010. Botelele bja temana ya gago bo se ke bja feta methaladi ye seswai. Kerafo ya lephephetšhomo la 11 e na le tshedimošo yeo e tlago go go thuša go ngwala temana ya gago.

SEP HL Gr3 B1 TTL.indd 25 2019/10/18 13:53:29

13 Tše dingwe gape ka ga mebutla

A re baleng

Pele o thoma go bala

- Lebelela diswantšho le dihlogo gomme o leke go akanya gore sengwalwa se tlile go ba mabapi le eng.

Go na le mebutla ya lešoka le ye e thapilego. Mebutla ye e thapilego e ka ba seruiwaratwa se bosele, sa go ba le lerato. Mebutla ya lešoka e hwetšagala kontinenteng ye nngwe le ye nngwe ka ntle le Antarctica. Mebutla ka moka ye e thapilego ke meloko ya mebutla ya Yuropa, yeo gape e bitšwago mebutla ye e tlwaelegilego.

Gape go nale mebutla ye megolo le ye mennyane. Mebutla ye mengwe e na le dihlogo tše tshesane, tša dintlha, mola ye mengwe e na le dihlogo tša bophara, tše mphaphathi. Mebutla ye e fapanego e na le boya bja mebala ya go fapana. Mebutla ya lešoka e na le boya bjo bo nyakilego go ba bjo botsotho, eupša mebutla ye e thapilego e na le boya bjo bokopana bjo bo ka bago bjo bošweu, bjo boso goba bjo bopududu. Boya bja yona bo dira gore e kwe borutho.

Mebutla e na le maoto a morago a maatla ao e a šomišago go tlolatlola. E kgona go kitima ka lebelo la dikilometara tše 23 ka iri.

Mmutla o botile go kwa ga wona mo go botsebotse mo o kgonago go kwa medumo ye e tšwago mathoko ohle. Mahlo a mmutla a ka mathoko ga hlogo. Ka lebaka la se, o kgona go bona ka mathoko ohle, gammogo le ka pele le ka morago. Gape, mebutla e kgona go bona le mo leswiswing. Mmutla o na le bokgoni bja go dupelela.

Mebutla e ja dibjalo tša matlakala. Meno a yona a pele ga a emiše go gola. Go loma le go sohla go thuša go thibela gore meno a se ke a ba a matelele kudu. Ka nako ya marega e phela ka sekgamathi, makalana le dienywa tša kgale tša dihlahla le mehlare.

Mebutla e sela bošego. E a ja, ya bapala nako ye ntši ya bošego, go thoma ka phirimane go fihla ka masa. Mosegare e a khutša ya ba ya robala.

Seruiwaratwa, se bjalo ka mmutla, ge se hlokomelwa gabotse, se ka phela mengwaga ye seswai go ya go ye lesomepedi.

Kua lešokeng mmutla o ka phela go fihla o eba le mengwaga ye mehlano. Mmutla wa tona o bitšwa mogajana; mmutla wa tshadi o bitšwa letabo gomme mmutla wo o sa tšwago go tswalwa, wa dibekenyana, o bitšwa kgabutlana. Dikgabutlana di tswalwa di tswaletše mahlo, di se na boya. Gore dikgabutlana di kwe borutho, mmatšona o di khupetša ka mabjang le matopana a boya bja yona ka segoleng seo e se epago mo mobung. Ge go fetile beke, dikgabutlana di tla be di butše mahlo, di bile di hlogile boya. Ge di le bogolo bja dibeke tše pedi, dikgabutlana di tšwa ka segoleng. Mmatšona o di hlokomela nakwana ya dibekenyana mola tša thomago go phela. Go tloga ka nako yeo, di thoma go inyakela dijo. Ge di na le dikgwedi tše tshela, di thoma go tswala tša ba tša thoma go itlhokomelela le go ikgodišetša dikgabutlana tša tšona.

SEP HL Gr3 B1 TH1.indd 26 2019/10/18 13:53:33

Letšatšikgwedi: _____

MANTŠUMAFSA

A re ngwaleng

Efa sengwalwa se hlogo.

Sengwalwa se se mabapi le eng?

Mo lenaneong la mo tlase, ngwala diphapano gare ga mebutla ye e thapilego le ya lešoka.

Mebutla ye e thapilego	Mebutla ya lešoka

Ngwala dintlha tše hlano tša go tšwa go sengwalwa.

Feleletša mafoko ka go šomiša modirišogo wa madiri a a filwego ka mašakaneng.

Na o nyaka _____ (hlwekiša) hoko ya mmutla le nna?

Ga se wa swanela _____ (tloga) gona bjale – ga o šeiwe ke nako.

O se ke wa lebala _____ (tšeela) mmutla wa gago furu ye e hlwekilego le bjang.

Ke nyaka _____ (ya) go bona mmutla wa mogwera wa ka ka Lamorena.

Na o akanya gore mmutla o ka _____ (phelela) nako ye kaakang?

Madiri ka moka a na le modirišogo. "Go bona", "go bolela" le "go bina" ke mehlala ya modirišogo. Mohuta wo wa lediri ga o na lebaka, le gona ga o na bontši. Gape, ga o na sediri mo lefokong.
Mohlala: O ka se re "Ke go bona sefatanaga"

Mosaeno wa morutiši _____ Letšatšikgwedi _____

SEP HL Gr3 B1 TH1.indd 27 2019/10/18 13:53:35

14 Tebelelo go mebutla ye e thapilego le ya lešoka

A re ngwaleng Lebelela sengwalwa se se lego mabapi le mebutla ye e thapilego le ya lešoka.

Ngwala temana ye e hlalošago ka fao mmutla wa tshadi wa lešoka o hlokomelago dikgabutlana tša wona.

A re ngwaleng Ngwala mafoko a ka fase gape ka go šomiša lekgokasediri la maleba.

Go na le mebutla ye/o mentši ka sethokgweng.

Mebutla o/ye mentši e a tswala ngwaga ka ngwaga.

Molemi ba/o lema kgauswi le noka.

Mmutla e/o senya dihlahla le dimela tše dingwe.

SEP HL Gr 3 B1 TH1.indd 28 2019/10/18 13:53:37

Letšatšikgwedi: _____

MANTŠUMA

A re ngwaleng

Thalela medirišogo gomme o dire sediko mo go madirifeledi mafokong a.

Ke rata go ba le mmutla bjalo ka seruiwaratwa.

Le ge ke rata mebutla ke swanela go boloka tšhelete pele nka o reka.

Go bothata go nna go boloka tšhelete ka gore ke rata go ya mabenkeleng.

Ke tšhaba go ya mmolong ka gore ke a tseba gore ke tla šomiša tšhelete ya ka ka moka.

Ge ke beakanyetša go boloka tšhelete ya ka ya go reka mmutla, ke tloga ke swanetše go lwantšha go lekwa.

Mma o mpoditše gore ke mo fe tšhelete ya ka gore a e sware, eupša ke mmoditše gore ke swanetše go ithuta go laola tšhelete ya ka.

A re ngwaleng

Bala gape temana ye e lego mabapi le *Mehuta ye e fapanego ya mebutla.* Bjale, ngwala kakaretšo ya temana.

kgonthišiša gore o dira tše di latelago:

• Fokotša sengwalwa sa mathomong ka teetharong.	• Ngwala fela dikgopolokgolo.
• Kopanya ditaodišo tše di itšego gore o hlame ditaodišo tša go akaretša.	• Fetoša polelosebolediši goba polelopego.

Mosaeno wa morutiši _____ Letšatšikgwedi _____

SEP HL Gr3 B1 THL.indd 29 2019/10/18 13:53:38

Go lebelela dikapolelo

Bala temana ye gomme o arabe dipotšišo

A re baleng

E tlile ka maatla, maotwana a tšhetšwe oli, maoto a šia sekgala se setelele makgathe a ona; e tsatsampetše dinao tše masometharo ka godimo ga mehlare, bjalo ka mamokebe, e mena menotlo ya yona ya go hlekesetšwa kgauswi le kgara ya yona ya segagabi. Karolo ya ka fase ya leoto le lengwe le le lengwe, e le bjalo ka phistene, diponto tše sekete (boima) tša lerapo le boima, le nanganetše gare ga maswethe a digoba, bjalo ka diaparotšhireletšo tša mohlabani. Serope se sengwe le se sengwe e le tone ye nama, sefo ya aevori le setala, gomme go tšwa mafahleng a magolo a metato, karolong ya godimo ya mmele go lekelela matsogo a pele, ka seatla seo se ka topago, sa sekaseka banna bjalo ka dibapadišwa.

Ka Ray Bradbury

A re ngwaleng

O nagana gore sebopiwa se ke eng?

Ke lentšu lefe leo le go botšago gore ke se segologolo?

Mongwadi o bapetša maotwana a sona le eng?

O šomiša seka sefe sa polelo go dira papetšo ye?

Mongwadi o re serope se sengwe le se sengwe se be se le tone ya nama. Na se ke seka sefe sa polelo?

A re ngwaleng

Nyalanya dika kholomong ya go la nngele le ditlhalošo tša tšona kholomong ya mmagoja.

Seka
go ba le pelo
go kgaoga pelo
go fifala pelo
go kgoka pelo

Tlhalošo
go šokwa.
go se itlwaetše go duma dilo tša batho kudu dijo
go nyama
go kgotlelela

SEP HL Gr 3 B1 TH1.indd 30 2019/10/18 13:53:40

A re ngwaleng

Thalela sekapolelo lefokong le lengwe le le lengwe la ka fase. Bjale, bolela gore se ra eng.

Ka sekapolelo sa mothofatšo, dilo tšeo di sa phelego di bolelwa tše nkego di a phela, di na le dikwi tša go swana le go kwa, go kgwatha goba go bolela. Bangwadi ba šomiša mothofatšo go dira gore selo se bonagale kudu.

Mokgadi o rata go apea dijo a le lebelong a gopotše go yo bapala.
Lehono o sotše dijo nama e sa lebaleba.

Maabane mathari a motse wa gešo a thakgile lenyalo la malome ka mmino wa setšo.
Moropa o llile wa ba wa hwa lentšu.

Lehlwa le le welego kua Engelane la go dira gore le difofane di iletšwe go fofa le ile la dira gore lefase ka bophara le tšhoge kudu.

A re ngwaleng

Thalela selo se se sego motho gomme o dire sediko go selo seo se laetšago bomotho mo mafokong a.

Marega a ile a gokarela Motse-Kapa ka lehlwa le lentši kudu.

Mpša e llile kudu ge mahodu a hlasela.

Letšhogo le ile la ntshwara ge ke ekwa dikgato tša motho ka morago ga ka.

Dinaledi di ile tša mponyaponyetša mahlo go tšwa kua leratadimeng.

Piano e ile ya opela koša ya yona ya lethabo.

Mehlare e ile ya hemela godimo ge e ekwa phefšana ya mantšiboa.

A re ngwaleng

Nyalanya diema le ditlhalošo tša tšona.
Thala mothalo go tloga go seema go ya go tlhalošo ya sona.

Seema
Pudi ya ja leotša e fetetša tše dingwe.
Tau tša hloka seboka di šitwa ke nare e hlotša.
Moeng tla ka gešo re je ka wena.

Tlhalošo
Moeng ge a etile ba lapa ba hwetša goba ba ja dijo tše bose tše ba sa kego ba di ja, tše di diretšwego moeng.
Ge motho a selekile bao ba sepelago le yena le bona ba a amega ge a ahlolwa.
Batho ge ba sa šomišane ba palelwa le ke go dira mešomo ye e sego boima.

SEP HL Gr3 B1 TTL.indd 31 2019/10/18 13:53:40

16 Go lebelela gape tša go ngwala

A re ngwaleng

Ngwala taodišo ka ga phoofolo, eupša o swanetše go thoma ka go e beakanya. Taodišo ya gago e swanetše go ba le botelele bja ditemana tše nne.

Abagana dikgopolo le bagwera ba gago. Ngwala dilo tše ntši tše o ka di gopolago.

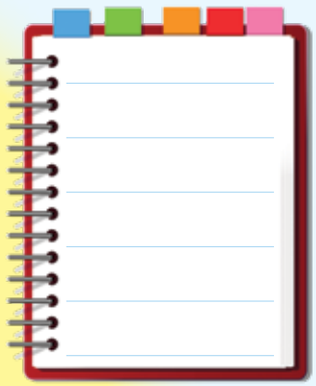

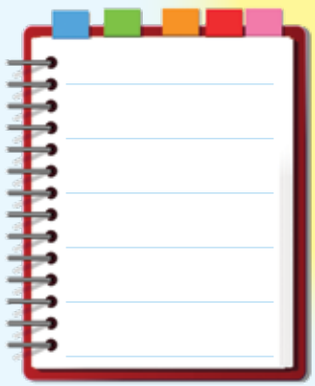
- Šomiša mmepe wa monagano gore o go thuše go beakanyetša sengwalwa sa gago
- Ngwala ka mokgwa wa go kgwarakgwarinya
- Kgopela mogwera wa gago a rulaganye mokgwarakgwarinyo wa gago
- Boeletša sengwalwa sa gago gomme o dire ditokišo tše di nyakegago
- Ka morago, ngwala ka bothakga ka pukung ya gago.

Dipharologantšho (gore diphoofolo tše ke tše di bjang)

Madulo (lefelo leo di hwetšwago go lona)

SEP HL Gr 3 B1 TH1.indd 32 2019/10/18 13:53:45

Letšatšikgwedi:

A re ngwaleng

Bjale ngwala taodišo ya gago.

- Temaneng ya mathomo bolela gore diphoofolo di hwetšagala kae, le gore di phela ka botee goba ka sehlopha.
- Temaneng ya bobedi, hlaloša phoofolo yeo: bogolo bja yona, le sebopego sa yona.
- Temaneng ya boraro, hlaloša ka fao phoofolo ya gago e ikgokantšhago le tše dingwe, gape le wena. E dira medumo ya mohuta mang.
- Bofelong, bolela gore phoofolo ya gago e phela nako ye ka kaang, le ge eba ga se goba ke phoofolo ye e lego kotsing ya go ka nyamela.

SEP HL Gr3 B1 THL.indd 33 2019/10/18 13:53:47

Itekole

Ke kgona go	🙂	☹
bala sengwalwa		
araba dipotšišo tše di theilwego godimo ga sengwalwa		
nyalanya mantšu le ditlhalošo tša ona		
beakanya le go ngwala kakaretšo		
ngwala mafoko ka lebjale le ka lefetile		
fetoša mafoko go tloga go lefetile go ya go lebjale		
bea mafoko ka tatelano		
šomiša mmepe wa monagano		
ngwala tshekatsheko ya puku		
tiišetša puku ka mehlala		
bolela ka ga seswantšho		
ngwala temana		
šupa mainaina le mainagohle		
šomiša dihlogo le meselana go hlama mantšu a mafsa		
ngwala maswaodikga mo temaneng		
fa polelo		
ngwala le go tšweletša papadi		
dira lenaneo		
šupa sererwa/tabakgolo le mafoko ao a se thekgago		
feleletša mmepe wa monagano		
bala kerafo		
šupa ditlhalošo tša mantšu		
lemoga mahlalošetšagotee		
šomiša makopanyi		
ngwala temana		
hlopha diphapano		
šupa dintlha		
šomiša botee le bontši bja lediri		
šupa madirifeledi le modirišogo		
lemoga le go šomiša ditshwantšhišo le mothofatšo		
šomiša dika		
nyalanya diema le ditlhalošo tša tšona		
beakanya le go ngwala taodišo		

SEP HL Gr 3 B1 TH1.indd 34 2019/10/18 13:53:50

D i t e n g

Morero wa 2: Diathekele tša dikuranta

Basadi ba tšwelela ditabeng tša dikuranta
Kotara ya 1: Beke ya 5 – 6

17 Nothembi seopedi sa moswananoši 36
Go bala athekele ya kuranta ka ga Nothembi.
Go araba dipotšišo tše di lego mabapi le diathekele tša dikuranta.
Go šupa ditlhalošo tša mantšu.
Go šomiša lefetile ge o ngwala mafoko.
Go šomiša matlema ge o feleletša mafoko.

18 Tše dingwe gape ka ga Nothembi 38
Go šomiša makopanyi ge o feleletša mafoko le go itirela mafoko.
Go ngwala mafoko a go hlaloša.
Go bolela ka ga seswantšho.
Go hlopha mantšu ka lefetile le ka lebjale.

19 Tše dingwe gape ka ga Nothembi 40
Go bala tshedimošo ye nngwe gape ka ga Nothembi.
Go araba dipotšišo tše di lego mabapi le sengwalwa.
Go fa kgopolo ya gago.
Go šupa malatodi a a lego mo sengwalweng.
Go ngwala mafoko ka letlago .

20 Ditaba ka ga Nothembi 42
Go šupa tabakgolo, mongwadi, dintlha tše bohlokwa le diboledi tša athekele.
Go hlaloša seswantšho le hlogo ya athekele.
Go ngwala athekele.
Go thala seswantšho le go ngwala hlogo ya sona.

21 O fofa lefaufaung 44
Go šoma le sehlopha.
Go bolela ka ga seswantšho.
Go bala athekele ka ga moithobolli.
Go araba dipotšišo tše di lego mabapi le sengwalwa.
Go ahlaahla tabakgolo ya sengwalwa.
Go šupa mehuta ya dingwalo .

22 Tše dingwe gape ka ga Edith 46
Go ngwala temana ka ga Edith Moetsi.
Go nyalanya tabakgolo le dipapadi.
Go ngwala mafokokgolo a athekele.
Go ngwala ditabakgolo ka go šomiša madiri ao a lego ka lefetile.

23 Ke nako ya gago ya go ba mmegi wa ditaba 48
Go bolela ka diathekele tša go fapana tšeo di tšwelelago kuranteng ya selegae.
Go bala athekele ka ga Edith.
Go araba dipotšišo tše di amanago le sengwalwa.
Go šupa lefokokgolo.
Go fa tlhalošo ya hlogo.
Go šomiša mabotšiši mo mafokong.

24 Mongwalo 50
Go beakanyetša athekele ya kuranta ya sekolo ka go šomiša mmepe wa segokgo.
Go ahlaahla le go ngwala athekele, o kgonthiša gore athekele e na le tabakgolo, temana ya matseno le ya bofelo, polelosebodeli, seswantšho le tlhalošo ya seswantšho.
Go fetola dipego gore di be dipotšišo.
Go feleletša mafoko ka go šomiša mabopi a go laetša lefelo: mo, ka, godimo ga, ka fase ga, thoko ga.
Go feleletša mafoko ka go šomiša (boitšego) mantšu a go hlaloša: ba bangwe, yo mongwe, bohle, bj.bj.

Dinonwane tša kakanyatlhalošo le tša pheteletšannete
Kotara ya 1: Beke ya 7 – 8

25 Tšhošwane le leeba 52
Go ahlaahla dipharologantšho tša nonwanetsholo.
Go bala nonwanetsholo.
Go araba dipotšišo ka ga nonwanetsholo.
Go šupa diphapano gare ga kanegelo ye e lego ya nnete le ye e lego ya boikakanyetšo.
Go fa kgopolo ya gago.
Go nyalanya mantšu le ditlhalošo tša ona.

26 Go nagana ka ga tšhošwane le leeba 54
Go ngwala mafoko a mararo a go hlaloša.
Go feleletša mafoko.
Go šupa le go feleletša dipharologantšho tša nonwanetsholo: hlogo, tikologo, baanegwa, thulano, tharollo le thutasetho.
Go amanya diphoofolo le mekgwa/ dipharologantšho tša tšona.
Go šupa dithutasetho tše di kgonagalago tša nonwanetsholo.

27 Tšhošwane ye e šomago 56
Go šoma ka dihlopha.
Go ahlaahla dipotšišo tša go amana le ditšhošwane.
Go bala sengwalwa sa go amana le ditšhošwane.
Go araba dipotšišo tša go amana le temana.
Go amantšha mantšu le ditlhalošo tša ona.
Go šomiša mašala mafokong.
Go ngwala mafoko ka go šomiša mahlaodi le mahlathi.

28 Go beakanya kanegelo 58
Go ngwala tlhalošo ka go šomiša dipharologantšho tša diphoofolo.
Go ahlaahla le go ngwala bohlokwa bja go fa keletšo.
Go kopanya mafoko ka makopanyi: le, eupša le gobane.
Go beakanya tshedimošo go dira temana ye e kgohlaganago.

29 Tau le legotlo 60
Go ahlaahla dipotšišo ka dihlopha.
Go bala sengwalwa se se lego mabapi le nonwanetsholo ye: Tau le legotlo.
Go araba dipotšišo tše di lego mabapi le sengwalwa.
Go ahlaahla ditlhalošo tša diema.

30 Go nagana ka ga tau le legotlo 62
Go kgokagantšha mafoko.
Go bala sengwalwa ka lebelo.
Go beakanyetša nonwanetsholo ka go šomiša tšhate.

31 Megan o sekaseka nonwanetsholo 64
Go bala ka ga *Tau le Legotlo.*
Go araba dipotšišo tše di theilwego godimo ga tshekatsheko.
Go thala seswantšho se se sepelelanago le tshekatsheko.
Go šoma ka diema.
Go kgetha kgokasediri ka botee goba ka bontši.

32 Nonwanetsholo ya bofelo 66
Go ngwala tshedimošo ka polelosebodeli.
Go ngwala nonwane ka ga legotlo leo le thušago tau ka go šomiša dihlogo.

SEP HL Gr5 B1 TH2.indd 35 2019/10/19 13:03:54

17 Nothembi seopedi sa moswananoši

A re boleleng

Etla sekolong o swere kuranta. Mo motseng wa geno go na le dikuranta tšeo di sa lefelwego. Kgonthišiša gore athekele yeo o tlago o e swere e mabapi le seo se go kgahlago.

Bala athekele gomme le ahlaahle dipotšišo mo sehlopheng sa lena.

- Tabakgolo ya kanegelo ya gago e reng?
- Tabakgolo yeo e na le mantšu a makae?
- Athekele e ngwadilwe ke mang?
- Athekele e mabapi le mang?
- Go diragetše eng?
- Seo se diragetše neng?
- Seo se diragetše kae?
- Le boditšwe eng gape?
- Na athekele e na le seswantšho? Se bontšha eng? Tloga o hlaloša seo o se bonago.
- Na kanegelo ya lena e na le ditsopolwa? Ge go le bjalo, go be go bolelwa eng? Go be go bolela mang?
- Ditsopolwa tšeo di sepelelana bjang le tiragalo?
- Tlhalošo ya seswantšho seo e reng?

A re baleng

Bala karolo ya mathomo ya athekele gomme o arabe dipotšišo.

Mma wa go bapala katara

Mmakgoši wa Moafrika wa Mmino wa Setebele

Nothembi Mkhwebane ke seopedi sa mmino wa setšo wa Setebele gomme o gola ka lebelo go ba naletšana ya boditšhabatšhaba. Gona bjale kgauswi, o opetše le sehlopha sa gagwe sa The Siblings ka Johannesburg. JJ Phiri o boletše le yena.

Ke kwele ka ga mosadi yo a bego a diragatša ka Kippies, mokgatlo wa ka Johannesburg. O apara moaparo wa setšo sa Matebele, gomme o raloka katara ya mohlagase "Le gatee", ka realo. Fela ke be ke tloga ke rata go tseba. Ke ile ka nyaka go iponela ka a ka mahlo. Ka fao ka ya Kippies, gona fao ka mo hwetša.

Ke be ka sa kgolwe mahlo a ka ge Nothembi a namela sefaleng. O be a lebelelega e le yo mogolo kudu. A na le mebalabala, diphethiane di mo khupeditše maoto le matsogo. O be a apere lepai la go taga la go ba le dipheta, gomme a apere mongatse wo mogolo wa setšo.

Nothembi o ile a emiša matsogo a gagwe go dumediša lešaba. O ile a topa katara ya gagwe ya mohlagase. Mmalo! e be e tloga e le yona katara ka nnete! E be e kgabišitšwe ka mekgabo ya Matebele ebile e pentilwe ka mebala ka moka ya molalatladi.

Nothembi o ile a thoma go e raloka. O ile a dira gore katara ya gagwe e bolele, e opele, e lle, e gaele e be e hlabe mokgoši.

SEP HL Gr3 B1 TH2.indd 36 2019/10/19 13:03:57

A re ngwaleng

Ke mang yo a bolelago mo temaneng ya mathomo?
Na o nagana gore ke Nothembi goba mongwadi? Efa lebaka.

O nagana gore "Ke be ke sa kgolwe mahlo a ka" go ra eng?

Nothembi o be a šomiša mebala ye mebjang go kgabiša katara ya gagwe?

Mongwadi o šomiša mothofatšo go hlaloša ka mokgwa wo Nothembi a bapalago katara ya gagwe. O re katara e a bolela, e a opela, e a lla, e a goelela, e bile e hlaba mokgoši. Tše ke dilo tše batho ba di dirago. Gape o šomiša lebjale.

Mothofatšo ke sekapolelo se (dilo, kgopolo goba phoofolo) tšeo di sa phelego di bolelwa tše nkego di a phela di na le dikwi go no swana le batho.

Lebelela sengwalwa sa "Mma wa go bapala katara", Letl:36. Thalela maina ka bohubedu, mahlathi ka botalalerata gomme o dire sediko go matlema ka botalamorogo.

Šomiša madiri a mararo a a lego mo go athekele o ngwale mafoko a o ithomelago ona, ka lefetile.

A re ngwaleng

Šomiša matlema a go feleletša mafoko a ka fase.

mo

kua

ka

pele

Nothembi o opela _____ Kippies, bokopanelo bjo bo lego _____ Johannesburg.

_____ a etla Mamelodi, o be a dula _____ polaseng.

Diopedi tše dintši, kganyogo ye kgolo ya bokgoni di e lebeletše _____ yena, ka gobane a ba thušitše go hwetša mošomo.

SEP HL Gr3 B1 TH2.indd 37 2019/10/19 13:03:58

Tše dingwe gape ka ga Nothembi

A re ngwaleng

A re thomeng ka tshepetšo ya go ngwala ka go šomiša makopanyi go kopanya dikarolo tše pedi tša mafoko a.

Šomiša makopanyi a, go feleletša mafoko a.

eupša	le ge go le bjalo	gobane	ka fao	ka morago

Ke rata go go bona gosasa, Nothembi, _____ etla re ye mmogo dijong tša letena.

Go ja gona ke a go rata, _____ Nothembi o swanetše go hlokomela gore o ja eng.

Nothembi ge a be a le sekolong o be a ithuta diiri tše dintši _____ o be a hutša gore o tla šoma gabotse melekong ya gagwe.

Sa mathomo, Nothembi o ile a apara, _____ a itokiša moriri.

O rata go thuša ditsebi tša moopelo, _____ ka mehla ga a ke a kgona go tšwa a ye dijong tša letena.

A re ngwaleng

Šomiša makopanyi a a latelago gomme o hlame mafoko a gago.

Makopanyi (goba mantšu a go kgokaganya) a šomišetšwa go kgokaganya mafoko le dikgopolo. Ge o a šomiša ka mokgwa wa maleba, mongwalo wa gago o tla kwešišega gabonolo.

gobane

ka ge

le ge

SEP HL Gr3 B1 TH2.indd 38 2019/10/19 13:04:00

A re ngwaleng

Ngwala mafoko a mararo ao a hlalošago Nothembi. O ka a kopiša go tšwa mo kanegelong goba o ka ingwalela a gago.

Lebelela seswantšho sa Nothembi Letl : 36. Ngwala ka ga diaparo tša Nothembi le mofollego wa dipheta. Bolela gore di lebelega bjang; ke tša mebala ya mohuta mang, le ge eba o ka rata go apara ka tsela yeo.

A re ngwaleng

Lebelela mantšu a a tšerwego mo temaneng ya athekele ao a bolelago ka ga Nothembi.

šomile

o na le mahlatse

diragatša

swanelwa ke go hlokomela

Ngwala mantšu ao a bolelago ka ga dilo tšeo di ilego tša direga ka nako yeo le bjale, mo dikholomong tša maleba.

MOHLANG WOO	MOHLANG WONO

SEP HL Gr3 B1 TH2.indd 39 2019/10/19 13:04:02

Tše dingwe gape ka ga Nothembi

A re baleng

Bala karolo ya bofelo ya athekele ka ga Nothembi

Mma wa go bapala katara

Nothembi le yena o a opela. Dikoša tša gagwe di mabapi le ditikologo tša magaeng, dinoka le bophelo bja dipolaseng bjoo a bo gopolago go tloga bobjaneng. Go be go na le mmino ka gohle. "Malome wa ka o nthutile go raloka katara ke sa le yo monnyane," gwa realo Nothembi. "Ke be ke fela ke opela mahung le menyanyeng. Ka 1983 ka bopa sehlopha sa ka sa mmino ka Mamelodi. Ga se basadi ba bantši bao ba bego ba raloka katara ka nako yeo. Ge batho ba mpona ba be ba nagana gore ke a makatša, efela nna ke be ke sa bone e le gore ke a makatša. Ke rata mmino le go raloka katara. Ke ikwa ke sa swane le batho ba bangwe ge ke diragatša. Ke ikwa ke le yo maatla."

Ke na le mahlatse. "Ke iphediša ka go opela. Mo mengwageng ya bo bo1980, ke be ke šoma bjalo ka mošomi wa ka lapeng ka ge ke be ke swanetše go hlokomela bana ba ka ba babedi."

A re ngwaleng

Nothembi o bopile sehlopha sa gagwe neng?

Nothembi o re batho ba be ba bona go makatša ge a bapala katara ya mohlagase ka gore ke mosadi. Na go na le dilo tše dingwe tšeo batho ba bonago go makatša ge di dirwa ke mosadi? Ngwala dilo tše pedi tšeo o di gopolago.

Nothembi o re o ikwa a le maatla ge a bapala katara ya gagwe. O nagana gore ke ka lebaka la eng a ikwa bjalo?

Ge a ikwa a le maatla ge a bapala katara, o nagana gore o ikwa a le bjang ge a sa bapale katara? Efa lebaka.

Na bophelo bja gagwe bo swana le ka fao bo bego bo le ka gona ka 1980? Ee goba Aowa. Efa lebaka.

SEP HL Gr3 B1 TH2.indd 40 2019/10/19 13:04:03

Malatodi ke mantšu ao a ganetšanago. A a latolana. Tlhathollo ya lentšu le ga e swane le tlhathollo ya lentšu le lengwe. Mohlala: manyami le lethabo.

A re ngwaleng

Ngwala malatodi a mantšu a, ao a tšwago temaneng.

dipolaseng	
bobjaneng	
rata	
(ke sa) swane	
(ka) nako yeo	

A re ngwaleng

Ngwala mafoko a ka mokgwa wa letlago.
Gopola gore o tla swanelwa ke go šomiša "tla" le lediri la gago.

Nothembi o opela mo Kippies.

Nothembi o opela dikoša go tloga bjaneng.

Diopedi di tshepa Nothembi.

Mongwadi wa athekele o theeletša mmino wa Nothembi.

Nothembi o apara diaparo tše dibotse ge a opela.

SEP HL Gr3 B1 TH2.indd 41 2019/10/19 13:04:04

Ditaba ka ga Nothembi

A re ngwaleng

Bala tše di latelago gomme o arabe dipotšišo. Lebelela athekele gape, ye e bolelago ka ga Nothembi, gore o hwetše dikarabo.

Tabakgolo ya athekele ya kuranta ka tlwaelo e ba le mantšu a mane goba a mahlano. E leka go goga kgahlego ya babadi ka go ba botša gore kanegelo e mabapi le eng, ka mokgwa wo mokopana, wa go kgahliša.

Tabakgolo ya athekele ke efe?

Go na le mantšu a makae mo go tabakgolo yeo?

Mothaladi wa ka tlase ga tabakgolo o re botša gore mongwadi wa athekele ke mang.

Ke mang yo a ngwadilego athekele?

Matseno ke matsenyagae gomme a fa kakaretšo ya dintlha tše kgolo tša athekele ka go araba dipotšišo ka ga mang, eng, neng, kae.

Athekele e bolela ka mang?

Go diregile eng?

Seo se diregile neng?

Seo se diregile kae?

Mmele wa athekele o araba dipotšišo tše di lego mabapi le gore bjang le ka lebaka la eng.

Ke eng gape ye o e tsebago ka ga Nothembi?

Ka nako ye nngwe diathekele di akaretša seo motho (a bonego ka mahlo goba setsebi) a se boletšego. Se se tla ba ka gare ga ditsebjana.

Na athekele e na le ditsopolwa? Ge go le bjalo,

Go boletšwe ka eng?

Ke mang yo a boletšego seo?

Athekele e na le seswantšho le mantšu ao a se hlalošago.

Hlaloša seswantšho seo, o be o ngwale mantšu ao a se hlalošago.

SEP HL Gr3 B1 TH2.indd 42 2019/10/19 13:04:07

A re ngwaleng

Akanya Nothembi a go ruta go bapala katara, gomme ka morago ga mengwaga ye mentši le ba bagwera ba bagolo. Kuranta ya sekolo sa lena e go kgopela gore o ngwale athekele ka ga Nothembi.

- Efa athekele ya gago hlogo.
- Mo temaneng ya gago ya mathomo, kgonthišiša gore o araba dipotšišo tše di arabago gore mang, eng, neng le kae.
- Mo ditemaneng tše: ya bobedi le ya boraro oketša tshedimošo ka ga Nothembi. Ditemana tše di swanetše go araba dipotšišo tše di amanago le gore bjang le gore ka lebaka la eng.
- O se ke wa lebala go šomiša poleloseboledi, gore go be le kgahlego.
- Bofelong, thala seswantšho sa Nothembi, o be o ngwale mo tlase ga sona mantšu a go se hlaloša.

SEP HL Gr3 B1 TH2.indd 43 2019/10/19 13:04:12

21 O fofa lefaufaung

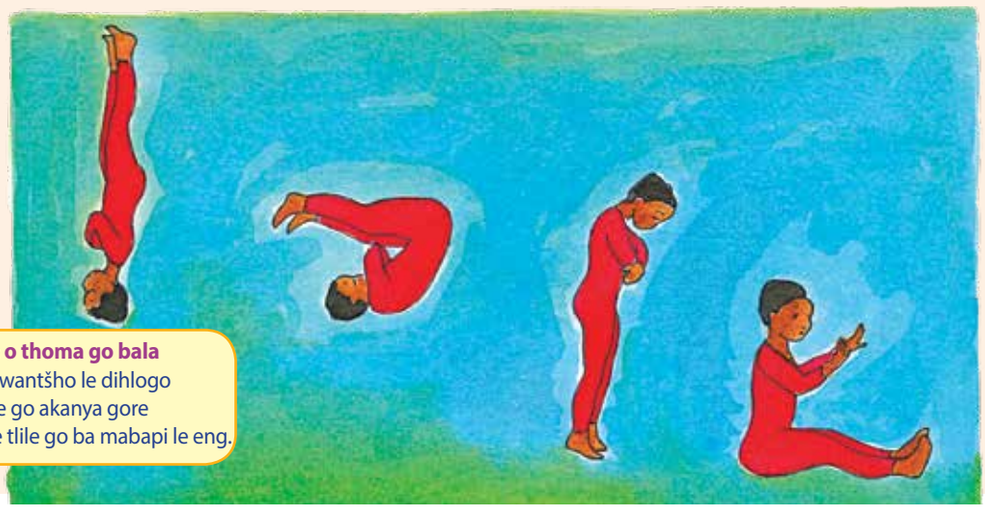

A re boleleng Šomang dihlopheng tša lena.

Lebelela diswantšho. O nagana gore athekele e tlile go ba mabapi le eng?

O nagana gore go bohlokwa gore bafsa bao ba šomago gabotse go tša dipapadi ba thekgiwe?
Efa lebaka.

Ge o ka be o le mmegaditaba, o be o tla ngwala ka mohuta ofe wa dipapadi? Efa lebaka.

Pele o thoma go bala

- Lebelela diswantšho le dihlogo gomme o leke go akanya gore sengwalwa se tlile go ba mabapi le eng.

Edith Moetsi – sebapadi sa dithobollo (jiminastiki) le botabogi

Mongwadi ke Dani Moeng

Mebete e adilwe fase ka mafelelong a lefelo la boitšhidullo ka Senthareng ya tša Setšo ka Polokwane. Ka thoko ye nngwe ya lebato go na le lepheko le legolo. Papetla ya go ba le seporing le pere ya go taboga e eme ka thoko ye nngwe. Godimo lefaufaung kgarebe ye nngwe e dikologa moyeng. Leina la gagwe ke Edith Moetsi.

Lefelo le la boitšhidollo e bile karolo ya bophelo bja Edith go tloga ka 2001. O fetogile go tloga go mosetsana wa mengwaga ye 11 yo a nago le ditoro fela a se na tlhahlo ya go ba sebapadi sa dithobollo le motabogi yo a kgathago tema go diphadišano tša boditšhabatšhaba.

"Ke thomile go itšhidolla dibeke tše mmalwa ka morago ga ge lefelo la boitšhidollo la Polokwane le fetša go bulwa," gwa bolela Edith. "Ke be ke nyaka go itšhidolla ka ge ke be ke lapišitšwe ke go dula ke sa dire selo."

Mohlahli wa Edith o ile a thoma tlhahlo ya gagwe ka go mo diriša papadi ya go sepela ka matsogo le gore a taboge godimo ga trampoline. Ka morago ga sebakanyana a be a šetše a dira papadi ya go kolokota le go nyedima.

Edith ga se a ka a dula a sa itšhidulla le gatee, ka ntle le ge a itokišetša go ngwala ditlhahlobo.

Lehono le Edith o tsenela diphadišano lefaseng ka bophara – ka Hungary, New Zealand le Holland.

Edith o ile a hwetša sebaka sa go ba Moahlodi wa Boditšhabatšhaba wa papadi ya Motabogo le go ba Moahlodi wa Dithobollo tša Basadi ka Limpopo. O tšweletše mphatong wa gagwe wa marematlou ka 2008 gomme a akanya go ithutela dithuto tša thutaboagi (*architecture*) ka yunibesithing. "Fela bokamoso bja ka mo papading ya go taboga bo phadima kudu moo e lego gore nka ema lebakanyana pele nka ya yunibesiti," a realo.

Edith gape ke setsebi sa tša bokgabo le seopedi seo se nago le bokamoso bjo bo phadimago. O thopile difoka ka mešomo ya gagwe ya bokgabo le go opela le sehlopha sa mmino sa sekolo sa gabo seo se phagamego. "Go kgona go dira seo ke nyakago go se dira go ntira gore ke ikwe ke thabile," a realo. "Ke be ke sa nagane gore ke tla fihla mo ke lego gona. Ke thomile go dira dithobollo ka maikemišetšo a go ithabiša. Katlego ya ka e tlišwa ke go šoma ka maatla ga ka."

SEP HL Gr3 B1 TH2.indd 44 2019/10/19 13:04:13

MANTŠU

MAFSA

A re ngwaleng

Kanegelo ye e ngwadilwe ke mang?

Na ke ka lebaka la eng hlogo e ngwalwa ka boso le gona ka ditlhaka tše kgolo?

Maikemišetšo a go ngwala ka mongwalo wo moso ka fase ga hlogo ke afe?

O nagana gore ke ka lebaka la eng leina la Edith le etla ka mafelelong a temana ya mathomo,e sego ka mathomomg.

Na bophelo bja Edith bo fetogile bjang go tloga mola a thomago ka go dira dithobollo?

Na ke ka lebaka la eng a ile a thoma go itšhidulla?

Ntle le go ba sebapadi sa dithobollo se sekaonekaone, na ke ditalente dife tše dingwe tšeo a nago le tšona?

Na Edith o nagana gore lebaka la katlego ya gagwe ke eng?

O nagana gore mohuta wo wa sengwalwa o ka hwetšwa ka go mohuta ofe wa dingwalwa. Ke ka lebaka la eng o realo?

1. Kuranta
2. Puku ya dikanegelo
3. Puku ya direto

Boela morago go athekele ye e lego mabapi le Edith Moetsi.
Thalela maina ka bohubedu, mahlaodi ka botalalerata gomme o dire sediko go matlema (mabopi) ka talamorogo.

SEP HL Gr3 B1 TH2.indd 45 2019/10/19 13:04:13

Tše dingwe gape ka ga Edith

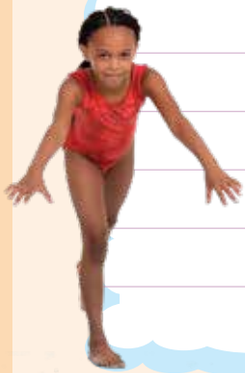

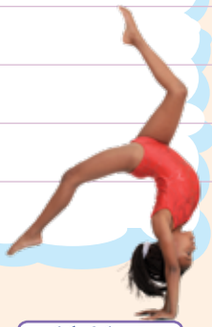
A re ngwaleng

Lebelela gape kanegelo ka ga Edith.

Ngwala temana yeo e laetšago ka fao Edith a tšwetšego pele ka gona go tloga nakong yeo a thomilego go tsenela dithobollo go fihla ge a tla ba moahlodi.
Ngwala mafoko a mararo.

A re ngwaleng

Lebelela dihlogotaba tše gomme o dire tše di latelago:

khrikete

kgwele ya maoto

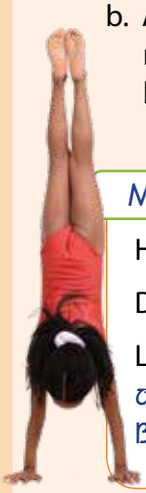
rugby

go fofa

go thutha

a. Bapetša papadi le hlogo ya kuranta. Šomiša dipapadi tša ka go la mmagoja.

b. Akanya ka wena o kgopetšwe go ngwala kanegelo ya kuranta ka hlogo ye nngwe le ye nngwe. Ngwala lefoko le bohlokwa ka go sengwalwa se sengwe le se sengwe. Lefoko le bohlokwa le go botša seo kanegelo e lego mabapi le sona. Le re fa dintlha tše bohlokwa.

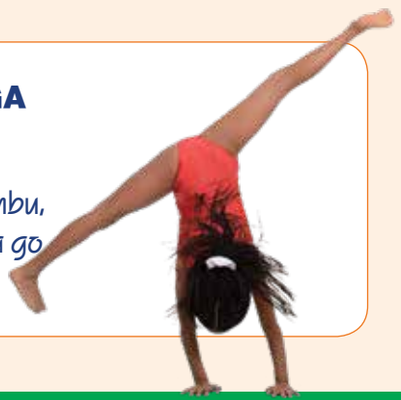

Mohlala

Hlogotaba: **MTHEMBU O ROBA REKHOTO YA GO TABOGA**

Dipapadi: Diatleletiki

Lefoko le bohlokwa: Nkgwete ya papadi ya go Taboga, Speedy Mthembu, o robile rekhoto ya Afrika-Borwa ya motabogo wa dimetara tše 100 ka go Bonkgwete bia Afrika-Borwa ka Port Elišabeth bošego bia go feta.

SEP HL Gr3 B1 TH2.indd 46 2019/10/19 13:04:15

DIWIKHETE DI WA KA LETŠATŠI LA MATHOMO

Papadi:

Lefoko le bohlokwa:

RACHEL O KGONNE GO TSENELA SEKA-MAKGAOLAKGANG KA WIMBLEDON

Papadi:

Lefoko le bohlokwa:

MOSETSANA O ROBA REKHOTO YA GO RUTHA KA GO ITAOLA

Papadi:

Lefoko le bohlokwa:

A re ngwaleng

Thalela madiri ka moka ao a tšwelelago ka go dihlogo tša ka godimo.

Bjale ngwala mafoko ao a fapanego ka go diriša madiri ao ka lefetile.

SEP HL Gr3 B1 TH2.indd 47 2019/10/19 13:04:17

Ke nako ya gago ya go ba mmegi wa ditaba

Na le na le kuranta sekolong sa lena? Ge le na le yona, ke diathekele tša mohuta mang tšeo di hwetšwago ka kuranteng ya lena? Ge le se na le yona, o nagana gore go bohlokwa gore le be le yona? Ahlaahlang taba ye sehlopheng sa lena.

Edith o bonagetše gare ga bokgoni bja tša dipapadi go sa letelwa

JJ Menge

Edith Moetsi, sebapadi sa dithobollo yoo a nyakilego go kgatha tema ka bokgoni bja go thopa metale dipapading tša Kgweranoditšhaba kgwedi ya go feta a sa tsebje, go letilwe gore batho ba tlile go kgeregela phadišanong ya go lwela sefoka sa NGWAGA KA NGWAGA sa Bumbo sa Dithobollommele. Ye ke phadišano ye kgolo ya ngwaga ka ngwaga ya Afrika-Borwa.

Tiragalo ye e tlile go diragatšwa kgwedi ye e tlago, gomme Moetsi o tlile go phadišana le bathobollammele ba boditšhabatšhaba ba maemo a godimodimo.

Moetsi, wa mengwaga ye 20, wa go tšwa Polokwane ka Limpopo, o fentšwe gannyane kudu go makgaolakgang a go ba le ditšhitiši, Dipapading tša Kgweranoditšhaba. Le ge go le bjalo, ka mokgwa wo a šomilego ka gona, go dirile gore a tsene mmepeng wa Afrika-Borwa wa tša dipapadi.

Moetsi o tšere sephetho sa go tsenela dipapadi tša boithobollo a na le mengwaga ye 11 ge a be a lebeletše Dipapadi tša Diolimpiki tšeo di bego di swaretšwe motseng wa Sydney. Mohlahli, Marie Slabbert o lemogile bokgoni bja gagwe sekolong ka nako ya thutathobollo. O tšere sephetho sa go hlokomela Moetsi, gomme o sa le mohlahli wa gagwe.

Moetsi o bile nkgwete ya bosetšhaba ya bokgabo bja tša boithobollo ka 2011, a be a ba matwetwe wa go pshikologa, mo a lego wa boselela mo lefaseng.

O dula Polokwane le mmagwe, kokoagwe, rakgadiawe, bomotswala ba babedi le banyanana ba gagwe ba babedi ba basetsana.

"Koko le rakgadi ba a nkgahla; ke bile ke nyaka go swana le bona. Ba ntirile seo ke lego sona," a realo.

O rata go ya dipaesekopong le bagwera ba gagwe, eupša o re nepišo ya gagwe ke boiphedišo bja gagwe bja go ba sebapadi sa boithobollo le go itšhidolla diiri tše mmalwa ka letšatši.

Le ge a tlile go kgatha tema diphadišanong tša bonkgwete lefase ka bophara, tebanyo ya gagwe gona bjale ke go phadišana dipapading tša Diolimphiki tše di latelago.

"Ke tloga ke šoma kudu go fihlelela seo," a realo.

SEP HL Gr3 B1 TH2.indd 48 2019/10/19 13:04:19

A re ngwaleng

Ke mang yo a ngwadilego athekele yeo?

Efa tlhalošo ya hlogo ka mantšu a gago

Lefokokgolo la temana ya mathomo ke lefe? Le ngwale.

Mohlala wa motho yo a ka ekišwago,ke eng? Mohlala go Edith ke bomang?

O fentšwe gannyane kudu makgaolakganyeng.O tšwele maemo a bokae:le gona, o hweditše medale wa mohuta mang?

Na Edith o šomile gabotse dithobollong? Efa lebaka?

Wena, motho yo a lego mohlala go wena ke mang? Efa lebaka.

A re ngwaleng

Šomiša mantšu a gore o feleletše dipotšišo. O se ke wa lebala go thoma lefoko le lengwe le le lengwe ka tlhakakgolo.

Edith o belegetšwe _____ ?

O phadišana papading ya mohuta _____ ?

Ka mehla o itšhidulla _____ ?

O dula le batho ba ba _____ ?

Mohlala go yena ke bo _____ ?

kae

neng

eng

ga kae

bjang

ofe

mang

SEP HL Gr3 B1 TH2.indd 49 2019/10/19 13:04:19

Mongwalo

A re ngwaleng

Šomang ka dihlopha. Dira mmepe wa monagano go beakanyetša athekele ya kuranta ye mpsha yeo o tlilego go e ngwalela kuranta ya sekolong sa lena ka ga Edith Moetsi.

A re ngwaleng

Ahlaahlang athekele sehlopeng sa lena.

Efa athekele ya lena hlogo.

Temaneng ya gago ya mathomo, kgonthišiša gore o araba dipotšišo tše nne ka ga mang, eng , kae le bjang.

Temaneng ya bobedi le ya boraro, oketša tshedimošo ka ga Edith. Araba dipotšišo ka ga bjang le mang. O se ke wa lebala polelosebodeledi gore go be le kgahlego.

Temaneng ya gago ya mafelelo, fetša athekele. Ge o rata o ka thala seswantšho sa Edith gape o ngwale tlhalošo ya seswantšho ka fase ga sona.

SEP HL Gr3 B1 TH2.indd 50 2019/10/19 13:04:20

A re ngwaleng A re direng dithutišo tša polelo. Šomiša mantšu a a lego ka mašakaneng gore o fetole dipegelo di be dipotšišo.

Edith o tšwa Limpopo. (kae)

O lebelela difilimi gore a ipshine. (eng)

O ithuta tšatši ka tšatši. (neng)

A re ngwaleng Kgetha lentšu la maleba gore lefoko le kwagale.

Motsemogolo wa Limpopo ba/ke _____ Polokwane.

Nothembi di/o _____ belegetšwe polaseng.

Ge pula se/e _____ ena ke šomiša samporele.

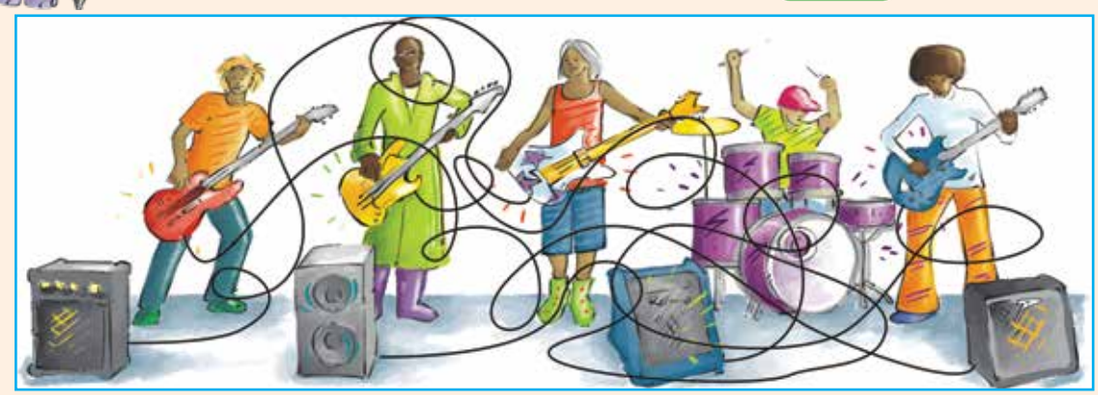
Maina ka Sepedi a arotšwe go ya ka magoro. Bontši bja magoro a na le botee le bontši. Dihlogo tša magoro ke tšona di laolago kgokagano ya leina le lediri.

Mohlala:
Sediba **se** omile.
Didiba **di** omile.

A re ngwaleng Šomiša mantšu a a filwego go feleletša mafoko.

ba bangwe | o tee | bohle | yo mongwe | ga go le o tee

Bana _____ ba bapala kgwele ya maoto.

_____ wa bana yo a kgonago go bapala katara.

_____ bana ga ba kgone go bapala piano.

_____ o kgona go bapala trompeta.

Ke _____ fela yo a bapalago fiolo.

Bjale latela dithapo go nyalanya katara le seboledi.

SEP HL Gr3 B1 TH2.indd 51 2019/10/19 13:04:22

Tšhošwane le leeba

A re boleleng Šomang ka dihlopha.

Nonwanetsholo e ruta batho maitshwaro. Baanegwa gantši ke diphoofolo. Kanegelo ke ye kopana. Phoofolo ye nngwe e a ikgantša; eupša ye nngwe phoofolo e laetša gore maitshwaro ao ga a ratege.

O nagana gore diphoofolo di a thušana? Bjang?
Na phoofolo ye nnyane e ka thuša ye kgolo? Bjang?
Na motho yo monnyane a ka thuša motho yo mogolo? Bjang?
O nagana gore diphoofolo di a boledišana? Efa mabaka a karabo ya gago.

A re baleng **Tšhošwane le leeba**

Pele o thoma go bala
- Lebelela diswantšho le dihlogo gomme o leke go akanya gore sengwalwa se tlile go ba mabapi le eng.

Ka letšatši le lengwe go fiša kudu, tšhošwane e be e dutše kgauswi le noka. "Go ka ba bose bjang go rutha", ya akanya. E ile ya bea leoto le tee ka gare ga noka, morago gwa latela le lengwe, le lengwe le lona la latela. Morago ga fao ya wela ka gare. Meetse a be a elela ka maatla gomme ya palelwa ke go tšwa.

"Thušang!" ya goeletša. "Ke a nwelela!" Fela gwa se be le yo a kwago ge a goeletša. Mola tšhošwane e be e šetše e ekwa gore e a nwelela, gwa feta leeba le fofa. Le ile la lemoga gore tšhošwane e kotsing gomme la lahlela lehlare ka moo meetseng. Letlakala le be le le bjalo ka seketswana gomme tšhošwane ya itahlela go lona.

"Ke a leboga leeba. Ka letšatši le lengwe ke tla go thuša." Leeba le ile la sega.

"O yo monnyane kudu go ka nthuša, tšhošwane ye nnyane." Gomme la fofa la ikela.

Dikgwedi tše mmalwa di ile tša feta. Gomme ka tšatši le lengwe tšhošwane ya bona leeba le dutše godimo ga mohlare. Pele le ka re "thobela", monna o ile a tla le bora le mosebe.

O be a eya go thuntšha leeba. Ka pejana tšhošwane ya namela leoto la monna gomme ya mo loma. "Ljoo!" gwa goeletša monna gomme a wiša mosebe wa gagwe.

"Ke a leboga," leeba la bolela le fofa. "O yo monnyane fela o phološitše bophelo bja ka."

SEP HL Gr3 B1 TH2.indd 52 2019/10/19 13:04:23

A re ngwaleng

Ke ka lebaka la eng tšhošwane e be e nyaka go rutha?

Go diregile eng ka yona?

Leeba le phološitše tšhošwane bjang?

Tšhošwane e phološitše leeba bjang?

Na o nagana gore kanegelo ye e mabapi le seo se diragetšego ka nnete? Efa lebaka.

Na o nagana gore tiragalo ye e diregile mo sehleng sefe sa ngwaga?
Kgetha e tee gomme o e direle sediko.

seruthwane	lehlabula	selemo	marega

Ke ka lebaka la eng o realo?

Kanegelo ye ke nonwanetsholo. Na nonwanetsholo ke eng? Kgetha e tee ya dikarabo tše gomme o dire sediko go nomoro.

1. Kanegelo ya go ba le baanegwa ba diphoofolo yeo e fanago ka thuto.
2. Kanegelo ya badimo le bagale
3. Lengwalo le lekopana

O nagana gore nonwanetsholo ye e re ruta eng?

A re ngwaleng

Nyalanya mantšu ka go la nngele le ditlhalošo ka go la mmagoja.

ela ka maatla	nnyane kudu
nnyane	tše mmalwa
ka bjako	go sa letelwa
ntši	nametša
nametše	šutha ka maatla

SEP HL Gr3 B1 TH2.indd 53 2019/10/19 13:04:24

Go nagana ka ga tšhošwane le leeba

A re ngwaleng

Kgetha mantšu a mararo ao a hlalošago tšhošwane gomme o a direle sediko.

bogale

botlaela

go seleka

go leboga

ka bofšega

hlokomela

ka mereba

Bjale šomiša mantšu ale a mararo, o ngwale mafoko a mararo.

A re ngwaleng

Bala nonwanetsholo ya tšhošwane le leeba gape, ka morago o feleletše tshedimošo ye.

Hlogo ya nonwanetsholo

Tikologo ya nonwanetsholo

Baanegwa ba nonwanetsholo

Thulano ya nonwanetsholo

Tharollo

Thuto

SEP HL Gr3 B1 TH2.indd 54 2019/10/19 13:04:25

A re ngwaleng

Bjale o ile go ngwala nonwanetsholo ya gago. Go tšwa leotwaneng la mathomo, kgetha phoofolo e 1, go tšwa go leotwana la 2, kgetha semelo sa yona (ke gore ke ye bjang) gomme go tšwa go leotwana la 3, kgetha thuto ya kanegelo.

timana

bojato

fela pelo

ikgogomoša

ikemišeditše

dihlong

boikgantšho

tšwafa

Ka nako ye nngwe go kaone o se bolele selo.

Ge o dira bobotse, o lebanwa ke go direlwa botse.

Go bonolo go swaswalatša seo se go palelago.

Ga go yo a ratago yo a hlokomologago maikarabelo.

O ka se kgotsofatše bohle.

Go iketla le go se fetoge go latelwa ke go atlega.

Bao ba šomago kudu ba a tšwelela.

Go ikgogomoša go latelwa ke go wa.

SEP HL Gr3 B1 TH2.indd 55 2019/10/19 13:04:29

Tšhošwane ye e šomago

A re boleleng

Šomang go ya ka dihlopha.

Na ditšhošwane di šoma ka botee goba ka dihlopha?
O nagana gore go na le mohola ge le šoma ka dihlopha?
O na le ditšhošwane ka gae? Di nyaka eng?
Go direga eng ge o leka go thibela ditšhošwane go ya dijong, ka go thiba tsela ya tšona?

A re baleng

Tšhošwane le tšhošwane

Na ditšhošwane di boledišana bjang? Ga di kgone go bolela fela di nyaka go botšana gore go diragala eng. Na di dira bjang seo? Di ntša monkgo wa go ikgetha.

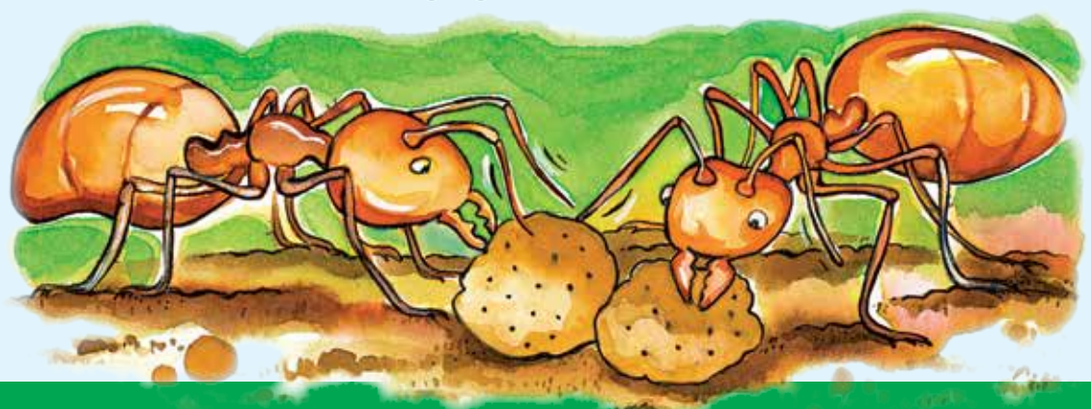
O ja sangwetše ya gago. Marathana a borotho a wela fase. Aowa, ga go na bothata. Ga go na ditšhošwane mo! Fela, ema gannyane! Go na le ditšhošwane tše pedi tše tharo tšeo di kgokološago marathana, eupša seo ga se bothata. Ditšhošwanenyana tše mmalwa ga di na bothata. Fela lebeledišiša ka tlhokomelo. Diphoofotšwana tše dinnyane di emaemiša manakana a tšona moyeng.

Ka pejana e tee ya tšona e kitimakitima le lebato gomme ya timelela. Tlhodi ya tšona e hweditše dijo, gomme e a tloga e ya go botša ditšhošwane tše dingwe. Fela e swanetše go gopola tsela ya go boela moo dijo di lego gona. Tšhošwane ga e tlogele mehlala ge e sepela.

E tlogela mohlala wa monkgo.

Ge tšhošwane ya tlhodi e fihla sehlageng, e tsebiša ditšhošwane tše dingwe ka monkgo wa yona gore e hweditše dijo. Bjale ke lethabo fela gohle. Ka ponyo ya leihlo di a tloga, di kitima ka morago ga tlhodi ya tšona go latela mohlala wa monkgo wo e o tlogetšego ge e feta. Go se go ye kae go tla ba go šetše go na le mothaladi wo motelele wa ditšhošwane mo lebatong. Marathana ale a borotho a lebile sehlageng.

SEP HL Gr3 B1 TH2.indd 56 2019/10/19 13:04:30

A re ngwaleng

Ditšhošwane di “boledišana” bjang?

Di hwetša bjang tsela ya go boela sehlageng sa tšona?

O nagana gore ditšhošwane ke diphedi tša go hlweka goba tša ditšhila. Efa mabaka a karabo ya gago.

Kanegelo ye, ye e lego ka ga ditšhošwane e fapana bjang le nonwanetsholo?

A re ngwaleng

Nyalanya mantšu ao a lego ka go la nngele le ditlhalošo tša ona ka go la mmagoja.

kgokagana	motho yo a romilwego go yo nyaka tshedimošo
manakana	sehlopha sa ditšhošwane seo se dulago mmogo
Mohlape wa ditšhošwane	bolela
tlhodi	dinakana tšeo di melago mo hlogong ya dikhunk hwane

A re ngwaleng

Šomiša mantšu a go feleletša mafoko.

Mašala a ka šomišwa legatong la maina.

bona tšona wena yena wona

Ditšhošwane ga di kgone go bolela.

Di diriša manakana a _____ go boledišana.

Ge o _____ ba wiša marathana, ditšhošwane di a a topelela.

Ge _____ o wiša marathana a dijo, ditšhošwane di tla a ja. Kgošigadi ya ditšhošwane e dula mo mohlapeng wa ditšhošwane. Ke tšhošwane ye bohlokwa kudu. Ditšhošwane ka moka di šomela _____ ka maatla. Alalaa! Lebelela mola ke _____ mohlape wa ditšhošwane.

A re ngwaleng

Mahlathi a le mahlaodi a, a tšwa go nonwanetsholo ya tšhošwane le leeba. Thalela mahlathi ka khubedu gomme o direle mahlaodi sediko ka talalerata. Bjale a šomiše mo mafokong a gago.

kudu	
monnyane	
ka maatla	
le tee	
ka pejana	

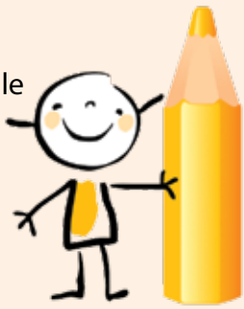
SEP HL Gr3 B1 TH2.indd 57 2019/10/19 13:04:31

Go beakanya kanegelo

A re ngwaleng

Dinonwanetsholo di šomiša diphoofolo le dipharologantšho tša diphoofolo gore di swane le batho le dipharologantšho tša batho.

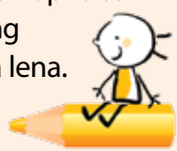
Lebelela morago go leotwana la diphoofolo le le lego lephephetšhomong la 26. Kgetha ye nngwe ya diphoofolo yeo o naganago gore e swana le wena go feta tše dingwe gomme o itlhaloše bjale ka ge eke ke wena phoofolo yeo. Ge o nagana gore o tšhošwane o ka ngwala ka mokgwa wo o šomago kudu le ka mokgwa wo o šomago gabotse le ba bangwe.

A re ngwaleng

Tebanyo ya kanegelo ke go ruta botho. Ahlaahla se le sehlopha sa lena. Bolela ka ga gore go bjang go fa maele. Ahlaahlang dipotšišo tše di latelago gomme le ngwale dikarabo tša lena.

Ke neng mo o kilego wa kgopelego motho maele?

Ke neng mo o ka se kgopelego motho maele?

O ka dira eng ge o nyaka go fa mogwera wa gago maele, eupša yena a sa nyake maele?

Botša bagwera ba gago kanegelo ye o e tsebago yeo e nago le thuto goba e fago maele?

Ka morago ngwala kakaretšo ye kopana ya kanegelo yeo.

SEP HL Gr3 B1 TH2.indd 58 2019/10/19 13:04:31

A re ngwaleng Kopanya mafoko. Šomiša makopanyi a ka fase.

Mohlala	gobane	eupša	le

Leeba le lahletše letlakala ka meetseng. Le be le nyaka go thuša tšhošwane.

Leeba le lahletše letlakala ka meetseng gobane le be le nyaka go thuša tšhošwane.

Tšhošwane e be e ekwa go fiša. E be e nyaka go rutha.

Monna o be a swere bora le mosebe. O be a nyaka go thunya leeba.

Leeba le ile la sega. Le be le sa kgolwe gore tšhošwane e ka le thuša.

Monna o nyakile go thunya leeba. Tšhošwane e ile ya mo loma.

A re ngwaleng Bea mafoko a ka tatelano ya maleba gore a dire temana.

Ka morago ga nako ye nnyane tšhošwane e be e nagana gore e tlile go hwa, gomme ya goeletša ya nyaka thušo.

Ka letšatši le go bego go fiša, tšhošwane e ile ya tšea sephetho sa go hwetša meetse a go e fodiša ka nokeng.

"O se ke wa tshwenyega," ya goelela, "ke tla go thuša."

Madimabe, e inametše kudu ka meetseng gomme ya wela.

"Ke a leboga. O phološitše bophelo bja ka," tšhošwane ya realo. Ka letšatši le lengwe ke tla go thuša."

La lahlela lehlare ka moo nokeng.

Tšhošwane ya šomiša letlakala bjalo ka seketswana.

SEP HL Gr3 B1 TH2.indd 59 2019/10/19 13:04:31

Tau le legotlo

A re boleleng Ahlaahlang dipotšišo tše mo dihlopheng tša lena.

- Na o nagana gore phoofolo ye nnyane e ka thuša phoofolo ye kgolo. Ka mokgwa mang?
- Na o tseba ka ga kanegelo ye nngwe ya Beibele moo motho yo a nyatšegilego a ilego a kgona go fenya motho yo mogolo go yena?
- Na o nagana gore bogolo bo bohlokwa ka dinako tšohle? Efa mabaka a karabo ya gago.
- O kile wa thuša motho yo mongwe goba phoofolo?
- Laodišetša bamphato gore ke mang yo o kilego wa mo thuša le gore o thušitše motho goba phoofolo yeo bjang.

Pele o thoma go bala

Lebelela diswantšho le dihlogo gomme o leke go akanya gore sengwalwa se tlile go ba mabapi le eng.

A re baleng

Ka letšatši le lengwe magotlo a mabedi a mannyane a mmala wo mopududu a be a lebeletše tau ye kgolo ye bogale e robetše mo letšatšing. “Namela mo godimo ga nko ya gagwe,” gwa bolela le lengwe. “O bone ge eba e tla tsoga!”

Gomme legotlwana la lešilo la namela godimo ga nko ya tau, namile gwa diregang? Go bjalo, tau ya tsoga gomme ya swara legotlo ka marofa a yona a magolo.

Tau ye kgolo e be e tenegile gomme e be e nyaka go ja legotlwana leo ka motsotswana. “Aowa hle! O se ke wa mpolaya, tau,” gwa phophotha legotlwana leo le bego le roromela. “Ka letšatši le lengwe ke tla go thuša.”

Tau ya sega. “Wena? O yo monnyane kudu go ka thuša yo mongwe, legotlwana le lennyane! O ka se nthuše!” Gomme ka gobane e be e se ya swarwa ke tlala, tau e ile ya tlogela legotlo la sepela.

Morago ga fao, tau e be e kitima mo nageng. Ka pejana ya wela godimo ga molaba woo monna a o theilego go swara phuthi. E be e le nnete ye kgolo gomme tau ya swarwa ka pela. E be e sa kgone go tšwa ka fao, fela e be e kgona go rora.

“Thušang! Thušang! Thušang” ya rora. “Nthušeng go tšwa molabeng wo.”

Phuthi ile ya sepela. “Nka se go thuše,” gwa bolela phuthi. “Beke ya go feta o jele morwarre.”

Mmutla wa feta o fofafofa. “Nka se go thuše,” gwa bolela mmutla. “Beke ya go feta o jele mma.”

Gomme legotlwana le lennyane le lesehla la feta le kitima. “Ga se wa mpolaya beke ya go feta”, la realo. “Ke tla go thuša.”

SEP HL Gr3 B1 TH2.indd 60 2019/10/19 13:04:32

Gomme legotlwana le lennyane le lesehla la kokona nnete. La kokona la kokona la kokona. Morago ga nako ye telele ka merithi lešoba leo la nnete la ba le legolo go lekana gore tau e kgone go tšwa ka fao.

"Ke a leboga mogweranyana. Bjale ke a tseba gore le diphoofotšwana tše dinnyane di ka thuša diphoofolo tše dikgolo tša go swana le nna," gwa bolela tau.

A re ngwaleng Ahlaahlang tše di latelago mo dihlopheng tša lena ka morago le ngwale dikarabo.

Ke hlogo efe ye o ka e fago kanegelo ye?

O nagana gore kanegelo ye e ka ba e le nnete? Efa mabaka a karabo ya gago.

O nagana gore kanegelo ye e re ruta se sengwe? Na o nagana gore thuto ya gona ke eng?

Nonwanetsholo ke kanegelo ye e re rutago setho goba thuto. Na o nagana gore kanegelo ya tau le legotlo e re ruta thuto? O nagana gore thuto yeo ke eng?

Lebelela diema tše gomme o bolele gore ke sefe se se swanelago kanegelo. Ngwala leswao le ✔ kgauswi le karabo.

	Tau ye e robetšego e robetše le meno a yona.
	Matsogo a hlatswana.

	Ditšhwene di tshotshotše bana.
	Molato o tšwele ka kgoro.

Ke ka lebaka la eng legotlo le ile la tshwenya tau?

Ke ka lebaka la eng tau e ile ya tšea sephetho sa go se je legotlo?

SEP HL Gr3 B1 TH2.indd 61 2019/10/19 13:04:32

Go nagana ka ga tau le legotlo

A re ngwaleng

Kopanya seripa sa mathomo sa lefoko le seripa sa bobedi.
Bjale ngwala lefoko leo le nepagetšego mo sekgobeng sa ka fase.

Tau ye kgolo e be e	Bophelo bja lona bo swanetše go gaogelwe.
Legotlwana le lennyane la rapela la rapela	sete ye botse ya meno a bogale.
Tau e wetše ka gare ga molaba ka ge	ithobaletše letšatšing.
Legotlo le be le na le selo se sengwe sa mohola:	ka go ba le hlogo ya nkakanana.
Tau e be e swanetše go kgopela tshwarelo ge	e be a sepela ka go phakiša.

A re ngwaleng

Bala ka lebelo nonwanetsholo ya tšhošwane le leeba.
Ka morago o dire tše di latelago.

- Thalela lentšu leo le laetšago **pefelo**.
- Thala sediko godimo ga lentšu leo le laetšago go **thothomela**.
- Kgabiša ka mebala lentšu leo le laetšago **go sohla marathana a mannyane ka nako e tee**.
- Swaya lentšu leo le laetšago go **naga ye e bulegilego ye kgolo**.
- Swaya lentšu leo le laetšago go **phophotha**.

SEP HL Gr3 B1 TH2.indd 62 2019/10/19 13:04:33

Letšatšikgwedi: _____

A re ngwaleng

Lebelela lephephetšhomo la 26 gape, gomme o šomiše phoofolo, mekgwa ya yona le thuto yeo o e ngwadilego.

Hlogo ya nonwanetsholo

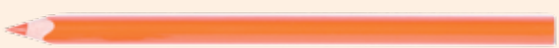
Moanegwa le semelo

Tikologo

Ditiragalo

1.
2.
3.
4.
5.

Thuto

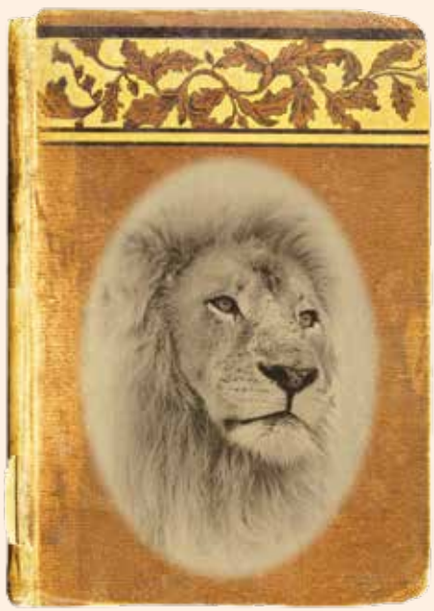
Mosaeno wa morutiši _____ Letšatšikgwedi _____

SEP HL Gr3 B1 TH2.indd 63 2019/10/19 13:04:34

31 Megan o sekaseka nonwanetsholo

A re baleng

Tau le Legotlo

Mongwadi ke Jery Pinkney

Tshekatsheko ka Megan Cox

Diswantšho tše dibotse tša mmala wa meetse tše di lego ka mo pukung ye botse ya dinonwanetsholo tša Aesop di thopetše Jerry Pinkney 2009 Medale wa Caldecott, puku ya diswantšho tša Amerika ya go tuma kudu.

Tau le Legotlo di anega gape kanegelo ya sebata sa sešate sa go boloka bophelo bja legotlo gomme ka moragonyana, sa tanywa ke nete, gomme sona sa phološwa ke legotlwana le lennyane leo le ilego la kokona thapo go se phološa. Kanegelo ye ya go se be le mantšu e diragala molaleng wa Serengeti, lefelo la lešoka le le tletšego dinonyana, diphoofolo le dikhunkhwane tše di thadilwego tša go hlekesetšwa. Re bona tau e le kgoši ya tšohle ya go se bakišwe, ge e sepela ka makgethe ka gare ga mabjang a gauta, dithutlwa le ditlou di sokolla melala ya tšona go e bogela. Fela kotsi e tšweletšwa ke batsomi bao ba aperego dikhakhi. Banna ba theile melaba ya bona, gomme re bona marofa a magolo ka madimabe a gata ka gare ga thapo ye e fihlilwego. Go rora ga masetlapelo"RRRRRRRRRR" gwa fihla ditsebeng tša legotlwana gomme la tšhabešetša go yo thuša, la thoma "gwap, gwap" le kokona thapo mola mogolegwa a lebeletše ka go nolega moko.

Bana ba mengwaga ya magareng ga 6 le 11 ba tla thabela mokgwa wa segae wo Mna Pinkney a o okeditšego mo kanegelong ye e tlwaelegilego ye. Bobedi tau le legotlo go hwetšagala gore di na le malapa a mafsa a mannyane. Matlakala a mafelelo a laetša tau ye ya go kgahliša e sepela ka go iketla le tau ya tshadi le ditawana e belege kgoro ka moka ya magotlo mokokotlong wa yona.

A re boleleng

- Ke mang yo a ngwadilego puku le go thala diswantšho?
- Ke ka lebaka la eng puku ye e ile ya thopa medale?
- Puku ye e ngwaletšwe bana ba mengwaga efe?
- Kanegelo e diragala kae?
- Ke kotsi efe ye e bego e lebane le diphoofolo?
- Ke eng se se dirago gore kanegelotsholo ye ya *Tau le Legotlo* e fapane le ya go feta ye o šetšego e badile?
- Ke efe go tše pedi tše ye o e ratago go fetiša? Efa lebaka.

SEP HL Gr3 B1 TH2.indd 64 2019/10/19 13:04:35

Thala seswantšho seo se swanetšego go sepelelana le tshekatsheko ya puku.

A re ngwaleng

Thala mothala go nyalanya seripa sa mathomo sa seema le mafelelo a sona.

O se bone go akalala gabo nong	bea lee le tee.
Metse e botse re le kgole	motho o kgonwa ke sa gagwe.
Nonyana phakuphaku e	ke ge e sa le mesong.
Kodumela moepathutse ga	ra batamela matlotla.
Mphemphe e a lapiša	go lehumo le le tšwago kgauswi.
Mafato a bokgwale	go wa fase ke go yona.

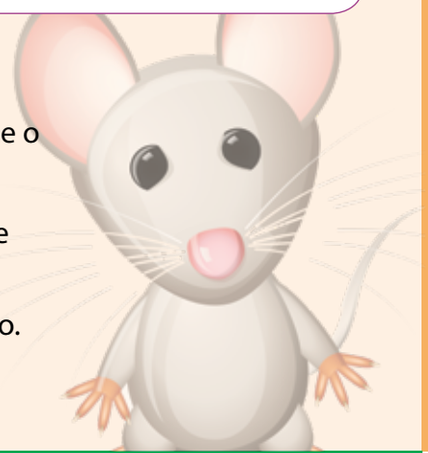
A re ngwaleng

Bjale ngwala diema tše pedi tša gago.

A re ngwaleng

Kgetha lekgokasediri la maleba gomme o le thalele.

Moeti yo a nametšego pese o/ba nyaka dibaenokhulase gore a kgone go bona ditau.

Bobedi Boati le Mogoroši ga se a/ba ya lešokeng la diphoofolo lehono.

Lehono barutwana o/ba ithuta ka ga ditau.

SEP HL Gr3 B1 TH2.indd 65 2019/10/19 13:04:38

Nonwanetsholo ya bofelo

A re ngwaleng

Lebelela lephephetšhomo la 29. Lebelela seswantšho sa legotlo ge le ntšha tau ka molabeng.

Ngwala ka gare ga dipudula tša polelo seo o naganago gore ba a se botšana.

A re ngwaleng

Šomiša tšhate ya mo go lephephetšhomo la 30 go thala peakanyo ya nonwanetsholo ye o tlilego go e ngwala, ka ga ka fao legotlo le thušago tau. Ngwala dihlogo tša peakanyo ya gago mo dikgobeng tše di filwego ka tlase.

Hlogo

Matseno, mo o alago mathomo a ditaba

Mmele, mo o anegago kanegelo
(Dira gore tau le legotlo di boledišane)

Bofelo, fao o bolelago gore bothata bo rarolotšwe bjang

SEP HL Gr3 B1 TH2.indd 66 2019/10/19 13:04:39

Letšatšikgwedi: _____

A re ngwaleng Bjale ngwala nonwanetsholo ya gago.

Mosaeno wa morutiši _____ Letšatšikgwedi _____

SEP HL Gr3 B1 TH2.indd 67 2019/10/19 13:04:40

Itekole

Ke kgona go		
Bala athekele ya kuranta		
araba dipotšišo ka ga athekele ya kuranta		
šupa ditlhalošo tša mantšu		
šomiša matlema		
šomiša makopanyi		
ngwala mafoko a go hlaloša		
bolela ka ga seswantšho		
šomiša lebaka la lebjale, la lefetile le la letlago		
fa kgopolo ya ka		
šupa malatodi		
šupa lefokokgolo		
ngwala athekele		
ngwala temana		
beakanyetša athekele		
fetola dipego gore e be dipotšišo		
feleletša mafoko ka go šomiša makgokasediri		
feletša mafoko ka go ngwala mahlathi		
ahlaahla dipharologantšho tša nonwanetsholo		
bala nonwanetsholo		
araba dipotšišo ka ga nonwanetsholo		
šupa dipharologanyo magareng ga kanegelo ya nnete le kanegelo ya boitlhamelo		
fa maikutlo		
nyalanya mantšu le ditlhalošo tša ona		
ngwala tlhalošo		
šupa dipharologantšho tša nonwanetsholo		
šomiša mašala		
ngwala mafoko ka go šomiša mahlaodi la mahlathi		
šomiša makopanyi		
ngwala tatelano ya tshedimošo		
šoma ka diema		
bala tshekatsheko		

SEP HL Gr3 B1 TH2.indd 68 2019/10/19 13:04:41

Ditheng

Morero wa 3: Tshedimošo e a abiwa

Go fa ditaelo le go latela ditaelo
Kotara ya 2: Beke ya 1 – 2

33 Go bala ditlankana 70

Go šoma ka dihlopha.
Go bolela ka ditlankana tša mehuta ya go fapana.
Go ahlaahla bohlokwa bja go bala ditaelo ka tlhokomelo.
Go bala setlankana sa kokeletšo ya tša maphelo.
Go araba dipotšišo tše di theilwego godimo ga setlankana.
Go nyalanya mantšu le ditlhalošo tša ona.

34 Tše dingwe gape ka ga ditaetšo 72

Go nyalanya tshedimošo.
Go šupa lediri ka modirišotaelo.
Go šomiša modirišotaelo ka go mafokonolo.
Go šomiša maswaodikga ka tshwanelo.
Go šomiša mahlathi a nako, a mokgwa, a lefelo.

35 Go dira sa go ja 74

Go bala motswako.
Go latela ditaelo tša go dira seno sa yokate.
Go araba dipotšišo ka ga motswako.
Go hlaloša magato a go dira seno sa yokate ka go šomiša mantšu a go kopanya a bjalo ka sa pele, morago ga fao, se se latelago le mafelelong.
Go kopanya mafokonolo go hlama dibopego tša lefokofokwana, ka go šomiša gobane, morago, le ge, go tloga le ge.

36 Tše dingwe gape ka ga dijo 76

Go fa ditaelo, ka go šomiša modirišotaelo: eya, hwetša, dira.
Go latela ditaelo tše di lego go e-meille, tša go dira dipeskete/dikokisana tša difahlego tša go segiša.
Go romela sms ka go šomiša mantšu ao a khutsofaditšwego.
Go ngwalolla dikhutsofatšo: l, ml, T, t, g, kg.

37 Pitša ya sopo 78

Go boledišana ka ga seswantšho.
Go bala kanegelo ye e bitšwago Sopo ya Maswika.
Go araba dipotšišo tše di amanago le kanegelo.
Go fa mabaka.
Go šupa dikgato tše di šomišetšwago go dira sopo.
Go šupa poelo.

38 Sopo, sopo, sopo ye e tumišegago 80

Go kgetha mohuta wa sopo ye e jewago gae.
Go ngwala lenaneo la ditswaki tše di šomišetšwago go dira sopo.
Go ngwala ditaelo ka go šomiša mantšu a go laela, a bjalo ka: hlakanya, kgabelela, ebola, oketša.
Go ngwala kakanyetšo ya ditswaki le ditaelo.
Go kwešiša boikemišetšo bja go šomiša tlogelo ya mantšu mafelelong a lefoko.
Go ngwala temana ya mafelelo ya kanegelo ka ga Sopo ya Maswika.
Go šoma ka dihlopha go tšweletša ka bokopana seo tiragatšo e lego mabapi le sona.
Go ngwala ka bokopana seo tiragatšo e lego mabapi le sona ka go šomiša dihlogo tše di filwego: hlogo, tema, baanegwa le thulaganyo.

39 Boitekelo (eksperimente) ka mebala 82

Go boledišana dihlopheng tša bona ka ga molalatladi le mebala ya molalatladi.
Go ela polelo ye e filwego ke sehlopha.
Go bala boitekelo bja go dira mebala.
Go kgetha hlogo ya boitekelo.
Go šupa madiri a taelo.
Go feleletša tšhate ya go laetša tatelano (tšhate-taetšatatelano).
Go nyalanya mantšu le ditlhalošo tša ona.
Go ngwalollela mantšu ka go dipukuntšu.
Go šupa le go šomiša matlema: gare ga, godimo ga, mo go, go tšwa/tloga, godimo.
Go ngwala mahlaodi a maleba a go hlaloša molalatladi le go šomiša mahlaodi mafokong a bona.

40 Go lokiša dilo 84

Go latela ditaelo.
Go latela ditaelo tša go thala khosetšhumo.

Go boledišana
Kotara ya 2: Beke ya 3 – 4

41 Aga! Se ke fešene 86

Go ahlaahla tshedimošo ka sehlopha.
Go ahlaahla mehuta ya dipotšišo tšeo di tlilego go šomišwa mo go poledišano.
Go ahlaahla gore ke mohuta mang wa tshedimošotlaleletšo wo o tlago go nyakega, go hwetša tshedimošo.
Go bala poledišano.
Go araba dipotšišo tše di itšego.
Go laetša maikemišetšo a poledišano.
Go ngwala dipotšišo tše tharo.
Go šomiša maswao a potšišo.
Go ngwala tshedimošo ka polelopego.

42 Tše dingwe gape ka ga dikhipha 88

Go šupa dihlogo tše go ka ngwalwago ka ga tšona.
Go laetša gore ke mang yo a ka boledišwago gore go ngwalwe athekele.
Go ngwala dipotšišo tše di bulegilego - ke tša go hloka karabo thwi le tše di tswalelegilego, tšona ke tša go ba le karabo ya Ee goba ya Aowa.
Go bala kerafo ye e theilwego godimo ga tshedimošo.
Go araba dipotšišo ka ga kerafo: dikgopolokgolo le dintlha tše di itšego.
Go hlatholla le go hlopholla tshedimošo ya kerafo.
Go fa mabaka a tshedimošo.
Go akaretša tshedimošo ye e hweditšwego ka go nyakišiša.

43 Go ithuta ka ga kgwele ya mototompetšo (volibolo) 90

Go boledišana ka ga melawana ka go šomiša mokgwa wa tira.
Go bala sengwalwa se se nago le dihlogo ka ga kgwele ya mototompetšo.
Go šupa mothopo wa sengwalwa.
Go fa mabaka a dikarabo.
Go fa sengwalwa hlogo.
Go nyalanya mantšu le ditlhalošo tša ona.
Go ngwalela mantšu ka go pukuntšu.
Go bea tshedimošo ka mokgwa wa polelopego ka go šomiša maswaodikga a maleba.
Go šomiša makopanyi go kopanya mafoko gore a dire temana gomme go šomišwe mašala a maleba.

44 Tše dingwe gape ka ga dipapadi 92

Go ngwala bofelo.
Go feleletša lenaneo.
Go šomiša seswantšho go feleletša lenaneo.
Go feleletša poledišano ka go šomiša mantšu a go botšiša: mang, eng, kae le neng.
Go akaretša tshedimošo.
Go šomiša lefetiletšweledi.
Go šomiša letlagotšweledi.

45 Nose ye e binago 94

Go boledišana ka ga bohlokwa bja go šoma ka dihlopha.
Go bala sengwalwa.
Go araba dipotšišo tša go amana le sengwalwa.
Go laetša mothopo wa sengwalwa.
Go šupa ditlhalošo tša mantšu.
Go ngwalela mantšu ka go pukuntšu.
Go kopanya mafoko.
Go šomiša tirwa.

46 Go nagana ka ga dinose le todi ya tšona 96

Go hlopha tshedimošo ka tlhatlologanyo.
Go phara setlankana seswantšhong.
Go ngwala temana ya go fa ya go ba le nnete.
Go ngwala lefokokgolo le mafoko a go thekga.
Go ngwalolla pego ka tlase ga dihlogo tše di itšego.
Go šupa mahlaodi, mašala, madiri le mabotšiši.

47 Khankaru yeo e makatšago 98

Go boledišana ka seswantšho.
Go bala sengwalwa sa tshedimošo ka ga khankaru.
Go araba dipotšišo tše di itšego ka ga sengwalwa.
Go nyalanya mantšu le ditlhalošo tša ona.
Go fetola dipego gore di be dipotšišo.

48 Go nagana ka ga dikhankaru 100

Go šomiša tshedimošo ya go tšwa go sengwalwa, go ngwala temana ya go ba le dintlha/ya go ba le nnete.
Go feleletša sengwalwa ka go šomiša poleloseboledi.
Go ngwala pego ka ga wena ka go šomiša dihlogo tše di itšego.
Go šomiša maswaotlabego.

SEP HL Gr5 B1 TH3.indd 69 2019/10/19 13:05:53

Go bala ditlankana

A re boleleng Šomang ka dihlopha.

- Bolelang ka mehuta ye e fapanego ya ditlankana tšeo di lego gona: ditlankana tša dijo, ditlankana tša diaparo.
- Ke ka lebaka la eng go le bohlokwa go bala ditaelo tšeo di lego mo go ditlankana?
- O nagana gore go ka direga eng ge o ka bala fela karolo ya ditaelo tša mo setlankaneng?
- Ge e le gore o nwa dihlare, o di bea kae?
- Ke ka lebaka la eng go le bohlokwa go bala ditaelo tše di lego mo ditlankaneng tša dihlare gabotse?
- Ke ka lebaka la eng go le bohlokwa gore ngwana a nwe dihlare fela ge motho yo mogolo a le gona?

A re baleng

Tshedimošo ya go ba le nnete/ya go fa dintlha

Setswaki se se hwetšwago ka dihlareng (ka go sephuthana se sengwe le se sengwe) *Actigo*

Mohola Anthioksitente

Ditšhomišo

Go fa maatla ao a oketšegilego, mafolofolo le go matlafatša mašole a mmele

Tshedimošotlaleletšo

- Act –Yu-go ke seoketši se sebose.
- Go fana ka dijo tša phepo tšeo di kgethilwego ka tlhokomelo gore tekanyetšo ya gago ya maatla e dule e le godimo.
- Go dira gore disele di dule di le maemong a mabotse a bophelo.

Ge o šomiša setšweletšwa se

- O tla kwa o na le tlhatlogo ye e oketšegilego ya maatla, ge o šomiša setšweletšwa sa letšatši le lengwe le le lengwe.

Ditaetšo tša go šomiša:

Batho ba bagolo le bana ba mengwaga ye 10 le go feta

Tšhela o feleletše diteng tša lepakana ka galaseng ye e nago le ¾ ya meetse.
Hudua gomme o letele gore go tšwe dipudula pele o enwa.
O se šomiše go feta lepakana le 1 mo diiring tše 24.

Bana ba mengwaga ya ka tlase ga 10

Tšhela o feleletše 1/2 ya lepakana ka go ¾ ya meetse.
Hudua gomme o letele gore go tšwe dipudula pele o enwa.
O se šomiše go feta 1/2 ya lepakana mo diiring tše 24.

Tshedimošo ye nngwe

Boloka lefelong le le fodilego la go oma la kelo ya go tonya ya ka fase ga 25°C, bogodimo bjo bana ba ka se bo fihlelelego.
Go na le mapakana a a lekaneng phahlo ya kgwedi ka moka.

Ditswaki tše di se nago mohola kudu: Divitamini B1, B6, B12, C. Ga di na setatšhe, lektose, swikiri goba dibolokedi.

SEP HL Gr3 B1 TH3.indd 70 2019/10/19 13:05:55

A re ngwaleng

Boledišanang ka dipotšišo tše dihlopheng tša lena, ka morago le ngwale dikarabo.

Go bolelwa ka eng ge go thwe 'Tshedimošo ya go ba le nnete'? _____

Seno sa phepobotse ke eng? _____

O nagana gore ke ka lebaka la eng maletere a hlogotona a le a magolo go feta a dihlogo tša dikarolo?

_____

Go na le dikarolo tše kae mo go setlankana?

_____

Ge re lebelela bogolo bja maletere, dihlogokarolo tše di lego bohlokwa, ke dife? Di ngwale.

_____

Dihlogokarolo tše di lego bohlokwa go fetwa ke tšohle ke dife? Di ngwale.

_____

Bana ba ka fase ga mengwaga ye 10 ba ka nwa (dihlare) gakaakang?

_____

Ke ka lebaka la eng o ka nwa *Act-Yu-go*?

_____

O ka ikwa o le bjang ka morago ga ge o nwele *Act-Yu-go*?

_____

A re ngwaleng

Nyalanya mantšu le ditlhalošo tša ona. Thala mothalo go tloga go lentšu le lengwe le le lengwe go la nngele go ya go tlhalošo ya lona go la mmagoja.

mohola/mafolofolo	oketša; oketšega
setswaki	tše ngwe; tše itšego
diteng	dijo, phepo
kokeletšo	karolwana
dijophepo	kgontšhago; šomago
hlaotšwego	ditho/dielemente

SEP HL Gr3 B1 THS.indd 71 2019/10/19 13:05:55

Tše dingwe gape ka ga ditaetšo

A re ngwaleng Lebelela ditaetšo tše tša go nwa dihlare tša go phediša botse.

Nyalanya tshedimošo mo kholomong ya la mmagoja le kgopolokgolo mo go kholomo ya go la nngele.

Bala gomme o latele ditaelo tše di lego setlankaneng ka dinako tšohle.	O se ke wa reka goba wa šomiša seno sa go thuša go tša maphelo, se se lego ka lepakaneng la go laetša go segwa, go gagoga goba go phatloga.
Tseba gore o fa motho dihlare tše kaakang le gona, neng.	Boloka dino ka moka tša go nwelwa go hlohleletša bophelo bjo bobotse kgole kudu le bana ba bannyane. Gantši dino tša mohuta woo ke tše bose, gomme bana ba ka di nwa ka bontši, ba nagana gore ba nwa namoneiti.
Le gatee o se ke wa itira ngaka.	Ge setlankana se re o se ke wa fa bana ba ka tlase ga mengwaga le boima bjo bo itšego o se ke wa ba fa.
Latela dikeletšo tša mellwane ya bogolo (mengwaga), le bana.	O se ke wa nweša, goba wena wa nwa go feta tekano ye o e filwego, o nagana gore se tla šoma bokaone goba ka pela.
Latela temošo ya "BOLOKA MO BANA BA SA FIHLELELEGO"	Bala gomme o latele setlankana. Tseba khutsofatšo ya **lehwana la go ja** (Tbsp.), **lehwana la teye** (tsp.) le **milikramo** (mg.).
Ka dinako ka moka, lekola lepakana le seno ka bosona, o bone ge eba lepakana ga se la bulwa.	Eba le tlhokomelo ye e kgethilwego mabapi le ditaelo tša gore seno sa go alafa se nwewa bjang.

A re ngwaleng Na o a bona gore re šomiša madiri a go swana le: bala, tseba le latela ge re efa ditaelo? Madiri a a ka lebjale la taelo.

Bjale, thalela madiri a taelo (madiri ao a go botšago gore o dire eng) mo go tema ye.

Seno sa maatla sa go itirela

Seno sa Garenate le Teye ye Tala

Ditaelo: Faga mokotlana o 1 wa teye ye tala ka komiking ya meetse a go bela, e tlogele e tereke motsotso o tee go ya go ye meraro. Ntšha mokotlana wa teye. Tšhela lehwana le tee la motswakotii wa garenate. Thothetša todi gore e dire bose bja swikiri. Lokela lehwana la go ja le tee la dithorwana tša seitše gomme o hudue. E re e tereke metsotso ye 15. Tšhela ka komiking ye e nago le aese. Hudua go fihlela ge go tonya kudu, gomme o nwe o ipshine.

SEP HL Gr3 B1 TH3.indd 72 2019/10/19 13:05:57

Letšatšikgwedi: _____

A re ngwaleng

LEBJALE KA TAELO

Re šomiša lediri ka lebjale ra fa taelo, ra lemoša, ra ipiletša, ra eletša, ra šišinya goba ra laela. O hlama taelo ka go diriša lediri la modirišogo ka ntle le go šomiša lekgokasediri la "go". Lediri la go laela ka mehla le bewa mathomong a lefoko.

Enwa dihlare tša gago!
Dula fase!
Hlokomela!

Mantšu a ka fase ke a taelo. Dihlopheng tša lena, boledišanang ka ga mehuta ya mafoko yeo le ka e hlamago ka mantšu a, ka morago le a ngwale mo methalong ye e se nago selo ka fase. Šomišang mafokonolo gomme le kgonthišiša gore lentšu la mathomo le thoma ka tlhakakgolo, gomme lefoko le felela ka khutlo.

tšea _____

efa _____

bala _____

tswalela _____

notlela _____

A re ngwaleng

Šomang ka dihlopha.
Lebelelang morago lephepheng la tshedimošo ya go ba le nnete letlakaleng la 70 gomme o thalele lehlathi le tee la nako, a mabedi a lefelo, le tee la mokgwa le lehlathi le tee la felo ka lešalašupi.

MAHLATHI A...

Mahlathi a nako a go botša gore neng: bjale, lehono maabane, gosasa.
Mahlathi a mokgwa a go botša gore bjang: gabotse, gampe, kudu, gannyane.
Mahlathi a felo a go botša gore kae: godimo, fase, mo, moo, ka gare,

A re ngwaleng

Ngwala mafoko a o itlhamelago, o šomiša mantšu a. Ere mogwera wa gago a lekole mafoko ka morago ga ge o a ngwadile.

lehono _____

godimo _____

kudu _____

gampe _____

gantši _____

SEP HL Gr3 B1 THS.indd 73 2019/10/19 13:05:58

Go dira sa go ja

A re baleng

Itirele seno sa gago sa yokate

Ke mathapama a Mokibelo, gomme go fiša kudu. Reabetšwe o gae, gomme o sa tšwa go fetša go dira mošomo wa gagwe wa gae. Bana babo ba babedi ba ba tlago ka morago ga gagwe, wa mošemane le wa mosetsana ba ile mabenkeleng le mma le tate. O a tseba gore ba tla be ba swele ka phišo ge ba boa. A ka dira eng gore a thuše? O ya ka khitšhing gomme o hwetša motswako wo o makatšago wa go dira seno sa yokate se sebose se se tonyago. O bala motswako ka lebelo gomme o tšea sephetho sa go tlo makatša bongwanabo bale ba babedi ka seno sa yokate ge ba boa ka iri ya bohlano.

Ditswaki

- ½ ya komiki ya diperekisi, diphaeneapola, distroberi, dimanko goba dipreimi
- ½ ya komiki ya sehutšwetšwa sa dipanana
- ¾ ya komiki ya yokate
- Komiki e 1 ya maswi
- Lehwana la go ja le 1 la swikiri

Mokgwa

1. Ebola dienywa.
2. Sega dienywa di be ditsekana tše nnyane.
3. Tšhela ditswaki ka moka ka pitšeng.
4. Hlakanya ditswaki ka moka di be seela se sekoto.
5. Tšhela ka galaseng.
6. Bea ka setšidifatšing gore se dule se tonya.

A re ngwaleng

Sa mathomo, bolela ka dikarabo tša dipotšišo tše sehlopheng sa lena, ka morago o di ngwale.

O swanetše go lokiša bjang dienywa?

O swanetše go ba le maswi a mantši goba swikiri ye ntši?

O swanetše go ba le dipanana tše kae?

SEP HL Gr3 B1 TH3.indd 74 2019/10/19 13:06:01

A re ngwaleng

Feleletša mafoko ao a hlalošago dikgato tšeo Reabetšwe a di latetšego go dira seno sa yokate.

Sa mathomo o swanetše go ...

Ka morago o ...

Se se latelago o ...

Bofelong o ...

Reabetšwe o tlile go ba tšhelela seno sa yokate ka gare ga eng?

Na o nagana gore bana babo bale ba babedi ba ikwele bjang ge ba fihla gae? Efa lebaka.

A re ngwaleng

Kopanya mafokonolo a, a hlame mafokofokwana. Šomiša mantšu ao a lego ka mašakaneng.

Lefokonolo le na le sediri le lediri, gomme le tšweletša kgopolo ye e tletšego. *Reabetšwe o dira seno sa yokate.* Lefokofokwana le na le thabe ye e ikemetšego yeo e kopanego le thabe yeo e botilego dithabe tše dingwe goba mantšu a mangwe. O šomiša mantšu a go swana le: *gobane, go tloga, morago ga, le ge, ge, gore, yo a goba ye e*, go kopanya dithabe tše pedi. *Reabetšwe o tšhetše motswako ka galaseng ka morago ga ge a o tswakile.*

Reabetšwe o ebola dienywa. Reabetšwe o nyaka go dira seno sa yokate. **(gobane)**

Reabetšwe o tšhela swikiri. Reabetšwe o tswaka dienywa. **(morago ga ge)**

Reabetšwe o šetše gae gore a dire mošomo wa gagwe wa gae. O be a nyaka go ya mabenkeleng. **(le ge)**

Reabetšwe o dirile seno sa yokate. Go be go fiša. **(ka ge)**

Reabetšwe o ntšhitše seno sa yokate ka setšidifatšing. Se be se lokile. **(ge)**

SEP HL Gr3 B1 THS.indd 75 2019/10/19 13:06:05

Tše dingwe gape ka ga dijo

A re ngwaleng

Tšea gore o fa Reabetšwe ditaelo ka ga gore a dire eng pele ga ge a ka dira seno sa yokate sa gagwe. O diretšwe taelo ya mathomo.

Sa mathomo eya ... khitšhing.

Ka morago hwetša ...

Se se latelago ...

Bofelong dira ...

A re ngwaleng

Kalim o be a nyaka go dira dipeskete tša go swana le sefahlego sa go segiša. O ngwaletše morutiši wa gagwe e-meile, a mo kgopela gore a mo fe ditaelo. Bala e-meile yeo morutiši wa gagwe a mo rometšego yona, gomme o thale sefahlego mo sekgobeng seo se beetšwego seo.

Eya go: 'MakwelaMonene' mm@komaneng.co.za

E tšwa go: Kalim@newtownkzn.com 3 Hlakola 2014 14:22

Sererwa: Ditaelo tša go dira aesing

Kalim yo a rategago
Ditswaki tše o swanetšego go ba le tšona šedi, gammogo le **dikgato** tšeo o swanetšego go di latela gore o dire sefahlego. Ithute go thala sefahlego pele o dira modiro wa nnete wa go dira aesing ya nnete.

Ditswaki
- Dikomiki tše 2 tša lerojana la swikiri ya aesing
- Mahwana a mabedi a go ja a meetse
- Sefadijomebala se seserolane
- Lepakana le 1 la dipeskete tša marie
- Lepokisi le lennyane la malekere a dismathisi
- Diripana tše 3 tša malekere a likhorisi
- Lepakana la dinawa tša tšeli
- Dišašetšo tša tšhokolete

Mokgwa
1. Sefela mahwana a go ja a 10 a swikiri ya aesing ka sebjaneng; tšhela meetse a a lekanego go dira hlama ye o ka e tlotšago.
2. Rothetša marothi a mmalwa a sefadijomebala se seserolane, se sehubedu goba se setalalerata gore o hwetše mmala wa maleba wa sefahlego sa go segiša.
3. Tlotša bokaalo bjo bo ka bago lehwana la teye la aesing godimo ga peskete gomme o e ritele ka thipa.
4. Šomiša lelekere le tee la disimathisi la mmala wo motsotho, o dire mahlo.
5. Sega seripa sa lelekere la likhorisi o se lebelediše godimo gore e be molomo.
6. Šomiša lekwete le letalamorogo la aesing gore e be nko.
7. Šomiša dišašetšo tša tšhokolete gore e be moriri, maledu le dintšhi.
8. O se ke wa lebala go e thala pele, o be o e fe mmala pele o e dira!

Mahlogonolo!
Mdi Makwela

Romela

SEP HL Gr3 B1 TH3.indd 76 2019/10/19 13:06:06

A re ngwaleng

Tšea gore ke wena Kalim, gomme o tšea sephetho sa go romela morutiši wa gago sms, o mo lebogela gore o go thušitše. Šomiša mantšu a, mo go sms ya gago.

A re ngwaleng

Mogwera wa gago o go romela ditswaki tša motswako. O šomiša khutsofatšo. Ngwalolla dikhutsofatšo tšeo, gore motswala wa gago yo monnyane go wena a kwešiše motswako woo.

Ditswaki tša go dira dikokisana tša aesing
$\frac{1}{4}$ ℓ maswi
2 ml meetse
6 T mahwana a go ja a swikiri
1 t lehwana la teye la sefammala
3 g dišašetšo tša tšhokolete

Motswako wo o dira kg e 1 ya dipeskete.

SEP HL Gr3 B1 THS.indd 77 2019/10/19 13:06:10

37 Pitša ya sopo

A re boleleng

Lebelela seswantšho gomme o arabe dipotšišo,

- O nagana gore o ka dira bjang sopo ya leswika?
- O nagana gore e tla kwagala bjang ka ganong?
- O bona eng mo seswantšhong se se ka go fago tharollo ya gore ke eng seo se tlilego go tsenywa ka pitšeng?

A re baleng

Bala se go tšwa go puku yeo leina la yona e lego *Sopo ya Leswika*, ka morago o arabe dipotšišo.

Mašole a mararo a be a etla gae, a etšwa ntweng. Ba be ba se ba ja mo matšatšing a mararo, gomme ba be ba swerwe ke tlala. Ba ile ba bona motse wo monnyane, eupša baagi ba motse woo ba be ba sa nyake go abagana le bona dijo, gomme ba ile ba ja ba fetša dinama, maswi, dikherote, dikhabetšhe, garase (bali) le matapola.

Ge mašole a botšiša gore na baagi ba motse ba ka se ba abele dijo, lapa le lengwe le le lengwe le ile la bolela maaka, ba fa mabaka ao a dirago gore ba se be le dijo tšeo ba ka ba fago tšona. Mašole a ile a nagana ka maano a gore baagi ba motse wo ba tle ba ba fe dijo.

Gona fao, lešole la mathomo le ile la goelela, la re, "Batho bešo!" Baagi ba motse ba ile ba batamela.

"Re mašole a makgolo a mararo nageng ye re sa e tsebego. Re le kgopetše dijo, gomme ga le na dijo. Ka lebaka leo ge, re tla swanela go apea sopo ya maswika."

Sopo ya maswika? Seo e tla ba se re tlago go ithuta ka sona.

"Sa mathomo, re tla swanela go ba le pitša ya maotwana a mararo, meetse a go e tlatša, le mollo wa go e apea," lešole la realo.

"Aga, bjale, hle, maswika a mararo a dikgokolo, a boreledi." Ao go be go le bonolo go a hwetša.

Mahlo a baagi ba motse a ile a kgotloga ge ba bona mašole a lahlela maswika ka pitšeng.

"Sopo efe goba efe e nyaka letswai le pepere," mašole a realo, a thomile go hudua. Bana ba ile ba kitima go yo tšea letswai le pepere.

"Maswika a go swana le a, ka kakaretšo a dira sopo ye botse. Eupša, e! Ge go na le dikherote, go be go tla ba kaone le go feta." Francois o kitimile a ya go lata dikherote fase ga kobo.

"Sopo ye botse ya maswika e swanetše go ba le khabetšhe," mašole a realo ge a dutše a segelela dikherote ka pitšeng. "Eupša ga se mo go botse go kgopela se o se nago le sona." Marie o ile a kitima a ya go lata dikhabetšhe tše tharo fase ga malao. "O a tseba, fela ge nkabe re na le namanyana ya kgomo le matapola a se mmalwa, sopo ye e ka be e le gabotse, e swanela tafola ya monna wa mohumi." Baagi ba motse ba ile ba gopola matapola a bona le marathana a nama ya

SEP HL Gr3 B1 TH3.indd 78 2019/10/19 13:06:14

Tlogelo: Marontho a mararo (...) go laetša gore mantšu goba tshedimošo e tlogetšwe.

kgomo yeo e lekeletšego ka leobong. Ba kitimile ba ya go di lata.

Sopo ya monna wa mohumi le tšohle go tšwa go maswika a mmalwa. Go bile se ekego ke maselamotse!

"O a bona ge," mašole a buša moya a re, "Ehuu!" ge a dutše a hudua nama ya kgomo le matapola. "Ee! Fela ge nkabe re bile le garase (bali) ye nnyanennyane le komiki ya maswi!t Eupša ga go botse go kgopela seo o se nago naso."

Baagi ba motse ba tlile le garase go tšwa go setala sa dikgomo, le maswi a tšona go tšwa meriswing ya ona. Mašole a ile a huduela garase yela le maswi ka gare ga moro wo o thunyago muši baagi ba motse ba dutše ba lebeletše.

Bjalegona, sopo yela e loketše go jewa. "Ka moka ga lena le tla kwa tatso," mašole a realo.

Letšatši le le latelago mašole a ile a sepela, gomme ...

A re ngwaleng

Boledišanang ka dipotšišo tše sehlopheng sa lena gomme le ngwale dikarabo tša lena.

Ke eng ye e dirilego gore sopo e be ye bose? E be e le maswika?

Ke ka lebaka la eng o nagana gore mašole a kgonne go foraforetša baagi ba motse?

O nagana gore mašole a ya kae ge a tloga mo?

Lebaka la gore mašole a kgopele maswika le ditswaki tše dingwe ke lefe?

Ba šomišitše **ditswaki** tše dife?

Ba latetše **dikgato** dife go dira sopo?

Dipoelo tša dikgato tšeo e bile eng?

SEP HL Gr3 B1 TH3.indd 79 2019/10/19 13:06:16

Sopo, sopo, sopo ye e tumišegago

A re ngwaleng

Kgetha mohuta wa sopo ye o hlwago o e apea kua gae.
Ngwala lenaneo la **ditswaki**
Kgonthišiša gore ga o tlogele selo.

Ditswaki tša sopo ya ka ya mamoratwa

Ngwala ditaelo setsekaneng sa pampiri, o šomiša mafokotaelo, a bjalo ka, **hlakanya** ditswaki gabotse, **kgabelela** eie, lokela ditswaki tše meetse go ditswaki tše di omilego. Kgonthišiša gore o fa ditaelo tše di tletšego. O se ke wa tlogela le ge e ka ba kgato e tee.

Balela sehlopha sa gago motswako wa gago. Kgonthiša gore yo mongwe le yo mongwe o kwešiša dikgato tše o di tšeago go dira sopo yeo.

Ka morago, ngwala kakanyetšo ya ditswaki le ditaelo. Kgopela yo mongwe mo sehlopheng sa lena a go kgonthišetše wona.

A re ngwaleng

Lebelela lefoko la mafelelo la kanegelo ka ga sopo ya maswika. Ga se la felela. Na o kgona go bona marontho mafelelong a mothalo? Marontho a, a ra gore kanegelo ga se ya fela. Ngwala temana ya go feleletša kanegelo.

SEP HL Gr3 B1 TH3.indd 80 2019/10/19 13:06:17

Letšatšikgwedi: _____

A re boleleng

- Šomiša mmepe wa monagano gore o go thuše go beakanyetša sengwalwa sa gago
- Ngwala ka mokgwa wa go kgwarakgwarinya
- Kgopela mogwera wa gago a rulaganye mokgwarakgwarinyo wa gago
- Boeletša sengwalwa sa gago gomme o dire ditokišo tše di nyakegago
- Ka morago, ngwala ka bothakga ka pukung ya gago.

Šomiša kanegelo ya sopo ya maswika go hlama tiragatšo.

- Šomang ka dihlopha. Go swanetše go ba le baanegwa ba ba latelago mo tiragatšong ya gago: mašole a 3, baagi ba motse ba 6.
- E re lešole le lengwe le fe ditaelo mabapi le gore sopo e dirwa bjang.
- E re lešole la boraro le dire sopo, gomme o Kgonthišiše gore o latela ditaelo ka tshwanelo.
- Kgonthišiša gore yo mongwe le yo mongwe o ba le seo a se bolelago, le gore bohle ba kgatha tema mo go direng sopo.
- Ngwala kalo ya tiragatšo ya gago. Šomiša dihlogo tše.

A re ngwaleng

Ngwala sebopego(sethalwathalwa) sa tiragatšo ya gago. Šomiša dihlogo tše.

Hlogo _____

Tema Bolela gore kanegelo e diragala kae le gona neng.

_____

Baanegwa Bolela gore ke baanegwa bafe bao ba lego mo go temana, mathomong. Efa tlhalošo ya bona ka bokopana. Se e ka ba bogolo (mengwaga), mošomo goba tswalano le moanegwa yo mongwe.

_____

_____

_____

_____

Thulaganyo _____

Mosaeno wa morutiši _____ Letšatšikgwedi _____

SEP HL Gr3 B1 THS.indd 81 2019/10/19 13:06:20

Boitekelo (eksperimente) ka mebala

A re boleleng

- Molalatladi ke eng?
- O bona neng molalatladi kua leratadimeng?
- Mebala ya molalatladi ke efe?
- Melalatladi e hlolwa ke eng?

A re baleng Bala temana ye gomme o boledišane le ba sehlopha sa lena ka yona.

O ka kgolwa gore mebala ka moka kua leratadimeng e tšwa go mokgwa woo diphatlo tša lerole kua lefaufaung di bonagatšago di bilego di monago seetša sa letšatši? Ge o dira eksperimente bjo bonolo bjo, o tla kgona go bona ka mahlo a gago gore na se ke nnete goba aowa.

Diphetho ga di ke di eba bonolo go bonagala, ka fao, o swanela go dira eksperimente godimo ga tafola ka phapošing ye e fifetšego.

Tlatša galase ye telele ka meetse gomme o tšhele ½ lehwana la go ja la maswi ka meetseng. Swara thotšhe kgauswi le galase. Bonega galase yeo ka thotšhe go tšwa mathokong a go fapana gannyane.

Tšhela ½ ya lehwana la go ja se sengwe sa maswi, o bone gore go direga eng.

Bofelong tšhela 1 lehwana la go ja la maswi. Šutišetša thotšhe godimo le fase. Bonega ka thotšhe go tšwa mahlakoreng a mehutahuta ye e fapanago. Lebelela gore go direga eng.

A re ngwaleng Kgetha hlogo ye kaone go feta ya tema ye, gomme o bolele gore ke ka lebaka la eng o nagana gore ke ye kaone go feta.

Mebala ye e fapanego leratadimeng | Boitekelo (eksperimente) ka mebala | Legohle la rena

- Thalela mantšu ka moka a taelo (madiritaelo) ka bohubedu.
- Ngwala mantšu ao a lego mo go tšhate ya go laetša tatelano ya ka tlase, ka lenaneo la maleba.

SEP HL Gr3 B1 TH3.indd 82 2019/10/19 13:06:23

A re ngwaleng Nyalanya mantšu ao a tšwago mo go temana ya go la nngele le ditlhalošo tša ona go la mmagoja.

Ngwala mantšu ao a ngwadilwego ka bokoto, ka pukuntšung ya gago.

Mantšu	Tlhalošo
leratadima	ka fao motho a itshwarago ka gona
lefaufau	dilo tša go fapana
boitekelo	moya wa gase wo o dikologago lefase
diphatlo	eksperimente
boitshwaro	lefelo leo go lona maru a sepelago le efa mmala wo motalalerata
mehutahuta	ditsekana

A re ngwaleng Dira sediko go matlema ao a lego mo temaneng ka bohubedu. Bjale ngwala mafoko a gago o šomiša matlema.

ka gare _____

godimo ga _____

go _____

go tšwa go _____

godimo _____

A re ngwaleng Khalara molalatladi. Ka morago o ngwale mahlaodi a maleba mo go molalatladi.

merune	talalerata	hubedu	koporo	phiswa	ntsho
mastete	intiko	purepure	mouve	talamorogo	serolane

Bjale ngwala mafoko a gago o šomiša mahlaodi a mmala a mararo ao o sego wa a šomiša mo go molalatladi.

_____

_____

_____

SEP HL Gr3 B1 THS.indd 83 2019/10/19 13:06:27

Go lokiša dilo

A re ngwaleng

Šoma le mogwera. Yo mongwe wa lena o swanetše go fa ditaelo gomme yo mongwe a di latele. Lekola gore o bone gore mogwera wa gago o latetše ditaelo gabotse. Šomiša setsekana sa pampiri seo se lego lephepheng le le latelago.

1. Ngwala leina la gago mothalong wa mafelelo wa pampiri mo mollwaneng wa la nngele.
2. Mo mothalong wa mathomo wa pampiri ngwala dinomoro 1 go fihla go 9. Thoma go la nngele o gatiše dipampiri. Šia sekgoba gare ga nomoro ye nngwe le ye nngwe.
3. Dira sediko go nomoro ya 6.
4. Thala naledi godimo go la nngele, khoneng ya lephephe.
5. Mena pampiri ya gago seripagare ka botelele.
6. Bula pampiri ya gago, gomme o e bule go putla bogare.
7. Šomiša ntlhana ya phensele go phula lešoba mo bogareng bja pampiri (lefelo leo mameno a mabedi a gahlanago gona).
8. Thala pelo go dikologa lešoba leo o le dirilego ka mo pampiring ya gago.
9. Ngwala tlhakapele ya sefane sa gago khoneng ya godimo ya la mmagoja ga lephephe.
10. Mothalong wa mafelelo wa lephephe, ngwala lentšu leo le dirilwego kgauswi le mollwane.

A re ngwaleng

O mo tiragatšong ye e bitšwago "*The Rainbow Creature*". Mmago o swanela go dira khosetšhumo. Latela ditaelo lephepheng le le latelago go thala khosetšhumo, e khalare o be o e fe setlankana gore o e fe mmago.

SEP HL Gr3 B1 TH3.indd 84 2019/10/19 13:06:29

- Hempe ye khubedu ya go phadima
- Mabone a matalamorogo a botala bja emeralte
- Kuane ya mmala wa namune ya khutlonnethwi, ka mafofa a mabedi ao a hlomilwego godimo
- Dieta tša mmala wo serolane tša felete, tša marala a matalalerata
- Ditsebjana tša ntlha tše bogale tša ntiko
- Lepanta le lepurepure

SEP HL Gr3 B1 THS.indd 85 2019/10/19 13:06:33

41

Aga! Se ke fešene

A re boleleng

Na o kile wa hlaba motho ka dipotšišo dipoledišanong?
Ge o kile wa dira bjalo, botša sehlopha sa gago gore o ile wa botšišiša mang, le gona, ka lebaka la eng?
Ge go se bjalo, botša sehlopha gore o kganyoga go botšišiša mang, ka lebaka la eng.
O ka nyaka go botšiša motho dipotšišo dife, ge a kile a ba moakanyetši wa difešene?
Ka ntle le go botšišiša, ke dithuši dife tše o ka di šomišago gore o nyakišiše ka ga moakanyetši wa difešene?

A re baleng

Bala poledišano ye ya Xoli Mtshali go tšwa kgatišobakeng ya *Seventeen*, ye a bego a e swere le Heny Holland, moakanyetši yo a šomago a le Londone, yo a šomago mabenkeleng a dieta a Mr Print.

Pele o thoma go bala
- Lebelela diswantšho le dihlogo gomme o leke go akanya gore sengwalwa se tlile go ba mabapi le eng.

XM: Go tlile bjang gore o šome le Mna Print?

HH: Go tlile motho go nna kua Londone, ke be ke se a ka ka kwa ka ga Mr Print, eupša ge ke thoma go dira dinyakišišo, gomme ke bona ka fao Maafrika-Borwa a ratago leswao le la kgwebo, ke ile ka nagana gore go ka ba kaone go nna gore ke tsene go mmaraka wo.

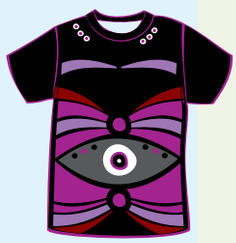

XM: Ke sekhipha sefe sa Mna Print seo e lego mamoratwa wa gago?

HH: Aowi, go molaleng, ke rata sekhipha sa go gatišwa diphoofolo

XM: O tsebega ka go hlama dikhipha tše di makatšago. Keletšo ya gago ke efe ya go dira dikhipha tša moswananoši?

HH: Go na le dikgetho tše ntši. Di apare ka merumo ya dibenyabenyane tše di ipolelago. Gape, ke nagana gore ke mo gobotse go apara sekhipha ka selo se se sa letelwago, se bjalo ka sekhethe sa mafofa.

XM: O nagana eng ka setaele sa Afrika-Borwa?

HH: Ke rata ka mokgwa wo Afrika-Borwa e gokarelago ka lerato, mebala le dikgatišo. Go thabiša kudu. Go na le dinaga tše ntši moo batho ba gona ba boifago go apara mebala.

XM: Na o rata go bala?

HH: Ke rata go eta kudu. Le gona, ke rata dikgatišobaka. Di fa botsana bja go swana le bja motho yo a tšerwego seswantšho a se a itokiša.

XM: O thomile o le mmegi wa ditaba, gomme wa ya go akanyetša dikhipha. Lehono o moakanyetši wa difešene yo a tsebegago kudu. O ka eletša bjang baakanyetši ba bafsa?

HH: Ke nagana gore batho ba bafsa ba swanetše go dira dinyakišišo mo go intasteri ya difešene, gomme ba lebelele mekgwa ya go fapana ya go šoma mo go intasteri ye. O ka ba moakanyetši goba motsenyafešeneng goba morekela mabenkele diaparo.

XM: Feleletša tše di latelago: Ge ke be ke na le mengwaga ye 14.

HH: Ke be ke sa tsebe gore ke ile go dira eng. Eupša ke be ke dutše ke na le kgahlego ka go tša intasteri ya tša fešene!

SEP HL Gr3 B1 TH3.indd 86 2019/10/19 13:06:35

Letšatšikgwedi: _____

A re ngwaleng

Boledišanang ka dipotšišo ka dihlopheng tša lena, ka morago le ngwaleng dikarabo.

Na Xoli Mtshali o šomela mang?

O botšišiša mang?

O nagana gore ke mang yo a ka bago le kgahlego ya go bala potšišotherišano ye?

Na boikemišetšo bja potšišotherišano ye ke bofe?

Ke karolwana efe ya diaparo yeo ba bolelago ka yona?

A re ngwaleng

Hlama dipotšišo tše tharo tšeo o ka ratago go di botšiša Henry Holland. O se ke wa lebala go thoma dipotšišo tša gago ka tlhakakgolo le go feleletša ka leswao la potšišo.

A re ngwaleng

Ngwala mafoko a ka polelopego.

Henry Holland o re o ratile go šoma le baakanyetši ba Afrika-Borwa.

Henry Holland o re, “ ”

Xoli Mtshali o re Henry Holland ke moakanyetši wa difešene wa go tsebega.

Xoli Mtshali o re, “ ”

Mosaeno wa morutiši _____ Letšatšikgwedi _____

SEP HL Gr3 B1 THS.indd 87 2019/10/19 13:06:38

Tše dingwe gape ka ga dikhipha

Henry Holland le Mna Print ba hlakantše mabokgoni/ditalente tša bona tša bokgabo le tša kgwebo go hlama setlankana se sefsa sa Dikhipha. Dikhipha di ile tša atlega kudu. Karolo ya bona ya katlego e dirilwe ke go šomiša ga bona ga baakanyetši ba bafsa bao ba sa ithutago, e lego Flora le Tina ba Floral Designs. Mna Print o nyaka gore ba ngwale athekele ka ga fešene ya bafsa.

Ngwala dihlogo tše tharo tša fešene tšeo ba ka ngwalago ka ga tšona, tša bana ba mengwaga ye 11 le ba ye 12.

O tšea sephetho sa go ngwala athekele ye e bitšwago, "*Go phara setlankana goba go se se phare*." Ge o ngwala athekele ya gago, o swanetše go botšišiša batho gomme o šomiše dithuši.
O nagana gore o swanetše go botšišiša mang? Ngwala dithuši tše pedi tša go fapana, tše bjalo ka bana, mabenkele goba baakanyetši. Efa lebaka la go kgetha dithuši tšeo o di ngwadilego.

Mehuta ye mebedi ya dipotšišo

Potšišo ye e tswaletšwego: yona e nyaka karabo ya Ee goba ya Aowa.

Potšišo ye e bulegilego: karabo e nyaka gore o nagane o be o naganišiše, gomme o tla fa kgopolo le maikutlo a gago.

O boledišana le bana ba mengwaga ye 12, ka gore o nyaka go tseba gore ke eng se bohlokwa go bona ge ba reka diaparo. Na go bona tshenyegelo e bohlokwa? Lebenkele leo ba rekago diaparo go lona le bohlokwa? Se bohlokwa kudu ke eng? Go apara dilo tša fešene, goba wa apara wa iketla? Na go bohlokwa go reka selo seo se tsebegago gabotse? Na ba nyaka diaparo tšeo di tla ba tšeago nako ye telele goba e be tša go tšea sehla se tee? Ke mang yo a tšeago sephetho sa gore go rekwa eng? Bona goba bommagobona?

Ngwala dipotšišo tša gago mo. Ngwala dipotšišo tše pedi tšeo di tswaletšwego le tše pedi tšeo di bulegilego.

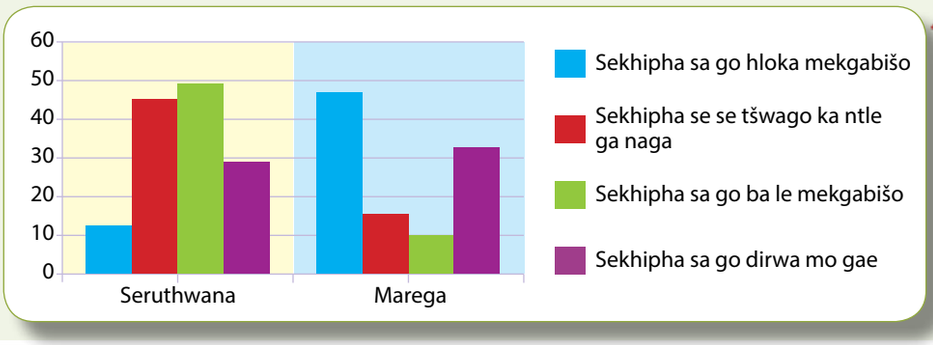
SEP HL Gr3 B1 THS.indd 88 2019/10/19 13:06:43

A re ngwaleng

Ka morago ga go boledišana le sehlopha sa bana ba mengwaga ye 12, o tšea tshedimošo ya dinyakišišo tša gago, o thala kerafo yeo e ithekgilego godimo ga tshedimošo yeo.

Na o lemoga eng ka ga dikhipha tša go se be le mekgabišo le tša go ba le mekgabišo go rekišwa ka seruthwana le ka marega?

Go rekišwa palomoka ya dikhipha tše kae tša go tšwa ka ntle ga naga? Go rekišwa dikhipha tše kae tša go dirwa mo gae? Phapano ke eng?

O nagana gore ke ka lebaka la eng dikhipha tša go tšwa ka ntle di tumile ka nako ya seruthwana?

Na o nagana gore na bana ba rata dikhipha tša maina goba tša mohuta wo itšego? Efa mabaka a karabo ya gago.

Ke bana ba bakae bao ba rekilego dikhipha tša go hloka mekgabišo ka seruthwana?

Ke bana ba bakae bao ba kgethago dikhipha tša go tšwa ka ntle ga naga, ge di bapetšwa le tša mo gae? _____

Ke bana ba bakae bao ba rekilego dikhipha tša go hloka mekgabišo marega? _____

Ke ka lebaka la eng go le bjalo? _____

Ngwala methalo ye mmalwa o bolele gore ke eng gape ye o e lemogilego go tšwa go dinyakišišo tša gago.

SEP HL Gr3 B1 THS.indd 89 2019/10/19 13:06:45

Go ithuta ka ga kgwele ya mototompetšo (Volley ball)

A re boleleng

Botša sehlopha sa gago gore wena o bapala mohuta ofe wa papadi. Bjale, ba botše gore melawana ya papadi yeo ke efe. Šomiša mafoko ka mokgwa wa tira.

Mokgwa wa tira: Sediri sa lefoko se dira tiro yeo e bolelwago ke lediri.
Mohlala: Mosetsana o bethile kgwele.

Pele o thoma go bala

- Lebelela diswantšho le dihlogo gomme o leke go akanya gore sengwalwa se tlile go ba mabapi le eng.

A re baleng

Lebala la papadi ya kgwele ya mototompetšo la Hout Bay le bilogana ka basetsana le bašemane bao ba ralokago papadi ye. Na ke eng seo se ba tlišago mo papading ye?

Tsebišo ka kuranteng

Mengwageng ye e ka bago ye mebedi ya go feta maphodisa a Hout Bay ba be ba tshwenyegile ka malaeta a tikologo yeo, gomme ba be ba kgolwa gore ge ba ka ba dira gore ba be le kgahlego go tša dipapadi go tla ba dira gore ba se ke ba ba maloko a malaeta. Ka fao, ba ile ba tsenya tsebišo ka kuranteng, ba kgopela batho bao ba ka bago le kgahlego ya go ba bahlahli ba bafsa ka go tša dipapadi, ba ikopanye le bona.

Amanda Coetzee o bone tsebišo, a ba a letša mogala. "Ke nna mosadi wa mothomošweu yo a kilego a bapala kgwele ya mototompetšo." A botša maphodisa. "Go lokile", ba realo. "A re nape re thomeng." Gona mowe, Amanda a thoma mošomo wa gagwe wa go ba mohlahli wa kgwele ya mototompetšo.

Go tloga go le bodutu go ya go kgwele ya mototompetšo

Letšatši la mathomo ka holong ya sekolo, bašemane bao ba tlilego ka go neneka, ba be ba bonagala ba jewa ke bodutu. Ba bangwe ba bile le kgahlego, gomme ba botša ba bangwe gore batle ba bapale. Amanda o ile a kgopela dikhamphani gore di thuše ka didirišwa. Bofelong, go bile le dihlopha tše pedi gomme tša thoma go bapala le dihlopha tše dingwe tša go tšwa Muizenberg, Cape Flats le Khayelitsha.

Naletšana e a utologa

Amanda o re naletšana ye mpsha ya go atlega, ke Thandi Nkomo. O na le mengwaga ye 11, le gona, o ile a bapalela sehlopha sa profense sa ba mengwaga ya ka tlase ga 14. Sehlopha, gape, se tsenetše makgaolakgang a profense, eupša se ile sa fenywa ke sa Algoa Bay.

E a phakiša, e a kgahliša ebile e a thabiša

Thandi o ile a tlogela hokhi, a tsenela go bapala kgwele ya mototompetšo. O re "Kgwele ya mototompetšo e lebelo, ebile e kgahliša go feta. E a thabiša."

Sehlopha sa Hout Bay se ithutiša gabedi goba gararo ka beke. Eupša Thandi o no fela a le lepatlelong, a ipapadiša go fihla ge letšatši le sobela. O dira bjalo ka gore o a e rata papadi ye, le gona o na le maano a ka tša moso.

SEP HL Gr 3 B1 THS.indd 90 2019/10/19 13:06:48

Letšatšikgwedi: _____

A re ngwaleng

Efa sengwalwana se hlogo. _____

Ke ka lebaka la eng kgwele ya mototompetšo (volley ball) e thomile Hout Bay?

_____

Na dihlopha di bile le tšwelopele? _____

Ke nako ye ka kaang ba dutše ba raloka kgwele ya mototompetšo _____

O nagana gore sengwalwa se se tšwa kae?
Kgetha se tee sa tše di latelago, o be o fe lebaka la karabo ya gago.
1. Kanegelo 2. Tiragatšo 3. Kuranta

_____

A re ngwaleng

Bala seo Amanda a se bolelago ka ga kgwele ya mototompetšo le dipapadi. Ngwala se a se bolelago ka polelopego.

"Ke ralokile kgwele ya mototompetšo ke sa le yo mofsa."

Yena o rile _____

"Re swanetše go dira gore bafsa ba rena ba be le kgahlego go tša dipapadi gore mebele ya bona e dule e le gabotse, e phetše."

Yena o rile _____

A re ngwaleng

Šomiša makopanyi a a mo tlase go kopanya mafoko a. Kgonthišiša gore, ge go nyakega, o šomiše lešala la maleba.

ka fao

le

eupša

Thandi o na le maano a magolo ka ga bokamoso. Thandi o hutša gore o tla fetša sekolo ka dipoelo tša marematlou, tše botse kudu. Thandi o kgona kudu kgwele ya mototompetšo. Thandi o nyaka gore bofelong a ralokele Afrika-Borwa. Thandi o ithuta ka maatla. Thandi ga a nyake gore kgwele ya mototompetšo e mo šitiše go dira mošomo wa gagwe wa sekolo. Thandi ke yo motelele. Maloko a mangwe a sehlopha, a leka go fa Thandi kgwele gore a e noše.

_____

_____

_____

SEP HL Gr3 B1 TH3.indd 91 2019/10/19 13:06:48

Tše dingwe gape ka ga dipapadi

Feleletša temana ya mafelelo ya kanegelo ka ga Thandi, o bolele gore ke maano a mohuta mang a o naganago gore o na le ona. Ngwala mafoko a mararo.

Feleletša lenaneo le la ka fase. Ngwala ka ga tiro ya tša dipapadi. O ka kgetha mohuta wo mongwe le wo mongwe wa papadi wo o o ratago.

Leina la papadi	
Palo ya batho yeo e nyakegago go bapala papadi yeo	
Didirišwa tše di nyakegago	
Tekanyetšo ya bothata: bonolo, bothata, bothata kudu	
Molawana o tee wa papadi	

Akanya o boledišana le Thandi mabapi le kgatišobaka ya sekolo sa lena. Feleletša poledišano. Šomiša mantšu a potšišo a a latelago: mang, eng, kae, neng.

Mmegi

Ke kgolwa gore o yo mongwe wa dinaletšana tša sehlopha sa lena sa kgwele ya mototompetšo. Sephiri sa go atlega ga gago ke sefe?

Thandi

Mmegi

Maano a gago a ka bokamoso ke afe?

Thandi

Mmegi

Thandi

SEP HL Gr 3 B1 THS.indd 92 2019/10/19 13:06:49

A re ngwaleng

Bušeletša o bale temana ka ga Thandi. Tshedimošo e ngwadilwe ka fase ga dihlogo tša go fapana, tšeo di ngwadilwego lenaneong la mo fase. Kgauswi le hlogo ye nngwe le ye nngwe ngwala kakaretšo ya botelele bjo bo sa fetego lefoko le tee la tshedimošo ye e filwego ka fase ga hlogo yeo.

Tsebišo ka kuranteng	
Go tloga bodutung go fihla go kgwele ya mototompetšo	
Naletšana e a utulloga	
E a phakiša, e a kgahliša ebile e a thabiša	

Lebaka la lefetiletšweledi le la letlagotšweledi

O hlama **lefetiletšweledi** ka go šomiša "be ke/be a/be le bj.bj. (lefetile la lediri "go ba" le "be ke".

Go hlama **letlagotšweledi** ka go šomiša "tla ba" (letlago la lediri "tla ba") le "eba".

A re ngwaleng

Lebelela seswantšho se sa batho bale o ba swantšhitšego ka phakeng. Letšatši le le latelago sekolong o laetša mogwera wa gago seswantšho le gona o mmotša gore batho (bao) ba be ba dira eng. Šomiša letlagotšweledi.
Ngwala seo o se boditšego mogwera wa gago.

Mohlala Bašemane ba tla be "ba namela" dithuthuthu tša bona.

_____

_____

Bjale nagana gore medirwana ye e lego mo seswantšhong e tlo direga letšatši le le latelago. Ngwala lefoko ka lebaka la letlagotšweledi.

Mohlala Bašemane ba tla be ba namela dithuthuthu tša bona.

_____

_____

SEP HL Gr3 B1 TH3.indd 93 2019/10/19 13:06:50

Nose ye e binago

A re boleleng

Lebelela diswantšho gomme o bolele ka tšona.
Na dinose di šoma di le noši goba di šoma le dinose tše dingwe?
Ke ka lebaka la eng o nagana gore se se bjalo?
Na mehola ya go šoma mmogo ke efe?
O rata go šoma mmogo le batho goba o rata go šoma o le noši? Efa lebaka.

A re baleng

Dinose tšeo di binago

Pele o thoma go bala

- Lebelela diswantšho le dihlogo gomme o leke go akanya gore sengwalwa se tlile go ba mabapi le eng.

Gopola ka letšatši la selemo le borutho. O dutše ka ntle mo letšatšing, o sora senotšididi. Tšohle di homotše, ka ntle ga modumo wa go bobolela fase. Go bobola go a homola. O otlolla letsogo la gago o nyaka senotšididi sa gago, gomme o a se bona. Khunkhwane ye nnyane, ya botsotho bja go tswakana le ye mengwe mebala, e latswa morumo wa galase ya gago. Ke nose! Gabotse, ke nose ya go tsoma dijo, yeo mošomo wa yona e lego go nyaka dijo, e nyakela dinose tše dingwe ka kua phagong.

Sa mathomo se e se dirago ge e boela morago phagong ke go thakgatša dinose tše dingwe. E dira se ka go kitima e dikologa. Ge nose e bina koša ya yona, e ka

šikinya le mmele wa yona. Dinose ka moka di a kgobokana, tša dupelela todi mo go nose ya mosedi ka dinakana tša tšona.

Ge dinose di rata monkgo wa senotšididi sa gago, di hlokomela motsomi. Kgoši, nose ya motsomi, e tšwela pele go bolela le tše dingwe ka go di binela, e šikinya mmele wa yona.

Ge e šikinya mmele wa yona ka lebelo, ke go re dijo di kgole. Ge e ka šikinya mmele wa yona ka go iketla, dijo di kgauswi. Bjale, dinose di tseba gore di ile go fofa sebaka se sekaakang go fihla go senotšididi sa gago.

Ka fao, o se tšee nako ye telele o sora senotšididi sa gago; o ka ikhwetša o šielana le dinose tše makgolo a mmalwa.

SEP HL Gr 3 B1 TH3.indd 94 2019/10/19 13:06:50

A re ngwaleng

O nagana gore temana ye e tšwa kae? Swaya karabo ya gago.

	Kuranta		Puku ya dikanegelo		*National Geographic for Children*

Ke ka lebaka la eng nose e latswa ebile e nkgelela senotšididi sa mosetsana? _____

Ke ka lebaka la eng nose e boela bonyeumong? _____

Dinose tše dingwe di dira eng go bona ge eba di rata se motsomi a tlilego le sona?

_____

Mantšu a, "go fa šedi" a ra eng? Swaya e tee ya tše di latelago.

	go lebelela ka tlhokomelo		go batamela mo nose e lego gona, bokgauswi bjo bo ka kgonagalago		go kgobokana kgauswi le nose

Dinose di dira eng go bona gore dijo di kgole kudu goba di kgauswi?

_____

A re ngwaleng

Mothalong wo mongwe le wo mongwe, nyalanya lentšu le lehlalošetšagongwe la lona. A mangwe mantšu mo mothalong a tloga a era selo se tee. Kgetha lentšu le le kaonekaone.

Ngwala mantšu ao a kotofaditšwego le ao a nyalanago le ona ka pukuntšung ya gago.

rimi	notlela	freimi	morumo	mollwane
mothopo	lebaka	taboga	beakanyetša	phepo
sela	motsomi	mohlwekiši	mohumani	monyakišiši

A re ngwaleng

Mafoko a a arotšwe ka diripa tše tharo tšeo di hlakahlakantšwego. Nyalanya dikarolo.

Dinose	tla ba a šeditše	ka phagong ya tšona.
Morutwana o	o tla ba a eja	sangwetše ya gagwe ya todi ya nose.
Bana ba bangwe	ba lekile	go hwetša todi phagong.
Morutiši wa ka	be di bobola	lenaneo la TV ka ga dinose.

A re ngwaleng

Ngwala mafoko a ka tirwa.

Dinose di lomile mosetsana.

_____

Dinose di dirile todi.

_____

Lefoko la tira le la tirwa

Lefoko le ngwalwa ka tira ge sediri sa lefoko se dira tiro mo lefokong, mohlala. *Mosetsana o hlapiša mpša.*

Lefoko le ngwalwa ka tirwa ge sedirwa se tšea boemo bja sediri mo lefokong. Lefoko le thoma ka sedirwa e sego sediri. *Mpša e hlapišwa ke mosetsana.*

SEP HL Gr3 B1 TTS.indd 95 2019/10/19 13:06:51

Go nagana ka ga dinose le todi ya tšona

A re ngwaleng Beakanya mafoko a ka tshwanelo. A nomore go tloga go 1 go ya go 6.

	A re direng sangwetše ya todi
	Sega sangwetše seripagare.
	Eja ka pela ka mo go kgonagalago.
	Rothetša todi selaing sa borotho se se tšhašitšwego potoro.
	Bea selai se tee sa borotho se se sa tšhašwago godimo ga se se tšhašitšwego.
	Tšhaša selai se tee sa borotho ka thipa ya potoro.
	Tšea dilai tše pedi tša borotho.

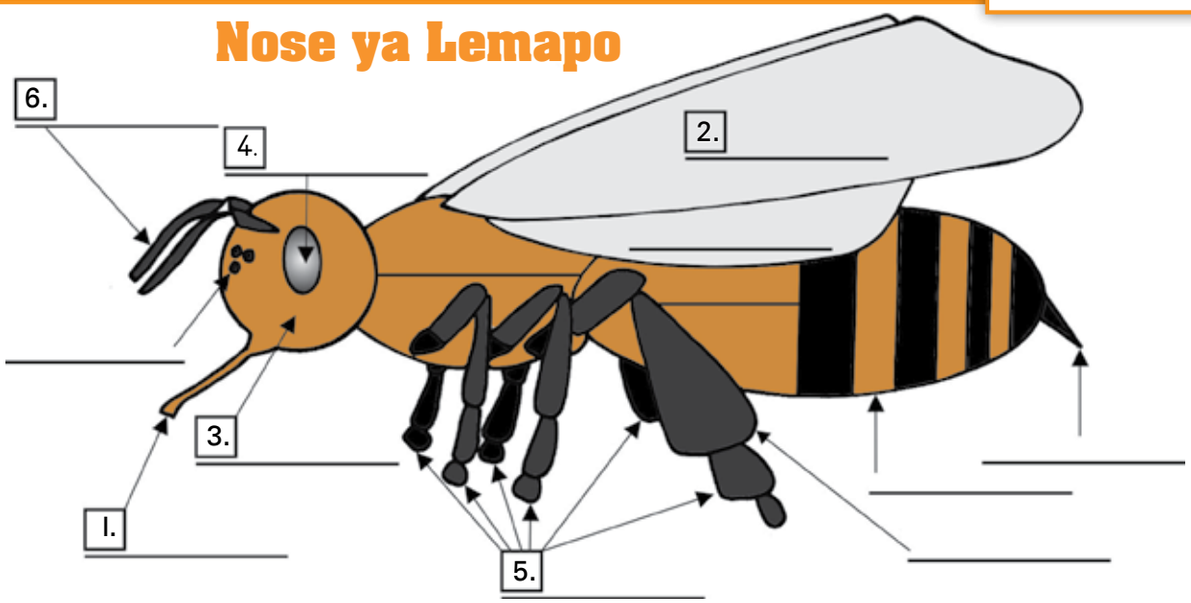
1. leleme le o ka rego ke tšhupu
2. lefego
3. hlogo
4. leihlo
5. maoto
6. dinakana

A re ngwaleng Na o bona mapokisi ao a se nago selo mo seswantšhong se sa dinose? A fao gore o tle o kgone go phara ditlankana mo dilaiking ka go ngwala lentšu la maleba lepokising le lengwe le le lengwe.

Šomiša mantšu ao a lego mo lenaneong go phara setlankana mo laiking.

Nose ya Lemapo

A re ngwaleng Šomiša mantšu ao a lego ka lepokising go ngwala temana ya dilo tša nnete ka ga dikarolo tša nose. Kgonthišiša gore temana ya gago e na le lefoko le le rwelego tabakgolo le a a thekgago, gomme o šomiše makopanyi go kopanya mafoko.

SEP HL Gr 3 B1 THS.indd 96 2019/10/19 13:06:51

A re ngwaleng

Jimmy o na le kgahlego dinoseng, gomme o kgopetšwe go ngwala pego ka ga tšona. Le ge go le bjalo, go na le se se sa sepelego gabotse; bjale tshedimošo ye e lego pegong ya gagwe ga e ka tatelano ya maleba. Ngwalolla pego, o kgonthišiše gore e na le tše di latelago.

- Hlogo
- Pego ya matseno
- Tlhalošo ya gore nose ke ye bjang
- Tshedimošo ka ga mo e dulago
- Tshedimošo ka ga se e se dirago
- Pego ya bofelo ye e akaretšago pego.

Ka morago ga ge o beakantše pego gabotse, dira tše di latelago:

- Thalela mahlaodi ka botalalerata.
- Dira sediko go mašala.
- Thalela madiri ka bohubedu.
- Thalela mahlaodi ao a re botšago gore dinose di lebelega bjang ka botalamorogo.

Dinose tše di kgoboketša manopi gore di dire todi. Di bina godimo ga lemepe, go laetša dinose tše dingwe gore matšoba a makaonekaone a todi a mo kae. Dinose tša todi di ka fofa dikilometara tše 20 000 go nyaka manopi a a lekaneng todi ya 500 g.

Mmala wa nose ke boserolane bjo bo tagilego le mmala wa namune. Botelele ke 12 mm, e na le maoto a tshela. Nose e na le dikarolo tše di ahloganego tše tharo.

Nose ya lemepe

Khunkhwane ye e dula dikarolong ka moka tša Afrika-Borwa.
Nose ke khukhwanyane.
Batho ba bantši ba rata todi yeo dinose di šomago ka maatla gore di e dire.

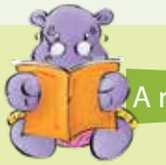
SEP HL Gr3 B1 THS.indd 97 2019/10/19 13:06:52

47 Khankaru yeo e makatšago

A re boleleng

Dikhankaru di dula fela ka Australia. Na go na le phoofolo yeo o e tsebago, ya go dula fela ka Afrika-Borwa? Hlalošetša sehlopha sa gago ka ga phoofolo yeo.
Go na le seo o se tsebago ka dikhankaru? Ge go le bjalo, ke eng?
Lebelela diswantšho tša dikhankaru gomme o bolele ka tšona.

A re baleng

Kopana le khankaru – mma yo a makatšago motlolatlola ka lebelo

Pele o thoma go bala
- Lebelela diswantšho le dihlogo gomme o leke go akanya gore sengwalwa se tlile go ba mabapi le eng.

Ge motho a ka go kgopela gore o hlole phoofolo ya sebopego sa go segiša, kgonagalo ke gore o tla swara bothata bja go nagana ka phoofolo ya go tlaba le go kgahliša go feta khankaru.

Dikhankaru di dula fela ka Australia. Di ja bjang gomme di sepela ka go tshela. Di na le lebelo kudu le gona di kgona go kitima dikilometara tše masometshela ka iri (di feta pere gannyane ka lebelo). Di kgona go taboga go fihla go dimetara tše tharo.

Dikhankaru di diriša meno a tšona a mo pele go sohla. Ge meno ao a šetše a lapile, a wa ka bo ona. Meno a mangwe a ya pele go ema sekgobeng sa ao e lego a kgale. Ge e na le mengwaga ye masomehlano e diriša meno a yona a mafelelo.

Khankaru e na le mokotla. E swara ngwana wa yona yoo a bitšwago "joey" ka moo gare ga mokotla woo go fihlela e kgona go itlhokomela.

Ka mokgwa woo e golago ka gona go a kgahliša.

Ka morago ga matšatši a masometharo-tharo a go gola ka gare ga popelo ya mmago yona, e lebelelega bjalo ka seboko sa mmala wo mopinki wa go tiba. E ka ba disentimetara tše tharo ka botelele. Maoto a yona a morago a thoma go gola.

Maoto a pele ao e lego a mannyane kudu a tiile kudu go e thuša go namela ka gare ga mokotla wa mmago yona. E tla dula ka gare ga mokotla wa mmago yona tekano ya dikgwedi tše tshela e enwa maswi go tšwa go mmago yona. Mo nakong ye, e fetoga go tšwa go mmala wo mopinki gomme ya ba khankaru yeo e feletšego yeo e nago le maboya. Maoto a pele le a morago a thoma go gola le go tia. Ditsebe, mahlo le nko le tšona di thoma go gola ka botlalo.

Khankaru, mme wa makgonthe!

SEP HL Gr3 B1 TH3.indd 98 2019/10/19 13:06:54

Na o nagana gore khankaru ke phoofolo ya sebopego se se segišago? Ka lebaka la eng?

Na meno a khankaru a fapana bjang le a gago?

Na khankaru e sepela bjang?

Na o nagana gore ke batswadi ba makgonthe? Ka lebaka la eng?

Na khankaru e na le lebelo le lekaakang?

Na ngwana wa khankaru o bitšwa eng?

Na ke ka lebaka la eng mmagoyona a na le mokotla?

Na ngwana wa khankaru o dula nako ye kaakang ka gare ga mokotla wa mmagoyona.

Kgetha lentšu go tšwa lenaneong le lengwe le le lengwe leo le nago le tlhalošo yeo e nyakilego go swana le lentšu leo le ngwadilwego ka bokoto. Ngwala mantšu ao a ngwadilwego ka bokoto ka gare ga pukuntšu ya gago.

makatša	bapadiša	tlaba	šele	segiša
mokotla	sekhwama	moraba	kgetsi	potla
kgahliša	thabiša	goketša	botse	gogela
tšwelopele	gola	katologa	oketšega	ahlamiša

Fetolela lefoko le gore le be potšišo. Šomiša lentšu leo le lego ka mašakaneng. O se ke wa lebala leswao la potšišo

Mohlala Dikhankaru di dula ka Australia fela. (**na**) Na dikhankaru di dula ka Australia fela?

Dikhankaru di ja bjang, dienywa le ditloo. (eng)?

Dikhankaru di kgona go taboga dimetara tše tharo go ya godimo. (bjang)?

SEP HL Gr3 B1 THS.indd 99 2019/10/19 13:06:57

Go nagana ka ga dikhankaru

A re ngwaleng

Diriša lepokisana la tshedimošo ka gare ga lenaneo go ngwala temana yeo e nago le dintlha mabapi le khankaru.

Leina:	khankaru
Botelele:	0,6 – 1,5m
Boima:	18-95 kg
Lebelo la godimo:	55 km/h (ka iri)
E phela nako ye kaakang:	9-20 mengwaga
Mmala:	tshehla, sotho, pududu
Dijo tša mmamoratwa:	bjang

- Šomiša mmepe wa monagano gore o go thuše go beakanyetša sengwalwa sa gago
- Ngwala ka mokgwa wa go kgwarakgwarinya
- Kgopela mogwera wa gago a rulaganye mokgwarakgwarinyo wa gago
- Boeletša sengwalwa sa gago gomme o dire ditokišo tše di nyakegago
- Ka morago, ngwala ka bothakga ka pukung ya gago.

A re ngwaleng

Mma wa khankaru o tshwenyegile ka ngwana wa gagwe. O a bitša o tla go yena a tabogataboga. Tše ke tše dingwe tša tšeo ba di boletšego. Šomiša leswao la tlabego.

KHANKARU: Ke go boditše gore o boele ka gare ga mokotla wa ka ka seripagare go tšwa go iri ya bohlano. O a tseba gore le dikela ka pela marega le gona ga go a bolokega gore o be o le kua ntle!

NGWANA: _____

KHANKARU: _____

NGWANA: Aowa hle mma, ke be ke sa ipshina. Na bjale re ka ja dilalelo?

KHANKARU: _____

NGWANA: _____

KHANKARU: _____

NGWANA: A e be boroko. Ke a go rata!

SEP HL Gr3 B1 TH3.indd 100 2019/10/19 13:07:03

Letšatšikgwedi: _____

Pego ka ga nna!

A re ngwaleng **Na o itseba bokaakang?**

Akanya e le wena mmegi wa kgatišobaka. O ka ngwala pego ka ga wena? O be o ka reng? Tsela ya go itseba še.

Ka fase ga hlogo ye nngwe le ye nngwe, ngwala dikgahlego tša gago, dikhwalithi, mabokgoni le mehola.

Dikgahlego tša ka

Mehlala: go bapala kgwele ya mototompetšo, go thala, go apea

Mabokgoni a ka le ditalente

Mehlala: seapei sa maemo, go kgona kudu go bolela metlae, go ithuta dikhomphutha

Dikhwalithi tša ka

Mehlala: go ba le tlhokomelo, go kgona go phedišana le batho, go se bolele kudu, (na le) mafolofolo

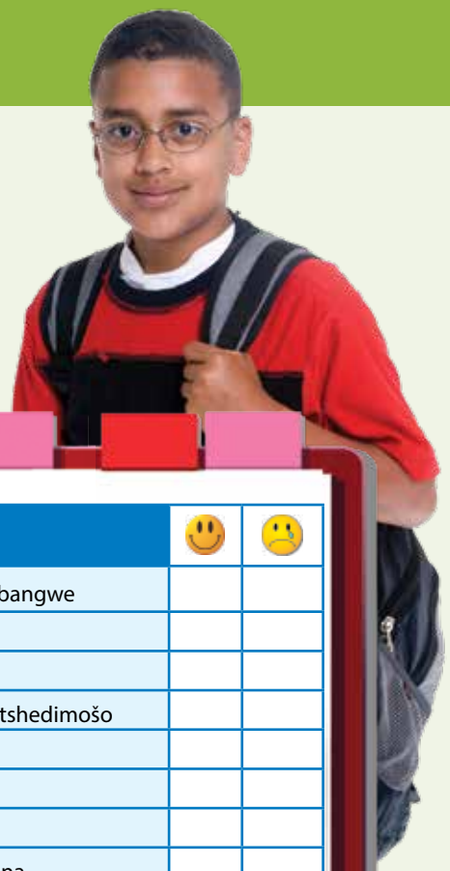
Mehola ya ka

Mehlala: botshepegi, go botega, go šoma kudu

SEP HL Gr3 B1 TH3.indd 101 2019/10/19 13:07:03

Itekole

Ke kgona go		
šoma le sehlopha le go šupa mabaka a go šoma le ba bangwe		
kgatha tema dipoledišanong		
bala sengwalwa sa go ba le tshedimošo		
araba dipotšišo tša go tšwa go sengwalwa sa go ba le tshedimošo		
kgoboketša tshedimošo go tšwa go kerafo		
šomiša maswaodikga a maleba		
sekaseka tshedimošo go tšwa go kerafo		
ngwala tshedimošo ka polelopego, ke šomiša ditsebjana		
ngwala dipotšišo tše di butšwego le tše di tswaletšwego		
bopa kgopolo le go fa mabaka		
akaretša tshedimošo go tšwa go kerafo		
šomiša polelotira le polelotirwa		
bala pego, fa pego, fa hlogo le go ngwala pego		
nyalanya mantšu le ditlhalošo tša ona		
šomiša makopanyi go kopanya mafoko le go šomiša mašala a maleba		
ngwala temana go feleletša sengwalwa		
feleletša lenaneo		
šomiša diswantšho go ngwala sengwalwa		
feleletša poledišano ka go šomiša mabotšiši a maleba		
akaretša tshedimošo		
šomiša lefetiletšweledi le letlagotšweledi		
šupa mothopo wa sengwalwa		
nyalanya dikarolo tša lefoko		
ngwala mafoko ka polelopego		
beakanya tshedimošo		
phara setlankana seswantšhong		
ngwala temana ya dintlha, ka go kgonthišiša gore go na le hlogo le mafoko a go thekga		
šupa mahlaodi, mašala, madiri le mabotšiši		
fetola dipego e be dipotšišo		

SEP HL Gr 3 B1 TH3.indd 102 2019/10/19 13:07:13

D i t e n g

Morero wa 4: Ntlha le boitlhamelo

Go itlhamela mafase
Kotara ya 2: Beke ya 5 - 6

49 A re direng morethetho 104

Go kgatha tema dipoledišanong tša dihlopha.
Go bala limeriki.
Go šupa sebopego sa limeriki.
Go ntšha maikutlo.
Go araba dipotšišo tše di itšego.
Go bala sereto ka lebelo.

50 Morumokwano 106

Go šupa mantšu ao a nago le morumokwano
Go ngwala mafoko a a nago le morumokwano.
Go šomiša tshwantšhanyo mo mafokong.
Go šupa dipatrone tša morumokwano.
Go ingwalela limeriki.
Go šupa mešito ya dinoko.

51 Theto ye nngwe gape 108

Go bolela ka ga sehla sa gago sa mamoratwa.
Go bala sereto sa go bolela ka ga lehlabula.
Go araba dipotšišo tše di itšego ka ga sereto.
Go fa ditlhalošo tša dikafoko.
Go nyalanya mantšu le ditlhalošo tša ona.
Go šupa mothofatšo.
Go ngwala sereto sa gago ka go šomiša mothofatšo.

52 Go šoma ka mantšu 110

Go balela sereto godimo le molekane.
Go šupa mantšu a go ba le morumokwano mo seretong.
Go šomiša mantšutlhaloši ka ga selemo.
Go ingwalela sereto sa go ba le morumokwano ka ga selemo.
Go ngwala mafoko ao a thekgilwego ke seswantšho ka go šomiša lebjaletšweledi.
Go thalela madiri mo mafokong.
Go ngwala temana ka go šomiša mahlathi a go hlaloša.

53 Mmalo! A sereto sa go makatša! 112

Go bala sereto.
Go diragatša sereto pele ga sehlopha sa gago.
Go fa sereto hlogo.
Go araba dipotšišo tše di itšego ka ga sereto.
Go ngwala mantšu a go hlaloša.
Go hlaloša ditlhalošo tša mantšu.
Go fa lebaka la go rata goba go se rate sereto.
Go šupa malahlelwa le maswao a tlabego.

54 A re itlhameleng 114

Go lebelela mantšu ka pukuntšung.
Go lebelela mantšu ka pukuntšung go laetša kutu le tlhalošo.
Go ingwalela sereto sa go šomiša peakanyo ye e itšego ya morumokwano.
Go hlaloša sethalwa.
Go thala seswantšho sa go nyalana le sereto.
Go šupa poeletšomedumo mo seretong.
Go hlama maina a diphoofolo ka go šomiša poeletšomedumo.
Go ngwala sereto ka go šomiša poeletšomedumo.

55 Ke mang? 116

Go bolela le modirišani ka ga yena goba ka ga motho yoo a ratago go ba yena.
Go itlhaloša.
Go bala sereto.
O fa sereto hlogo.
Go šupa seboledi sa sereto.
Go araba dipotšišo tše di itšego ka ga sereto.
Go bolela ge eba o rata theto ya go ba le morumokwano.
Go dira sediko go dikologa mainakgopolo.
Go ingwalela mainakgopolo.
Go ngwala lefoko ka go šomiša leinakgopolo.

56 Ka fao ke kgonago go ikgopolela ka gona? 118

Go ngwala temana ya go hlaloša ka go šomiša mainakgopolo.
Go ngwala sereto ka ga wena ka go šomiša thulaganyo ye itšego.
Go bala sereto sa go šomiša leinakgopolo.
Go šupa tshwantšhišo mo seretong.
Go fetola tshwantšhišo gore e be tshwantšhanyo.

Ditaelo Kotara ya 2: Beke ya 7 - 8

57 Nonwane mabapi le tlholego ya Barwana 120

Go boledišana ka ga tlholego le sehlopha sa gago.
Go bala nonwane ya kakanyatlhalošo ya Barwana.
Go araba dipotšišo tše di itšego mabapi le nonwane ya kakanyatlhalošo.
Go šupa tlhalošo ya lentšu le, Morwana.
Go ngwala temana.
Go hwetša mantšu ka go sengwalwa le go nyalanya mantšu le ditlhalošo tša ona.

58 Go nagana ka ga Mmaseletswana 122

Go hlopha mafoko gore go hlangwe temana ye e kgohlaganego.
Go šomiša maswaodikga a maleba.
Go ngwala temana ya go hlaloša.
Go šomiša makopanyi.
Go feleletša lenaneo ka go šomiša mahlaodi a go bapiša.
Go fetola pego gore e be potšišo ka go šomiša mabotšiši a a itšego.
Go šomiša leswao la potšišo ka mokgwa wa maleba.

59 Phikoko e hwetša moputso 124

Go boledišana ka ga seswantšho sa phikoko.
Go bala nonwane ya kakanyatlhalošo ka ga phikoko.
Go araba dipotšišo tše di itšego ka ga phikoko.
Go kgethela kanegelo hlogo.
Go hlaloša gore ke ka lebaka la eng kanegelo ka ga phikoko e le nonwanetsholo.
Go fa kgopolo ka lebaka.
Go šupa ditlhalošo tša dika.

60 Tše dingwe gape ka ga phikoko 126

Go šupa hlogo le mafoko ao a thekgago, mo seretong.

Go ngwalolla sereto o tlogela tshedimošo ye e sego ya maleba.
Go feleletša lenaneo o šupa baanegwa, tikologo, ditiro tšeo di išago go thulana le thutasetho ya kanegelo.
Go nyalanya mantšu le ditlhalošišo tša ona.
Go šomiša mantšu a go hlaloša phikoko pele le morago ga go fetogafetoge.
Go fetoša mafoko go tloga go polelosebodeli go ya go polelopegelo.

61 Anansi, segokgo sa megabaru le Khudu 128

Go rarolla tlhalošo ya nonwanetsholo go tšwa go diswantšho.
Go gopolela pele ka ga nonwanetsholo go tšwa go diswantšho.
Go bala, ka morago wa araba dipotšišo tše di itšego ka ga nonwanetsholo.
Go šupa kgopolokgolo, thulaganyo le moanegwa.
Go bolelela pele gore nonwanetsholo e ile go fela bjang
Go bala pukutšhomo ka lebelo go hwetša tshedimošo.
Go šomiša dihlogo go hlama mantšu a mafsa.

62 Tše dingwe gape ka ga Anansi 130

Go beakanyetša kanegelo.
Go šupa kgopolokgolo, thulaganyo, tikologo le baanegwa.
Go šupa mahlaodi go hlaloša Anansi, segokgo.
Go ngwala mafoko ka go šomiša mahlaodi.
Go botša ba sehlopha sa gago ka ga yo mongwe yo o mo tsebago, ka go šomiša mahlaodi.
Go ngwala tatelano ya ditiragalo ka go šomiša makopanyi.
Go feleletša mafoko ka go šomiša modirišogo.
Go fa lefoko maswaodikga ka go šomiša ditlhakakgolo, dikhutlo, fegelwana, leswao la potšišo le ditsebjana.

63 Ka fao pitsi e hweditšego methalo ya yona ka gona 132

Go šupa kanegelo ye o ka rego ke nnete.
Go bolela kanegelo yeo o ka rego ke nnete.
Go bolela ka ga khabara ya puku, o bile o šupa mokgabiši, tshedimošo go tšwa khabareng gomme a bonela pele seo se tlilego go direga ka mo kanegelong.
Go bala kanegelo.
Go araba dipotšišo tše di itšego ka ga kanegelo.
Go šupa pharologano gare ga kanegelo ya nnete le nonwane ya kakanyatlhalošo.
Go šomiša makopanyi go kopanya mafoko.

64 Itlhamele kanegelotsholo ya gago 134

Go šupa ditlhalošo tša tshwantšhanyo le mothofatšo
Go ngwala lefoko ka go šomiša tshwantšhanyo.
Go fetola mafoko go tšwa go botee go ya go bontši.
Go ngwala nonwane ya kakanyatlhalošo.
Lenanetekolo

SEP HL Gr5 B1 TH4.indd 103 2019/10/19 13:06:13

A re direng morethetho

A re boleleng

Na o kile wa ba mathateng a go raga kgwele gomme wa pshatla selo? Botša sehlopha sa gago gore go diregile eng.

Na Ferrari ke sefatanaga sa go tura? Bolela gore ke ka lebaka la eng o nagana bjalo.

Na o tseba motho yo a nago le sefatanaga sa *posh*? Botša molekane wa gago gore ke se sebjang.

A re baleng

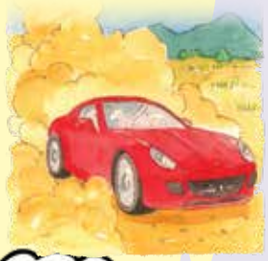
Go bala direto.

Go kile gwa ba le naletšana ye botse
Ye e bego e nagana go tsena motse
Go fihlela e wela fase
Ya bonagala e le fase
E tsebile gore e ka se ye gabotse.

Boitlhamelo

Go be go na le monna wa Ferrari
Yo a bego a kitima Kalahari
Go reka dipuku dingwe
A bona batho ba bangwe
A nyaka go di rwala ka thari.

Boitlhamelo

Mohuta wo wa sereto o bitšwa limeriki

A re ngwaleng

Ke sereto sefe se o naganago gore se segiša go feta? Efa lebaka.

Go be go na le monna yo mongwe a etšwa Peru
Yo a lorilego a eja seeta a re ke setšhu.
A tsoga bošego bongwe,
A tsena motseng mongwe,
A khunama gona fao fase ka ditšu.

Boitlhamelo

Fetola taelo gore e be

Lebelela dilimeriki ka tlhokomelo gomme o bolele gore na tše di latelago ke nnete goba maaka. Swaya N ge e le "Nnete" gomme o swaye M "Maaka"

Dilimeriki di na le methalo ye mehlano	N	M
Dilimeriki ke direto tše di laetšago phišego	N	M
Methalotheto seretong sa limeriki e na le morumokwano	N	M

SEP HL Gr3 B1 TH1.indd 104 2019/10/19 13:06:16

A re ngwaleng

Na o nagana gore monna wa Ferrari le lekgarebe la naletšana ba be ba nagana gore ke ba ba kgethilwego? Efa lebaka.

Monna wa Ferrari o be a nyaka go dira eng?

Go diregile eng ka monna yola a lorilego ka ga seeta sa gagwe?

O nagana gore limeriki ya go bolela ka seeta e a segiša? Efa lebaka.

A re ngwaleng

Ge o bala sereto ka lebelo, o nyakana le mošito wa sona. Se se tloga se le bonolo. Balela sereto godimo, o ipalela, gomme o theeletše dinoko tšeo o di gatelelago. Dinoko tše dingwe di a gatelelwa, tše dingwe, aowa. Mohlala: Mo go wona re swaile dinoko tše di gatelelwago, ka ✗, gomme, tše di sa gatelelwego, ka ✔.

Mohlala: ✗ ✗ ✔ ✗ ✗ ✔

Ba boile mo ba bego ba ile ka senamelwa?

Bjale leka go bala sereto se ka lebelo. Šoma le mogwera wa gago. Sa mathomo, phaphatha matsogo, go ya ka morethetho wo o kwagalago ge go bolelwa. Swaya dinoko tšeo di gatelelwago le tše di sa gatelelwego.

Leobu le fetola mebala ya lona;
Le ka swana le mohlare ka morago la swana le leboto;
Ke lefšega ebile le na le dihlong le gona ga le nyake go bonwa,
Ka fao, le no dula fase mo bjanyeng la bjala llone,
Gomme la itira tše o ka rego ga se lona selo le gannyane.

SEP HL Gr3 B1 TT1.indd 105 2019/10/19 13:06:19

Morumokwano

A re ngwaleng Ngwala mantšu a go ruma ka go swana le a a lego mo fase:

noga	bobedi	roko	karolo	lokile

A re ngwaleng Bjale, šomiša a mabedi a mantšu a, o ngwale mafoko a mabedi a go ruma ka go swana:

Mohlala:

Lebelela noga. E a nanoga

A re ngwaleng Lebelela sereto sa go bolela ka leobu, gape. Sereti se re: **"le kgona go swana le mohlare, goba leboto."**

Sereti se šomiša tshwantšhanyo. O nagana gore sereti se ra eng ge se re **leobu le swana le mohlare**?

Tshwantšhanyo
Tshwantšhanyo e šomiša mantšu a, "bjalo ka", go bapetša selo se sengwe le se sengwe, le ge e ka ba dikgopolo.
Mohlala: O ya godimo le fase bjalo ka nose.

Ngwala ditshwantšhanyo tša gago tše tharo, o be o hlaloše gore di ra eng. Šomiša diphere tše tša mantšu ka go ditshwantšhanyo tša gago.

opela le nonyana

lebelo le mpšhe

hubedu le madi

SEP HL Gr3 B1 TT1.indd 106 2019/10/19 13:06:20

A re ngwaleng

Direto tše dingwe di ruma ka go swana. Direto tšeo di rumago ka go swana di na le methalo ya dipatrone tša go ruma ka go swana. Go na le mokgwa wo o kgethilwego go laetša gore ke methalo efe yeo e rumago ka go swana.

Ngwala **A** kgauswi le mothalo wa mathomo. Ge lentšu leo le lego mafeleleong a mothalo wo o latelago le ruma ka go swana le lentšu la mafelelo mothalong wa **A**, ngwala **B** mafelelong a mothalo woo wa bobedi. Ge o hwetša lentšu la go se swane le la mafelelong a A, ngwala B. Bala limeriki ye, ka morago o arabe dipotšišo:

Go kile gwa ba mosetsana wa go tšwa Nee	(**A**)
Yo a alago fase sejo sa go swana le lee	
Wa maitshwaro a mabe	
Wa go logela mmagwe manomabe	
O dirile tatagwe gore a rore, a be a bee	

Limeriki ye e na le methalo ye mekae?

_____

Ke mantšu afe ao a rumago ka go swana? Laetša patrone ya merumo ya go swana. Re go thometše patrone.

A re ngwaleng

Bjale, ingwalele limeriki, o thoma ka tsela ye:

Go kile gwa ba mošemane wa go kgona go opela

_____

_____

_____

_____

_____

Lapologa

Phaphatha matsogo go laetša dinoko mo mantšung a. Gopola morethetho wo tee o emela senoko se tee. Bjale, aroganya mantšu go ya ka dinoko mo mantšung a.

Mohlala: khonsata kho/nsa/ta

dibapadi tša mototompetšo

Willie Wonka le fabriki ya tšhokolete

SEP HL Gr3 B1 TT1.indd 107 2019/10/19 13:06:21

Theto ye nngwe gape

A re boleleng

Go šoma dihlopheng tša lena.

- Sehla sa gago sa mamoratwa ke sefe? Efa lebaka.
- Ke sehla sefe seo o se beago moragorago lenaneong la dihla. Efa lebaka.

A re baleng

Mešomo ya lehlabula

Selemo se thomile go otsela bjalo;
Go se kgale go tla ba go otselwa.
Matšoba a khupetša dihlogo tša ona,
Sehla se sengwe se a tswalela.

Lehlabula le a batamela;
Selemo se thomile go otsela bjale,
Le fela pelo gore le thomiše,
Le na le mošomo wo le nyakago go o dira,
Pele lehlwa le ewa.

"Ke swanetše go penta matlakala," a realo
A be mebala ye mehubedu le ya gauta,
Gomme ke rake dinonyana,
Pele go thoma go tonya kudu.

Matšatši a borutho bja letšatši a a fokotšega;
Ke tla oketša ka go tonyanyana, moya wa ka o a kgahla,
Re tla ikhutša go fiša ga selemo,
Ga ke itshole.

Ke šaletšwe ke go dira selo se tee;
Mošomo wa ka o batametše go fela,
Matlakala ke tla a fetola boswahlaswahla bja sekgobotho,
Gore bana ba ipshine ka lethabo la selemo!"

Joanna Fuchs (e amantšwe)

A re ngwaleng

Ahlaahla dipotšišo le molekani wa gago, ka morago le arabe dipotšišo.

Sereto se bolela ka sehla sefe sa ngwaga? Swaya karabo ya maleba.

Seruthwana	
Selemo	
Lehlabula	
Marega	

SEP HL Gr 3 B1 TH1.indd 108 2019/10/19 13:06:23

Go tlile go diragala eng ka selemo?

Matlakala a fetoga mmala ofe pele a ewa mehlareng?

Lehlabula le tlile go dira eng ka matlakala gore bana ba bapale ka ona?

Efa tlhalošo ya dikafoko tše:

batametše go fihla

sehla se a fela

A re ngwaleng

Nyalanya mantšu kholomong ya go la nngele, le mantšu a go la mmagoja. Ngwala mantšu ao a kotofaditšwego ka pukuntšung ya gago.

otsela	tiro; mošomo
fela pelo	tiile, gape omeletše
bošogošogo	khutša
tapološo	itlhaganetše
palegile	otsela
mošomo	fodile

Tshwantšhišo: Tshwantšhišo e tšweletša ntlha goba e thala seswantšho sa polelo ka go šomiša papišo. Tshwantšhanyo e bolela gore o swana le selo se sengwe **(leobu le ka swana le mohlare)**; tshwantšhišo e re thwi – e re o selo seo **(leobu ke mohlare)**.

Mothofatšo ke mohuta wo mongwe wa tshwantšhišo, moo dipharologantšho tša motho di fiwago selo se sengwe, seo e sego motho.

Mohlala: Lewatle le bethile ka pefelo.

A re ngwaleng

Thalela mehlala ye mene ya mothofatšo ka go sereto.

A re ngwaleng

Bala košanatlhaletšo ya bana. Na o kgona go bona ka fao kgomo, mpša le sebjana di fiwago dipharologantšho tša setho ka gona?

Itlhamele sereto seo mo go sona o šomišago mothofatšo.

Dumela wena kgomo mmelegabatho,
Ke gahlane le katse le mpša ba eme le motho,
Ka go bona o fofafofa o rothiša maswi o duma;
Mpša e segela godimo e re o a loma,
Go bona tšeo sebjana sa ipha naga,
Se tšhaba go kgopelwa go dubišwa leraga.

SEP HL Gr3 B1 TT1.indd 109 2019/10/19 13:06:27

Go šoma ka mantšu

A re boleleng

- Balela godimo sereto sa **Mešomo ya Lehlabula** le molekane wa gago.
- Na o lemogile gore mantšu a mangwe a ruma ka go swana?
- O hwetša mantšu a go ruma ka go swana methalong efe? Na se se diragala temathetong ye nngwe le ye nngwe?

A re ngwaleng

O tlile go ingwalela sereto se se nago le morumokwano.

Bala methalo ye ya mo fase. Ke methalo ya mathomo ya sereto sa go bolela ka marega. Mantšu a mafelelo a methalotheto ye mebedi ya go latelana(phere) e ruma ka go swana.

Ka Mošupologo dipula tša go tonya di be di tsorotla
Ditsela di be di tletše dikgomo di gotla.

Phefo ya Labobedi e loma ditsebe
E tonya wa go tšidifatša le lebebe.

Bjale ngwala sereto sa go swana le seo ka ga beke ya selemo.

Sa mathomo ngwala mantšu ka moka ao o ka naganago ka ga ona go hlaloša boso bja selemo. Bona ge eba go na le a mangwe ao a rumago ka go swana. Ngwala mantšu a mantšinyana a o ka a šomišago gore a rume ka go swana le mantšu ao o šetšego o na le ona. Bjale o ka šomiša mantšu a go go thuša go ngwala sereto.

Gopola go šomiša mantšu ao a rumago ka go swana mafelelong a phere ye nngwe le ye nngwe ya methalotheto. Gomme o thome temana ye nngwe le ye nngwe ka “Ka”. Mohlala: Ka Mošupologo, letšatši leratadimeng le le botala bja legodimo

Ngwala sereto sa gago sa go ba le morumokwano mo.

Tematheto ke sehlopha sa methalo mo seretong. Direto tše dingwe di na le tematheto e tee, tše dingwe di na le ditematheto tše ntši. Sereto sa “Mešomo ya Lehlabula” se na le ditematheto tše tlhano.

SEP HL Gr3 B1 TT1.indd 110 2019/10/19 13:06:29

A re ngwaleng

Botša sehlopha sa gago gore batho ba ba dira eng. Šomiša lebaka la lebjaletšweledi. Bjale ngwala mafoko a gago o be o thalele madiri.

Re **šomiša lebjaletšweledi** go bolela ka ga tiragalo ye e diragalago gona bjale. Re bopa lebaka le ka go šomiša sa le lediri le lego ka lebjale. Mohlala: Noga e sa thelela.

Mohlala: Basetsana ba sa bapala kgwele ya maoto.

A re ngwaleng

Lebelela sereto sa "*Mešomo ya Lehlaula*" gape. Moreti o šomiša mahlaodi go hlaloša Lehlabula. Go ena le gore a re "**phefšana**" o re "**phefšana ye tshehlana**"; go na le gore a re "**tlhatlagano ya matlakala**" o bolela ka "**matlakala a matala**".

Ngwala temana ya methaladi ye mene ka ga sehla sa ngwaga. Šomiša mahlaodi go dira gore bongwadi bja gago bo be le bophelo.

SEP HL Gr3 B1 TT1.indd 111 2019/10/19 13:06:33

Mmalo! A sereto sa go makatša!

A re boleleng

Bala sereto se gomme ka morago o diragatše tematheto ya bobedi, ya boraro le ya bone mo pele ga sehlopha sa gago.

Ke rata papadi ye mpsha
Ke thabela go bona ye mpsha,
Ba fofa tše ekego ke magotlwana,
Ba bangwe ba bona ba fofa eke ditawana,
Ba rakile mahodu.
Baemanokeng ba goa,
Bjalo ka maribiši,
Ge baraloki ba phoša bolo,
Ya mahlo a magolo, ka hlogo ya nkekenene,
Gomme gae gona mosegare,
Ba goba bjalo ka ge nke,
Ba tla go ba bolaya,
Ka mantšu a bona a bonolo.
Ge baraloki ba lwela go swara bolo,
Melomo ya babogedi,
Etšwa manga ka lebaka la go letša melodi,
Ge sehlopha sa bona se lahlegelwa,
Ba kwa bohloko le go tlala lehufa,
Gomme ba thabela go bona papadi e fela.
Gomme ba menagano ye mebe,
Le monna ka mahlo a mahubedu,
A tlile a rotogile makgatheng ga dikgwa,
Gomme a thabela go ipona a boela gae!
Tee, pedi! Tee, pedi; go ya pele le pele,
Legare la ya la jewa ke rusu!
O ile a e tlogela e hwile, ka hlogo ya yona,
Gomme a boela gae a fofafofa.
(Mongwadi ga a tsebje.)

A re ngwaleng

Efa sereto se hlogo.

Moreti o šomišitše mantšu a mantši a maitirelo. O nagana gore ke ka lebaka la eng a dirile se? Swaya karabo ye o naganago gore e nepagetše.

	O be a nyaka gore sereto se be sa mehlolo.
	O be a nyaka gore babadi ba inaganele ge ba bala sereto.
	O be a tšwafa kudu go šomiša mantšu a nnete.
	O be a sa nyake gore babadi ba kwešiše sereto.

SEP HL Gr3 B1 TT1.indd 112 2019/10/19 13:06:34

O diragaditše karolo ye nngwe ya sereto. O nagana gore sereto se bolela ka ga eng?

Ge o ka gahlana le leribiši mo leswiswing, na le ka go tšhoša? Efa lebaka.

Ngwala dilo tše tharo tše di hlalošago leribiši.

Ngwala se o naganago gore mantšu a ra goreng.

seketša _____

rakediša _____

baemanokeng _____

mahodu _____

boso _____

leswiswi _____

Na o ratile sereto se? Efa lebaka. _____

Hlogo ya lephephetšhomo le, **mmalo! A sereto sa go makatša!** E na le maswaotlabego a mabedi. La mathomo le ka morago ga lelahlelwa le le lego lentšu le lekopana, le le šomišitšwego go hlagiša makalo.

Thalela malahlelwa gomme o dire sediko go maswao a tlabego mo go sereto se sekopana se se latelago:

Ge Motswaledi a be a swerwe ke sehuba, hu-hu-ethiaa,
Ngaka e be e tseba gore e dir -re hu-hu-ethiaaa.
E fodišitše bolwetše
Ka lemao ke bogetše
Ge Motswaledi a bolela ditšiebadimo a lla...
Heela! Go botse!
Ijoo! Ke eme ka ntle!
Ijoo! Mošemane yo mongwe ba mo thuntšhitše!

Malahlelwa ke mantšu ao a šomišetšwago go tšweletša maikutlo a maatla goba maikutlo a tšhoganyetšo. A tsenywa mo mafokong – gantši kua mathomong – go tšweletša makalo, go tenega, boitumelo, lethabo goba phišegelo

Leswaotlabego (!) le šomišwa ka morago ga lefoko le le tšweletšago maikutlo a maatla kudu.

SEP HL Gr3 B1 TH1.indd 113 2019/10/19 13:06:34

A re itlhameleng

A re ngwaleng

O thekga sehlopha sefe sa kgwele ya maoto? O ikwa bjang ge se lahlegelwa ke papadi? Na o dibone?

Aowa! ka gobane ga di gona. Ke mafoko ao a itiretšwego.

Bjale nyaka **papadikgolo**. O tla lemoga gore ke kopanyo ya papadi le kgolo. Mongwadi o itiretše se le yena. Na dibapadi tša kgwele ya maoto di na le lebelo? Ke mantšu afe ao a go botšago se? Efa lentšu le lengwe le le lengwe leo le bolelago ka ga babogedi. Babogedi ba ikwa bjang ge dibapadi di ragela bolo ka godimo ga dipala?

Šoma le sehlopha sa gago. Lebelela mantšu a go bona gore a bopiwa ke mantšu afe gape:

ditšiebadimo leswaotlabego baraloki sehuba makalo thuntšhitše fofafofa rotogile

A re ngwaleng

Ngwala tematheto ya gago ka go šomiša mantšu ao o itlhametšego ona. Šomiša thulaganyo ya morumokwano wa sereto sa Jebewaka: ab; ab.

A re ngwaleng

Lebelela seswantšho se se lego kgauswi le sereto. Se hlaloše.

Na seswantšho se go fa kakanyo ya se sereto se lego mabapi le sona? Efa lebaka?

Ge o be o ka kgopelwa go thala seswantšho sa sereto a Jebewaka, o be o tla thala eng? Efa lebaka?

SEP HL Gr3 B1 TH1.indd 114 2019/10/19 13:06:35

Letšatšikgwedi: _____

A re ngwaleng

Ge re ngwala theto re šomiša mantšu ka mokgwa wo o kgethegilego. Mokgwa wo mongwe wo o kgethegilego o bitšwa poeletšomodumo. Bala sereto se gomme o dire sediko go mehlala ka moka ya poeletšomodumo.

Poeletšomodumo ke ge mantšu ao a batamelanego a šomiša medumo ye e swanago. Gopola, e sego tlhaka ye e swanago fela eupša le modumo wo o swanago.

Mohlala: Rakgolo o kgoboketša dikgogo kgole le ngwako.

Papadi ya kgwele ya maoto
Lebotlelo le bolo di bapile
Duba dikuku le dipepenene.
Bona le bana ba bona ba bone bothata.
Selo se se sesago ka meetseng ke se se sesesane kudu
Bolo ya bona ke ye botse ye boleta.
Amogelang Amo mo mebileng le mmone

A re ngwaleng Efa diphoofolo tše dingwe maina ka go šomiša poeletšomodumo.

Mohlala: Thutli Thutlwa, Gwagwi Segwagwa, Tawi Tau

	katse		mpša
	hlapi		nkwe

A re ngwaleng Katološa mothalo gore o be sereto sa kanegelo. Ithabišeng!

Boroko bose, bo bonwa ke mong (A)

_____ (B)

_____ (A)

_____ (B)

Mosaeno wa morutiši _____ Letšatšikgwedi _____

SEP HL Gr3 B1 TH1.indd 115 2019/10/19 13:06:35

Ke mang?

A re boleleng

Bolela le molekane wa gago ka ga dipotšišo tše.

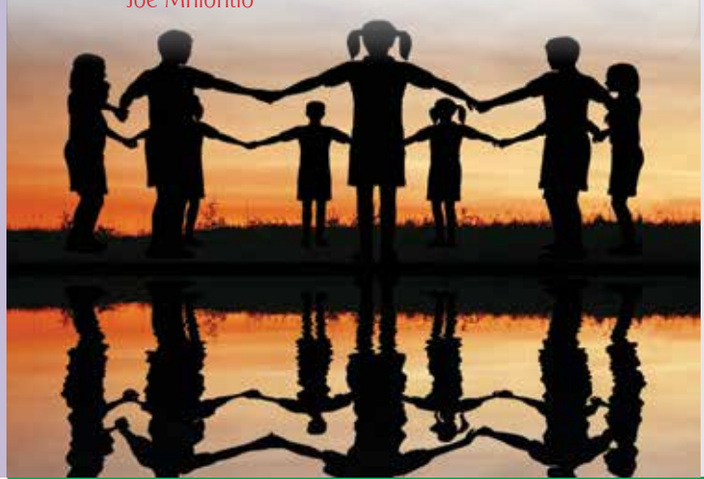
- Na o thabela gore o mang goba o ka rata go ba motho yo mongwe? Efa lebaka.
- Botša molekane wa gago ka ga motho yo a tlogago a kwešiša gore o motho wa mohuta mang.
- Hlalošetša molekane wa gago gore o mang. O ka bolela ka gore o lebelelega bjang goba o motho wa mohuta mang.
- Bjale hlaloša mogwera wa gago yo bohlokwa. Na o nagana gore o tla dumelelana le tlhalošo ya gago? Efa lebaka?
- Akanya gore o be o nyaka go ba motho yo mongwe. Ke mang yo o ka ratago go ba yena? Efa lebaka?

A re baleng Bala sereto se.

Batho bangwe ba nagana gore ba a ntseba
Ba bangwe ba nagana gore ba ntseba
Bokaone go feta ba bangwe
Eupša ke nagana gore ka moka ba fošitše.
Nako ye nngwe ke yo motelele
Nako ye nngwe ke yo mokopana
Nako ye nngwe ke makhura
Nako ye nngwe ke yo mosesane.
Go le bjalo ba sa nagana gore ba a ntseba
Eupša ga ba ntsebe
Ka gobane ga ke itlhaloše
Ke hlaloša moriti wa ka

Joe Mhlontlo

A re ngwaleng Efa sereto hlogo.

Ke mang yo a bolelago mo seretong se?

Batho gantši ba ngwala sereto ge selo se sengwe se ba hlohleletša goba se dira gore ba nagane ka ga se sengwe. O nagana gore ke eng se se hlohleleditšego sereti go ngwala sereto se sa gagwe?

SEP HL Gr3 B1 TH1.indd 116 2019/10/19 13:06:37

Hlaloša ka fao moriti wa motho o ka bago wa go nona, wo mosesane, wo motelele le wo mokopana ka gona.

Sereto ga se na morumokwano. Bala mohuta wa sereto wa ka fase wo o se nago morumokwano.

Na o nagana gore sereto se šoma gabotse? Efa lebaka.

Batho bangwe ba nagana gore ba a ntseba

Bangwe ba nagana gore ke makhura

Eupša ge o ka bona moriti wa ka ge ke dutše

Ke yo mosesane ke sephaphathi ke a tura.

Dira sediko go mainakgopolo mo mafoko a Ka fase.

Mogwera wa ka o nkgopetše gore ke nagane ka ga bohlokwa bja segwera.

Lerato la mma mo ngwaneng le be le itlhaloša.

Ngwana o ile a lebelela ngatana ya dimonamonane ka mahlo a megabaru.

Mahlo a gagwe a be a tletše tlhologelo ge a dutše a lebeletše dimpšanyana.

Mainakgopolo ke dikakanyo, maikutlo goba diponagalo tša go swana le lerato, letšhogo, tenego, lethabo, botse le bodutu. Ga a kgone go bonwa goba go kgomiwa.

O ile a opa diatla tša gagwe ka lethabo ge sekolo se fenya thonamente ya kgwele ya maoto.

Nagana ka mainakgopolo a mararo a gago. A ngwale ka fase.

Ngwala lefoko ka go šomiša le lengwe la mainakgopolo a gago.

SEP HL Gr3 B1 TTT1.indd 117 2019/10/19 13:06:37

Ka fao ke kgonago go ikgopolela ka gona?

A re ngwaleng

Ngwala temana ya methaladi ye mehlano ye mo go yona o itlhalošago. Leka go šomiša bonnyane mainakgolo a mabedi mo tlhalošong ya gago.

A re ngwaleng

Ngwala sereto ka ga wena. Šomiša thulaganyo ye.

Mothaladi wa 1: _____ (Leina la gago)

Mothaladi wa 2: _____, _____, _____
(dintlha tše 3 ka ga sebopego sa gago)

Mothaladi wa 3: buti goba sesi goba morwa / morwedi wa _____

Mothaladi wa 4: Ke mang yo a ratago _____, _____, le _____
(batho ba ba 3, dilo, dikakanyo)

Mothaladi wa 5: Ke mang yo a nago le maikutlo ka ga _____ (maikutlo a 1 ka ga selo se 1)

Mothaladi wa 6: Ke mang yo a hlokago _____, _____, le _____ (dilo tše 3 tše a di hlokago)

Mothaladi wa 7: Ke mang yo a fago _____, _____, le _____ (dilo tše 3 tše a di aroganago)

Mothaladi wa 8: Ke mang yo a boifago _____, _____, le _____ (dilwana tše 3)

Mothaladi wa 9: Ke mang yo a nyakago go bona, _____ (lefelo le 1 goba motho)

Mothaladi wa 10: Ke mang yo a lorago ka ga _____ (selwana goba kakanyo e 1)

Mothaladi wa 11: Morutwana wa _____ (sekolo sa gago goba leina la morutiši)

Mothaladi wa 12: _____ (Leina la go hlaletša goba poeletšo ya leina la gago)

SEP HL Gr3 B1 TH1.indd 118 2019/10/19 15:06:39

Letšatšikgwedi: _____

A re boleleng

Bala sereto se, se se šomišago "lethabo" bjalo ka leinakgopolo gomme ka morago o itlhamele sereto sa gago o šomiša leinakgopolo. Balela phapoši sereto.

LETHABO

Lethabo ke namune

Le nkga bjalo ka tšhemo ya matšoba

Le latswega bjalo ka aesekhirimi ya tšhokolete

Le lla bjalo ka tšhipi ya sekolo kua mafeleleong a letšatši

Le kwala bjalo ka boya bja seruiwaratwa sa ka sa katse

Le phela ka ntlong ya ka nako ye ntši

Bjale bala sereto se.

Letšatši ke nkgokolo ya namune

Le sesa go kgabaganya lewatle le le homotšego

Ke kgwele ye serolane ya lebopo

Ye e ragetšwego godimo kua leratadimeng

Ngwalolla ye nngwe ya ditemana gomme o fetole tshwantšhišo gore ebe tshwantšhanyo.

A re ngwaleng

Kgaoganya mantšu a go ya ka dinoko tša ona.

Kgaoganya lentšu ka morago ga senoko se senngwe le se senngwe, mohlala: le/wa/tle, se/le/pe, mo/tho.

O se ka wa kgaoganya lentšu la senoko se tee.

hla/lo/ša

mohlašana

fošagetše

A re ngwaleng

moriti

gobane

Mosaeno wa morutiši _____ Letšatšikgwedi _____

SEP HL Gr3 B1 TTT1.indd 119 2019/10/19 13:06:42

Nonwane mabapi le tlholego ya Barwana

A re boleleng

- O nagana gore lentšu le, “tlholego”, le ra go reng?
- O kile wa bopa selo se sengwe?
- O nagana gore lefase le bopilwe ke mang?
- O nagana gore wena o bopilwe ke mang?

- Sehlopha se sengwe le se sengwe se na le dikanegelo tša sona tša bommamoratwa tšeo batho ba di bolelago bjale le bjale.
- Dikanegelo tše di bitšwa dinonwane.

A re baleng

Nonwane mabapi le tlholego ya Barwana

Pele o thoma go bala

- Lebelela diswantšho le dihlogo gomme o leke go akanya gore sengwalwa se tlile go ba mabapi le eng.

Mmaseletswana o be o dutše o le gona go tloga mathomong a tlholego ya lefase. Nose e ile ya o rwala ya sepela le wona mo leswiswing la meetse a ledimo ao a bego a khupeditše lefase le lefsa.

Nose e ile ya kwa go tonya le gona go lapa. E ile ya lebelela karolo ya lefase yeo e omilego moo e ka beago morwalo woo wa yona. E ile ya fofa gannyanegannyane, kgauswi le meetse. Mafelelong letšoba le legolo le lešweu leo le bego le bulegile ka bogare la tla le phaphametše.

Ya bea Mmaseletswana gare ga letšoba gomme ya bjala godimo ga wona peu ya motho wa mathomo. Peu e be e šireletšegile kgahlanong le diphefo le meetse.

Gomme nose ya hwa. Mmaseletswana wa tsoga mo mesong ya letšatši gomme motho wa mathomo wa Morwana a tswalwa.

Mmaseletswana wo o rapelwago ke modingwana wa Barwana yo a hlodilego le go fa maina a dilo tšohle. Mmaseletswana o romela pula le go tliša go tsoma go gobotse. O šireletša batho malwetšing le dikotsing. Fela Barwana ga ba rapele Mmaseletswana. Ba rapela letšatši, ngwedi le dinaledi, e sego Mmaseletswana.

A re ngwaleng

O kile wa bona Mmaseletswana wo o rapelago?

Ke lentšu lefe leo o ka le šomišago go hlaloša Mmaseletswana wo o rapelago?

Ke dilo dife tše botse tšeo Mmaseletswana wo o rapelago o di dirago go batho ba Barwana?

SEP HL Gr 3 B1 TH1.indd 120 2019/10/19 13:06:43

Go bohlokwa go direla batho ba bangwe dilo tše dibotse?

Boledišanang ka ga dilo tše pedi tše dibotse tšeo le kilego la di dira.

Tshwantšhišo (e bitšwa ka mokgwa wo: Tshwa-ntšhi-šo) ke sekapolelo seo se hlalošago se sengwe. Ga e šomiše "bjalo ka".

Na lentšu le lengwe la batho ba "ma-San" ke eng? Kgetha go tšwa mantšung:

Barwana | Mathosa | Mazulu | Matsonga

Nose le Mmaseletswana wo o rapelago di netefatša gore ngwana wa mathomo wa Morwana o a belegwa. Na o nagana gore ke ka lebaka la eng go kgethilwe nose go dira mošomo wo? Kgetha mantšu a maleba go feleletša lefoko le:

raga | hlaba

Mongwadi o kgethile nose ka gore e kgona go: _____ dikhukhwane tše dingwe tšeo di lekago go e thibela.

loma | gobatša

Mmaseletswana o šireletša Barwana kgahlanong le eng?

Na Barwana ba rapela mang?

Akanya o bona Mmaseletswana yo a rapelago godimo ga letlakala. O be o tla dira eng?

Na o be o tla dira selo se se fapanago ge o ka be o le yo monnyane, mohlomongwe bogolo bja go lekana le khunkhwane? Efa lebaka.

A re ngwaleng

Nyaka mantšu go tšwa sengwalweng, a go ba le ditlhalošo tše, ka dikgobeng tša maleba. Ngwala mantšu a gago ka pukuntšung ya gago.

	go tloga mathomong
	phefo ye kgolo
	leganata
	go belegwa
	selo seo se rapelwago

SEP HL Gr3 B1 TH1.indd 121 2019/10/19 13:06:43

Go nagana ka ga Mmaseletswana

A re ngwaleng

Beakanya mafoko a ka tatelano ya maleba, a dire temana.

Mmaseletswana wa tsoga mo mesong ya letšatši gomme motho wa mathomo wa Morwana a tswalwa.
Gomme nose ya hwa.
Mafelelong letšoba le legolo le lešweu leo le bego le bulegile ka bogare la tla le phaphametše.
Ya bea Mmaseletswana mo gare ga letšoba gomme ya bjala godimo ga lona peu ya motho wa mathomo.
Mmaseletswana o be o dutše o le gona go tloga mathomong a tlholego ya lefase.
Nose e ile ya o rwala ya sepela le wona mo leswiswing la meetse a ledimo ao a bego a khupeditše lefase le lefsa.
Mmaseletswana wo o rapelago ke modingwana wa Barwana yo a hlodilego le go fa maina a dilo tšohle.
Mmaseletswana o romela pula ebile o dira gore go tsoma go be bonolo.

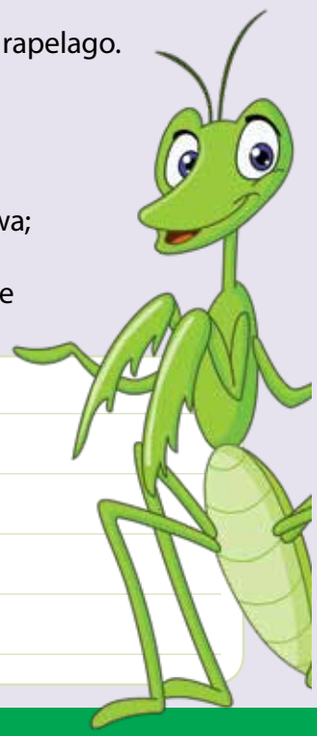
A re ngwaleng

Šomiša mantšu a, o ngwale temana ye e hlalošago ka ga Mmaseletswana wo o rapelago.

Šomiša mahlaodi le mantšu a, go kopanya mafoko:

yena | mola | le | gagwe | goba

Hlogo e sokologela 180°; mahlo a lebelela tikologo ka lebelo go nyaka sebolawa; letela sebolawa; khukhunetša sebolawa; sesane; mmele wo motalamorogo; matsogo a matelele a ka phuthega ka pele ga mmele; methaladi ya ditšhika tše telele maotong a pele; hlasela.

SEP HL Gr 3 B1 TH1.indd 122 2019/10/19 13:06:45

A re ngwaleng Feleletša lenaneo ka go šomiša mahlaodi a go bapiša.

Mohlala: telele	teletšana	teleletelele
tala		
botse		
kopana		
koto		
šoro		

A re ngwaleng Fetola mafoko a, a be dipotšišo.
Thoma potšišo ye nngwe le ye nngwe ka lentšu le le lego ka mašakaneng.
O se ke wa lebala leswao la potšišo.

Mohlala Barwana ba rapela letšatši, ngwedi le dinaledi. (mang) Ke mang yo Barwana ba mo rapelago?

Mmaseletswana o be a dutše a le gona go tloga mathomong a tlholego ya lefase. (Ke kae)

Nose e o rwaletše thoko yela ya lewatle (Ke mang).

Nose e be e ekwa e tonyetšwa ebile e lapile. (Bjang).

Nose e ile ya nyaka mo go omilego. (Eng)

Nose e ile ya hwa ka morago ga ge e hweleditše Mmaseletswana lefelo la go oma. (Neng)

SEP HL Gr3 B1 TT1.indd 123 2019/10/19 13:06:47

Phikoko e hwetša moputso

A re boleleng

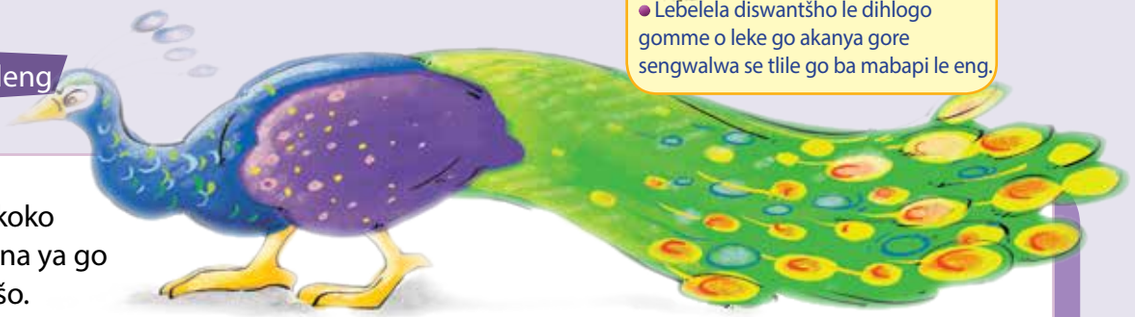
- Lebelela seswantšho sa phikoko. Boledišanang ka mafofa a yona, mosela wa yona, ka moo e emago ka gona.
- Na o nagana gore ke nonyana ye botse?
- Ke eng se sebotse mabapi le yona?
- Nyakišiša gore phikoko ya tshadi e bitšwa eng?

A re baleng

Pele o thoma go bala

- Lebelela diswantšho le dihlogo gomme o leke go akanya gore sengwalwa se tlile go ba mabapi le eng.

Kgalekgale phikoko e be e le nonyana ya go hloka mekgabišo. Mafofa a yona le mosela di be di le tše tsotho le gona di le ditšhila, gomme e be e na le maoto a go befa a mašošo. Ka tšatši le lengwe ge Phikoko e be e le gare e kgoboketša dijo mo fase, Indra, modingwana wa lefaufau, a feta ka lebelo.

"O ya kae o le lebelong ka tsela ye?" gwa botšiša Phikoko.

"Kgoši Ravana yola yo mobe o leka go nkitimiša. Le ge e le gore ke modingwana ebile nka kgona go diriša legadima go gobatša batho, ga go seo se ka kgomago Ravana. Seo nka se dirago go itšhireletša ke go khuta. Fela ga go na lefelo leo nka khutago go lona mo."

"Etla ka pela. Ke tla emiša mosela wa ka gomme o tla khuta ka fase ga wona".

Ravana ga se a kgona go bona Indra gomme a mo feta a ya ka sethokgweng.

"Ke a leboga, ke a leboga," gwa bolela Indra. "Ga o na mekgabišo fela o na le sebete. Seo ke go lebogago ka sona ka lebaka la go ba le sebete ga gago ke gore, ke tla go dira nonyana ye botse kudu lefaseng ka bophara".

Ge a dutše a bolela, phikoko ya fetoga. Mafofa a yona a fetoga a ba le mmala wo motalalerata wa go taga gomme mosela wa yona wa ba bjalo ka fene ye talamorogo ka mahlwana a go gadima a gauta.

Phikoko e ile ya itebelela mo meetseng gomme ya bona ka fao e lego botse ka gona. E ile ya ikwa e na le makoko gomme ya sepela e emišeditše hlogo ya yona godimo. Nako le nako ge e bona phikoko ya tshadi, yeo mafofa a yona a bego a sa le a matsotho, e be e tla emiša mosela wa yona go e laetša ka mo e lego botse ka gona.

Fela ke eng seo se bego se se sa fetoga? Maoto a yona! Nako le nako ge Phikoko e lebelela maoto a yona gomme e bona ka moo a befilego ka gona, e be e tla iša ditshela tša yona fase gomme ya lla!

Ka India kgale go be go dumelwa gore nako le nako ge Phikoko e lla go be go laetša gore go tla ba le ditladi, magadima le pula. Indra, modingwana wa ditladi le magadima, o dirile phikoko go ba mmaditsela wa gagwe.

SEP HL Gr3 B1 TH1.indd 124 2019/10/19 13:06:47

A re ngwaleng Phikoko e be e lebelelega bjang pele ga ge e fetoga?

E be e lebelelega bjang ka morago ga ge e fetogile?

E ile ya itshwara bjang ka morago ga ge e ile ya fetoga ya ba botse?

Go na le motho yo o mo tsebago yo o naganago gore o botse kudu?

O itshwara bjang?

Phikoko e be e lebelelega bjang pele e fetolwa?

	E be ele nonyana ya go hloka mekgabišo
	Ka fao phikoko e hweditšego mafofa a yona.
	Phikoko ya tshadi le ya pholo.

Na o nagana gore kanegelo ya phikoko ke kanegelotsholo? Efa lebaka.

Nonwanetsholo ke nonwane yeo gantši e nago le diphoofolo bjalo ka baanegwa, le gona e mabapi le ditiragalo tšeo e lego nnete. E re ruta se sengwe. E re fa thuto.

Ke ka lebaka la eng Indra a fetotše mafofa le mosela wa phikoko.

O nagana gore phikoko e be e le botse kudu pele ga ge e fetoga go ba nonyana ye botse goba ka morago ga ge e bile ye botse? Efa mabaka a karabo ya gago.

A re ngwaleng O badile kanegelo ka ga phikoko ya go befa ye e ilego ya ba ye botse.
O nagana eng ka "o ikgantšha bjalo ka phikoko" e ra eng?

Bjale bolela gore o nagana gore tše di ra eng mo sehlopheng sa gago ka morago o ngwale ditlhalošo.

Ke ye kgolo bjalo ka tlou.		E na wa go epolla bahu.	
Ke yo moso bjalo ka lelahla.		O bogale bjalo ka tau.	

SEP HL Gr3 B1 TT1.indd 125 2019/10/19 13:06:48

Tše dingwe gape ka ga phikoko

A re ngwaleng

Lebelela hlogo le lefoko la mathomo la sereto ka fase. Di go botša gore se bolela ka ga eng. Mafoko a mangwe ke mafoko a go thekga. A go botša tše ntši ka ga lefokokgolo. Le ge go le bjalo, mafoko a mangwe ga a sepelelane le sereto se. Mafoko a, ga a go botše tše dingwe gape ka ga kgopolokgolo. Ngwalolla sereto gomme o tlogele mafoko ao.

Phikoko

Phikoko, Phikoko, mebala ya gago e a kgahliša,
Phorogohlo ye nnyane ya lethabo
Botalamorogo bja lewatle, Ke duma ge nkabe o le wa ka.
Mekgabišo ya gago e lebelelega bjalo ka molalatladi,
Ka mebala ye mebotse ya botalamorogo, talalerata le serolane,
O kgana mo, o kgana mola
Mosepelo wa gago o botse, ka bothakga le ka boikgantšho,
Modumo wa sello sa gago o kwala kgole,
Mahlo a gago a mabotsana le botala bja go makatša
Tswiri! tswiri! o bitša bagwera ba gago
Ka nnete o pono ya go bogelwa.

A re ngwaleng

Feleletša lenaneo la ka fase. Mo kholomong ya mathomo, ngwala baanegwa bao ba lego mo go nonwanetsholo **Letl: 124** gomme o be o hlaloše tikologo. Mo kholomong ya bobedi, ngwala ditiragalo tše di tlišitšego bothata goba thulano. Mo kholomong ya boraro, hlaloša thulano goba bothata, ka morago o ngwale gore go diragetše eng ka lebaka la thulano. Mafelelong, ngwala molaetša goba thuto ya nonwanetsholo.

Baanegwa le tikologo	Ditiragalo tše di tlišago thulano	Kgogakgogano mo kanegelong	Ditiragalo tše di bakwago ke thulano	Molaetša

SEP HL Gr 3 B1 TH1.indd 126 2019/10/19 13:06:48

A re ngwaleng

Bala tlhalošo gomme o ngwale lentšu la maleba mo dikgobeng ka lentšu le lekaone go ao a lego mo lenaneong.

hlokago mekgabišo | moromiwa | go ba le sebete | gaela

sello se bogale	
motho yo a re tlišetšago ditaba go tšwa go yo mongwe	
go ikgantšha ka mo o bopegilego ka gona	
go kgona go itebanya le go rarolla kotsi	

A re ngwaleng

Šomiša mantšu ao a lego ka lepokisaneng ao a hlalošago ka moo phikoko e bego e lebelelega ka gona pele ga ge e ka ba botse le ka morago ga ge e tla ba botse.

segiša | tsotho | šošobane | hlokago mekgabišo | botse | talalerata ya go taga | talamorogo | ditšhila | mahlwana a gauta

Pele ga	Morago ga

A re ngwaleng

Fetola mafoko a go tšwa go polelosebolediši go ya go polelopegelo.

"O ya kae o le mo lebelong ka tsela ye?" gwa botšiša Phikoko.

Phikoko ya botšiša Indra _____

"Kgoši Ravana yo mobe o leka go ntshwara."

Indra o rile _____

"Go go lebogela go ba le sebete, ke tla go dira nonyane ye botse go feta mo lefaseng."

Indra o rile _____

SEP HL Gr3 B1 TT1.indd 127 2019/10/19 13:06:49

Anansi segokgo sa megabaru le Khudu

A re boleleng

Šomang ka dihlopha tša lena.

- Lebelela hlogo ya nonwanetsholo le diswantšho gomme o botše sehlopha sa gago gore o nagana gore kanegelo e ile go bolela ka ga eng.
- O nagana gore kanegelo e tla ruma bjang?

Mantšiboeng a mangwe, Anansi o ile a dula fase a ja dilalelo tša matsaka. Fela ge Anansi a leka go lahlela sejo ka ganong, a kwa go kokotwa lebating la gagwe. O butše lebati. Khudu šo, o bonagala a lapile kudu. Khudu a re, "Anansi, hle, mpulelele ke tsene.
Ke sepetse sebaka se setelele lehono, gomme ke lapile kudu ke bile ke swerwe ke tlala."

Anansi o be a timana, a sa nyake go ja le mang goba mang. A napa a tla ka maano a mabe. Fela ge Khudu a dula fase tafoleng a napa a thoma go iša letsogo. Anansi a mo kgalema, "Khudu, matsogo a gago bobedi bja ona a ditšhila kudu! O ka se je matsogo a gago bobedi a le ditšhila! Tloga o yo hlapa." Diatla tša Khudu di be di le ditšhila ka nnete, ka lebaka la ge e sepetše ka ona lešatši ka moka. Ka fao Khudu a gaputša a iketlile a ya nokeng, a hlapa matsogo a gagwe, a gaputša gape a boela morago tafoleng.

Anansi ya ba o thomile go ja dijo tšela. Ge Khudu e šala e fihla, dijo di be di batametše go fela. Fela ge Khudu a dula fase, Anansi a thoma go mo kgareetša gape, "Khudu, matsogo a gago a sa le ditšhila! Tloga o yo hlapa gape!" Nnete, a be a le ditšhila, ka gore Khudu o be a a šomiša go ya nokeng. Ka maswabi, Khudu a emelela a yo hlapa matsogo a gagwe gape.

Ge Khudu a šala a fihla, ka morago ga go gaputša gape, dijo di be di sa hlwe di le gona. Khudu o ile a lebelela Anansi a re, "Ke leboga ge o ntaleditše go tla mateneng. Letšatši le o ka ikhwetšago o le kgauswi le ga ka, o tle o je tša mantšiboa le nna."

Aga, ge nako e dutše e eya, Anansi, segokgo, a thoma go nagana ka fao Khudu a ilego a mo tshepiša go mo fepa. Ge go le bjalo, ka letšatši le lengwe o ile a sepela a ya lapeng la Khudu ka nako ya dijo tša mosegare, ge letšatši le le godimo, le bonegile noka. Khudu o be a patlamile letlapeng a ora letšatši, bjale ka ge dikhudu di dira. Ge Khudu a bona Anansi, a re, "Thobela, Anansi! Na o tlile go tlo ja tša matena le rena?" Gomma Anansi a re, "Ee, e ka ba taba ye botse kudu, ke a leboga." Tlala ya gagwe ya gola, ya golela pele.

Napile Khudu a phonkgela ka meetseng. Anansi o ile a leta mo maswikeng a kgauswi le noka. Ka pejana Khudu a tsupologa ka bodibeng a phaphamala, a re, "Go lokile Anansi! Di lokile bjale. Etla o be le nna dijong tša matena." Khudu a thinya gape a ya fase ka meetseng, a thoma a ja matlakala a matala ao a bego a a swere e le a matena. Anansi o lekile go thinyetša fase bodibeng bja noka, eupša o be a le segokgo, e sego Khudu, gomme o be a ka se kgone go thinya go sobelela. O ile a fela a boela godimo a phaphamala gape le gape. O lekile go phonkgela, o lekile go thinyetša fase eupša gwa se thuše selo. O be a tloga a ka se kgone go ya fase kua dijong tša matena.

Mafelelong Anansi a tlelwa ke kgopolo ye nngwe. O loketše matlakala a mantši ka potleng ya paki ya gagwe, go fihla ge a le boima bjo bo lekanego go mo theošetša

SEP HL Gr3 B1 TH1.indd 128 2019/10/19 13:06:50

fase, botlaseng bja noka. O bone tafola ya Khudu, e tletše matlakala a mabose a matala, le tše dingwe dijo tše dintši, tše di bose. Ge Anansi a re o fihla dijong tšela tše bose, Khudu a mo thibela. Khudu a re, "Anansi, ga o yo ja matena o apere jase ye ya gago. Ga se ka mokgwa wo re dirago dilo ka mo lapeng la ka." Anansi a hlobola paki ya gagwe. Eupša, ka ntle ga maswika ka dipotleng tša gagwe, ao a bego a mo ganeletša fase, o ile a phaphamala, a ya bogodimong bja noka gape, a betšegela godimo, ya ba o tšwele ka meetseng.

Kanegelo e ka ga mang? _____

Kanegelo e diragala kae? _____

Kanegelo e mabapi le eng? _____

Molaetša wa kanegelo ye ke eng? Swaya ye e di phalago.

	Tšohle tše di felelago gabotse, di lokile.
	Ge o leka go radia motho yo mongwe, o tla hwetša e le wena yo a radiilwego.
	Ka hlagolela leokana la re go gola la ntlhana.

A re ngwaleng Bala pukutšhomo ya gago ka lebelo gomme o arabe dipotšišo tše.

Kanegelo ya Anansi, segokgo, e letlakaleng lefe? _____

Mošongwana wa mathomo wo o swanetšego go o dira ke ofe? _____

Mošongwana wa mafelelo wo o swanetšego go o dira ke ofe? _____

O ithuta ka ga dihlogo mo bekeng efe? _____

A re ngwaleng Šomiša dihlogo go bopa mantšu a mafsa:

Hlogo ke sehlopha sa ditlhaka ye e hlomesetšwago pele ga kutu ya lentšu go fetola tlhalošo ya lona le go hlama lentšu le lefsa.

mo- se- ba- le-

me- n- ma- di-

_____

_____

_____

_____

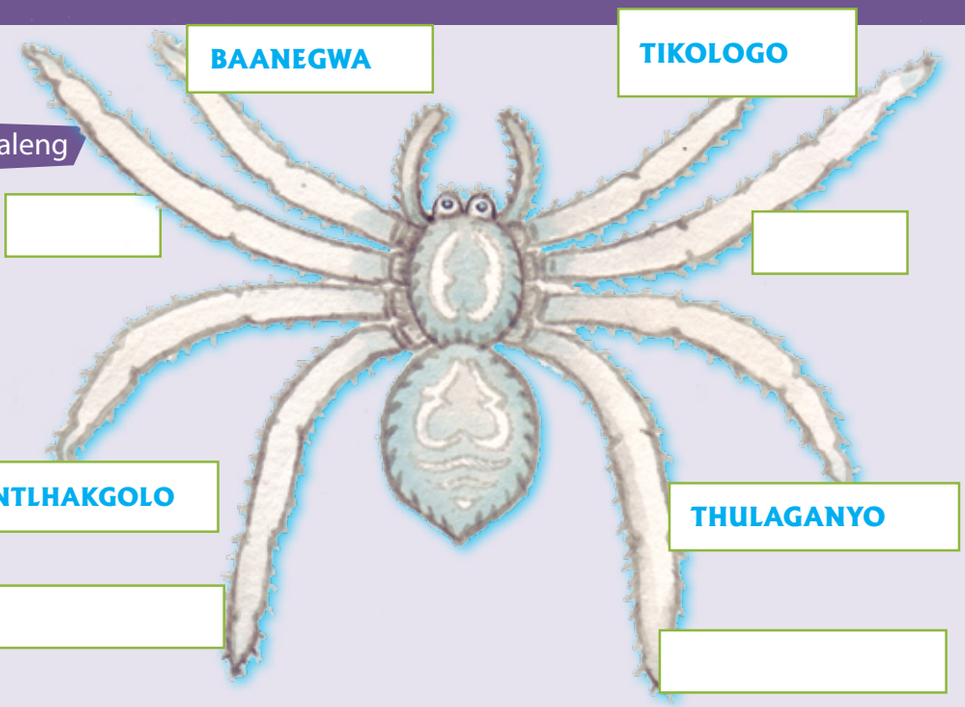
SEP HL Gr3 B1 TH1.indd 129 2019/10/19 13:06:50

Tše dingwe gape ka ga Anansi

A re ngwaleng

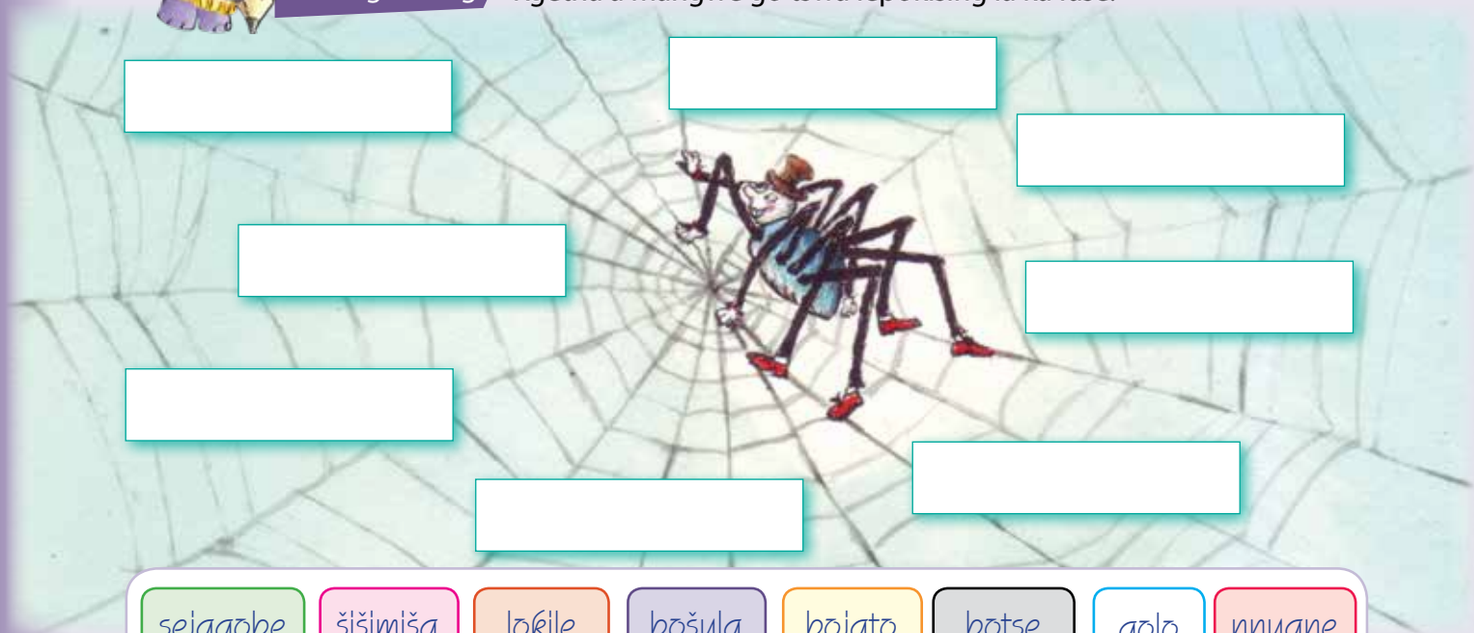
Hlama kanegelo ka ga segokgo. Tlatša dikgoba tše di lego mo maotong a Segokgo. Feleletša maoto a a dikgoba a segokgo ka: baanegwabagolo, ntlhakgolo, tikologo le thulaganyo.

A re ngwaleng

Ngwala mantšu a go hlaola ao a hlalošago semelo sa Anansi. Kgetha a mangwe go tšwa lepokising la ka fase.

sejagobe	šišimiša	lokile	bošula	bojato	botse	golo	nnyane

swerwe ke tlala	bonolo	lapile	bofsa	bohlale	sehwirihwiri

Mo dikgobeng tša ka tlase, ngwala mafoko a mararo ao a feletšego ka go šomiša mantšu a go tšwa mo tlhalošong ya gago.

SEP HL Gr3 B1 TH1.indd 130 2019/10/19 13:06:52

A re ngwaleng Bjale nagana ka motho yo o mo tsebago, o mo hlaloše, ka go šomiša mantšu ao a lego lenaneong le.

mofsa goba motšofadi	tiilego goba fokolago	telele goba kopana	digobagoba goba sesane
hlalefile goba tlaetše	lokile goba senganga	balabala goba homotše	tlhokomelo goba sejato

A re ngwaleng Ngwala tatelano ya ditiragalo mo kanegelong ye.

Sa mathomo segokgo se ile sa dula fase go ja dijo tše dibose.

Morago

Morago

Morago ga fao

Ka nako ye nngwe ye e latelago Anansi o ile a ya go etela khudu ka kholofelo ya gore o tla hwetša dijo tše dibose.

Morago

Morago

Mafelelong

Modirišo-go ke sebopego sa madiri ao a šomago bjalo ka maina. O kgona go šala madiri le mahlaodi a mangwe morago. Modirišo-go, o kgona go šala mahlaodi morago. Modirišo-go (gantši o thoma ka 'go') ke leina le le bopilwego go tšwa go lediri. Modirišo-go, o bopiwa ka 'go' + lediri.

A re ngwaleng Ngwala modirišo-go.

Re mo tutueditše _____ (bala) bontši bjo a ka bo kgonago bja dinonwanetsholo.

Ga go a loka _____ (gapeletša) _____ (bala) ka ga Anansi ge a sa nyake.

Ke tshepišitše _____ (hlokomela) digokgo eupša ga ke na bokgoni bja _____ (hlokomela) digokgo.

Filimi ka ga digokgo e be e thabiša _____ (bogela) ka fao re ile ra dira gore.

Thandi a ye _____ (bogela) le rena.

Gantši ke rata _____ (sepela) eupša lehono ke nyaka _____ (dula) ka gae.

Na o ka kwa bohloko _____ (mpona) ke dutše mo gae?"

SEP HL Gr3 B1 TH1.indd 131 2019/10/19 13:06:53

Ka fao pitsi e hweditšego methalo ya yona ka gona

A re boleleng

- Kanegelo ye ke kanegelo ya boitlhamelo ye e ka se kgonego go diragala. O nagana gore kanegelo ya boitlhamelo ke eng?
- Na o tseba dikanegelo tša boitlhamelo tša go se kgonagale? Mogongwe makgoloago goba rakgoloago o go anegetše tše dingwe tša tšona? Ge o na le ye o e tsebago, e anegele sehlopha sa gago.
- Ke ka lebaka la eng o nagana gore kanegelo ye e bolelwa gape le gape?
- Sekgabiši ke mang?
- Bolelela pele gore o nagana gore go ile go direga eng mo kanegelong.

A re baleng

Pele o thoma go bala

- Lebelela diswantšho le dihlogo gomme o leke go akanya gore sengwalwa se tlile go ba mabapi le eng.

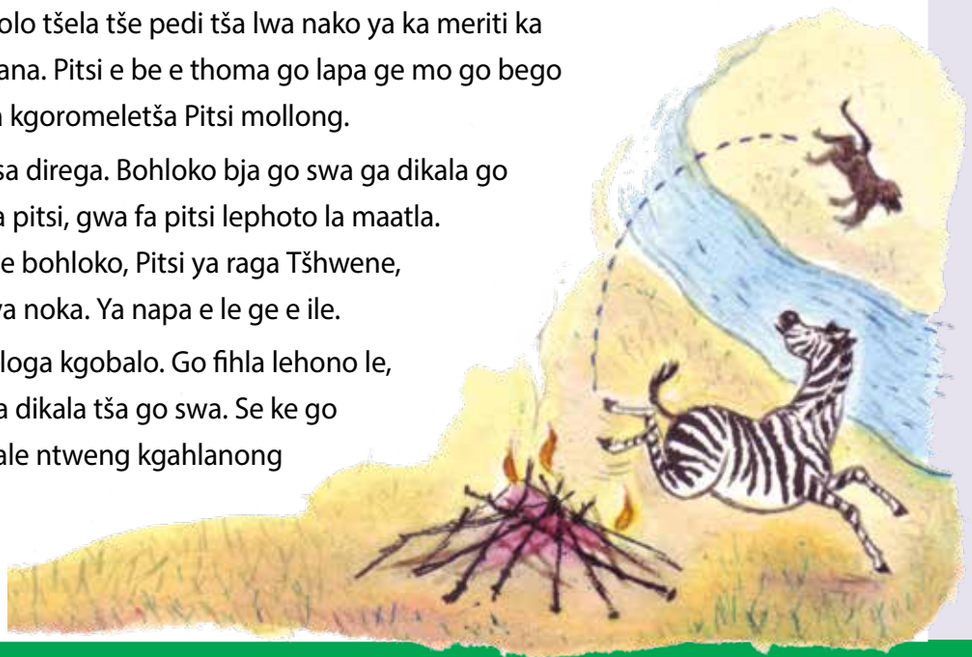
Kgalekgale, Tšhwene ye nngwe ye bogale e ile ya tloga ya ya go dula leribeng la noka. Tšhwene e ile ya hlola pherehlego ye ntši diphoofolong tšeo di bego di dula leribeng la noka, ka khutšo. Tšhwene e rile naga ka moka ya go hlehla le leriba la noka ke ya yona, gomme ya re ga go na yo a nago le tokelo ya go nwa meetse ka nokeng yeo. Diphoofolo tše dingwe di ile tša befelwa di bile di swerwe ke lenyora eupša ga go na yo a bego a le bogale goba a tiile mo a bego a ka hlohla sephetho sa Tšhwene ka ntle le Pitsi.

Ka nako ye, pitsi e be e na le paki ye tšhweu ya bošweu bja maswi, gomme e bile e swana le pere ye Tšhweu.

Pitsi ye bogale ya hwetša Tšhwene e iketlile kgauswi le mollo wo mogolo, a mo hlohla a re etla re lwe. Go ile gwa kwanwa gore yo a fentšwego o swanetše go tloga moo leribeng la noka. Diphoofolo tšela tše pedi tša lwa nako ya ka meriti ka moka, go fihla ka leswiswana. Pitsi e be e thoma go lapa ge mo go bego go sa letelwa, Tšhwene ya kgoromeletša Pitsi mollong.

Selo sa go makatša se ile sa direga. Bohloko bja go swa ga dikala go putlaganya mokokotlo wa pitsi, gwa fa pitsi lephoto la maatla. Ka motswinyo wa pefelo le bohloko, Pitsi ya raga Tšhwene, ya e wetša ka thoko yela ya noka. Ya napa e le ge e ile.

Pitsi ga se ya napa ya phologa kgobalo. Go fihla lehono le, Pitsi e sa rwele methalo ya dikala tša go swa. Se ke go gopotša bohle ka ga bogale ntweng kgahlanong le Tšhwene.

SEP HL Gr3 B1 TH1.indd 132 2019/10/19 13:06:57

A re ngwaleng

Hlaloša gore Tšhwene e dirile eng go ferehla diphoofolo go hlehla le leriba la noka.

Ke eng se se filego Pitsi maatla a mantši ge go lwewa?

Ke eng se se dirilego gore e hwetše methalo ya yona?

Na o nagana gore Pitsi e be e le bogale? Efa lebaka.

Na kanegelo ye ke nonwane goba ke nnete? Efa lebaka.

A re ngwaleng

Ngwala mantšu a makaone a go kopanya mo mafokong a ka fase. Kgetha go tšwa mantšung ao a lego ka lepokising.

le ge	le	ka gobane	gomme	goba	neng	bjalo	ntle le ge	go fihla

Tshwantšhanyo e swantšhanya selo se le selo se sengwe, ka go šomiša mantšu a go swana le: bjalo ka" goba "swana le" goba "eke ke"

Mohlala: Amo o bogale bjalo ka tau, bathō ge ba mmona ba a tšhaba. Letšatši le be le fiša bjalo ka mollo.

Tshwantšhišo e bapiša dilo thwi: Mohlala: Amo ke tau.

1. Sekolo se be se fapana le seo ke bego ke le go sona _____ ke be na le mengwaga ye mehlano.
2. Ke dira mošomo wa ka wa gae _____ ke nyaka go phasa moleko.
3. A re dule mo _____ re emele pula e khule.
4. Ke mmone a etšwa diiri tše _____ tše di fetilego.
5. Ke puku ye bohlokwa _____ e tura.

SEP HL Gr3 B1 TT1.indd 133 2019/10/19 13:06:59

Itlhamele kanegelotsholo ya gago

A re ngwaleng

Thalela tshwantšhanyo le tshwantšhišo mo lefokong le lengwe le le lengwe.

Kgetha tlhalošo ya maleba ya tshwantšhanyo le tshwantšhišo ye nngwe le ye nngwe go tšwa ka lepokising. Morago o ngwale tlhalošo mothalong wo o lego ka fase ga lefoko le lengwe le le lengwe.

lapile kudukudu

sepela ka go ikgogomoša | boleta kudu | befetšwe kudu | ditšhila go feta

O be o kgona go bona gore morutiši o befetšwe kudu. Sefahlego sa gagwe se be se swana le pula ya matlakadibe.

O ikgantšha bjalo ka phikoko.

Ke be ke lapile kudu ge ke be ke eyo robala ebile moseamelo wa ka o swana le leru.

Phapoši ya mofsa wa matšatši a ke legolo la ditau.

Ke be ke ekwa nke ke seaparo se se šogaganego ka morago ga go kitima thabeng dikilometara tše lesome.

Ngwala lefoko la gago mo o šomišago tshwantšhanyo go bapetša selo se le selo se sengwe.

SEP HL Gr 5 B1 TTA.indd 134 2019/10/19 13:07:05

A re ngwaleng Fetola botee gore e be bontši. Kgonthišiša gore o fetoša maina.

Phikoko e be e sepela ka go gwataka e eya godimo le fase.

Bohloko bja kala ye e swago go putlaganya mokokotlo wa pitsi, go mo file maatla ao a tlilego ka lebelo.

Tshwene ye kgolo e be e dula leribeng la noka.

Phikoko e ile ya ipona ka meetseng gomme ya bona ka mokgwa wo e lego ye botse ka gona.

A re ngwaleng Ngwala nonwane ya kakanyatlhalošo (letlakaleng le le latelago). Dinonwane tše ntši tša kakanyatlhalošo di leka go hlaloša ka mokgwa wo selo se tlilego ka gona mo lefaseng.

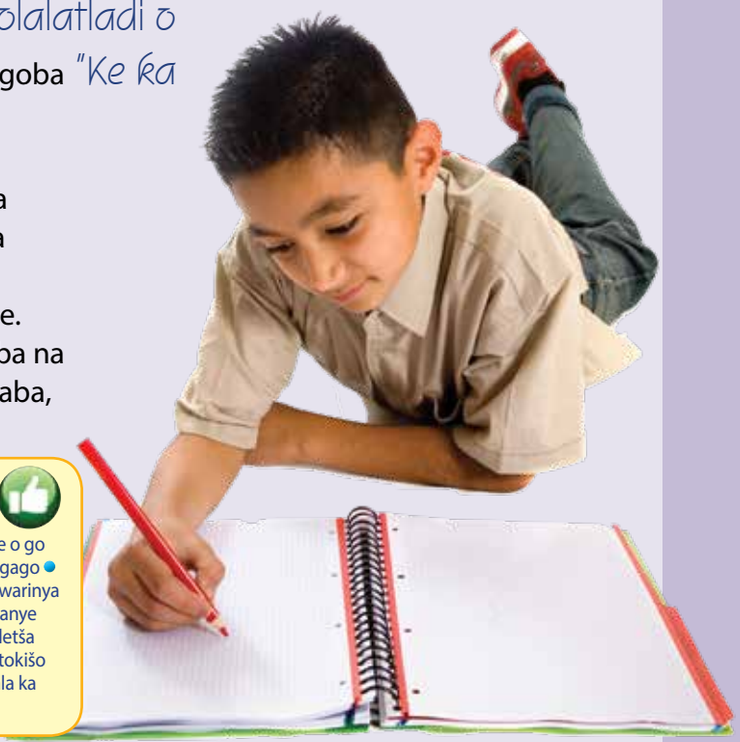
Mehlala še: "Ka moo tlou e hweditšego pogo ya yona ka gona" goba "Ka mokgwa wo molalatladi o hweditšego mebala ya wona ka gona" goba "Ke ka lebaka la eng ngwedi o etšwa bošego".

Baanegwa ka go nonwane ya kakanyatlhalošo e ka ba batho ba go makatša (batho ba go ba le maatla a kgethilwego bjalo ka Rasegokgo le Ramaatla), goba diphoofolo, goba baanegwa ba maselamotse. Baanegwa ka go dinonwane tša kakanyatlhalošo, ba na le maikutlo a go swana le a batho (ba kgona go thaba, go swaba goba go befelwa).

- Ngwala ditemana tše tharo e lego matseno, mmele le bofelo.
- Ngwala kanegelo yeo batho ba ka ratago go e theeletša.

- Šomiša mmepe wa monagano gore o go thuše go beakanyetša sengwalwa sa gago
- Ngwala ka mokgwa wa go kgwarakgwarinya
- Kgopela mogwera wa gago a rulaganye mokgwarakgwarinyo wa gago
- Boeletša sengwalwa sa gago gomme o dire ditokišo tše di nyakegago
- Ka morago, ngwala ka bothakga ka pukung ya gago.

SEP HL Gr3 B1 TT1.indd 135 2019/10/19 13:07:13

Ngwala hlogo ya nonwane ya kakanyatlhalošo yeo o e ngwadilego mo:

Temana ya mathomo:

Temana ya bobedi:

Temana ya boraro:

SEP HL Gr3 B1 TT1.indd 136 2019/10/19 13:07:11

Pukuntšu ya ka

A a

B b

C c

D d

SEP HL Gr3 B1 TT1.indd 137 2019/10/19 13:07:14

Pukuntšu ya ka

E e

F f

G g

H h

SEP HL Gr3 B1 TT1.indd 138 2019/10/19 18:07:15

I

i

J

j

K

k

L

l

SEP HL Gr3 B1 TT1.indd 139 2019/10/19 13:07:15

Pukuntšu ya ka

M m

N n

O o

P p

SEP HL Gr3 B1 TT1.indd 140 2019/10/19 13:07:15

Q q

R r

S s

T t

SEP HL Gr3 B1 TH1.indd 141 2019/10/19 13:07:16

Pukuntšu ya ka

U u

Y y

V v

Z z

W w

X x

SEP HL Gr3 B1 TT1.indd 142 2019/10/19 18:07:16